

ВИБРАНІ ФРАГМЕНТИ ГРЕЦЬКИХ АВТОРІВ

А

ΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ Α

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ПЛУТАРХ

ПОРІВНЯЛЬНІ ЖИТТЄПИСИ

ФРАГМЕНТИ. КОМЕНТАР

УКЛАДАЧ ОЛЕГ СУЧАЛКІН

Харків 2021

УДК 811.14'02(075.8)

П 40

Рецензенти:

Є. С. Чекарева – доктор філол. наук, професор, завідувач кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Н. В. Кулинич – канд. філол. наук, асистент кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 7 від 29.06.2021 р.).*

П 40 Плутарх. Порівняльні життєписи (фрагменти, коментар) / авт.-укладач О. В. Сучалкін. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. – 120 с. – (Вибрані фрагменти грецьких авторів).

Видання містить фрагменти оригінальних текстів «Порівняльних життєписів» давньогрецького історика і філософа Плутарха (46–127), мовний та реальний коментар, а також грецько-український словник, і призначене для студентів відділень класичної філології, а також усіх поцінувачів грецької літератури і античної культури.

УДК 811.14'02(075.8)

© О. В. Сучалкін, 2021

ISBN 978-617-7948-11-6

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ.....	8
ВСТУП	9
1. БІОГРАФІЯ ПЛУТАРХА.....	9
2. ТВОРИ.....	10
3. «ПОРІВНЯЛЬНІ ЖИТТЄПИСИ»	11
4. МОВА І СТИЛЬ.....	13
5. РУКОПИСИ.....	14
ПΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ	15
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ.....	16
ΚΡΑΣΣΟΣ.....	21
ΠΕΡΙΚΛΗΣ	25
ΑΝΤΩΝΙΟΣ.....	26
ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ.....	35
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.....	38
ΚΟΜΕΝΤΑΡ	42
ΑΛΕΞΑΝΔΡ Ι ЦΕΖΑΡ	42
ΚΡΑΣΣ	51
ΠΕΡΙΚΛ	57
ΑΝΤΟΝΙΪ.....	60
ΜΑΡΤΣΕΛΛ.....	69
ΛΙΚΟΥΡΓ	74
ГРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК	78
БІБЛІОГРАФІЯ.....	116

ПЕРЕДМОВА

Перехід від штучних учбових текстів, на матеріалі яких вивчається грамати́ка грецької мови, до творів античних авторів супроводжується певними труднощами. Тому для початківців необхідним є ретельний коментар до текстів, оскільки навіть відносно нескладні античні твори не завжди «прості й зрозумілі». Крім того, давньогрецькі тексти відбивають численні реалії античної епохи, які також потребують коментарів. Допомогти студентам подолати ці труднощі (головним чином, під час самостійної роботи) – мета цього навчального посібника.

Книга містить основні відомості про Плутарха, його твори, мову (діалект), фрагменти оригінальних текстів «Порівняльних життєписів», мовний та реальний коментар, грецько-український словник і коротку бібліографію. Друге видання суттєво відрізняється від посібника, що вийшов друком у 2003 році (російською мовою): доповнено і виправлено коментар до біографій Александра, Цезаря, Красса, Перікла, Марцелла, додано новий коментар до біографій Антонія і Лікурґа. Грецько-український словник повністю змінився і став більш практичним, тобто таким, що репрезентує саме мову Плутарха (яка відрізняється від класичної грецької мови V-IV ст. до н. е.); словник не містить загальногрецьку лексику, яка має бути засвоєна студентами впродовж вивчення морфології і синтаксису (загальновживані прийменники, займенники, числівники і т. ін.).

Фрагменти «Порівняльних життєписів» Плутарха розташовані за принципом складності, що поступово зростає (за винятком біографій Александра і Цезаря). В цілому рекомендується наступний порядок читання: Александр (1, 64-65, 14, 38), Красс, Перікл, Цезар, Антоній, Марцелл, Лікурґ.

Укладач висловлює щирі подяку рецензентам – Євгенії Сергіївні Чекаревій і Наталії Валеріївні Кулинич за цінні і своєчасні зауваження, а також усім своїм колегам за дружню підтримку.

О. С.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

атт. – аттичний; тж. аттичний
діалект, аттична форма
безособ. – безособово
військ. – військова справа
див. – дивись
дор. – дорійський; тж. дорійський
діалект, дорійська форма
досл. – дослівний переклад
енкл. – енклітика
еп. – епічна форма
зменш. – зменшувальна форма
зменш.-пестл. – зменшено-пестлива
форма
культ. – культове слово або вираз
лат. – латинський, латинське слово
мат. – математика
невідм. – невідмінюване слово
новоатт. – новоаттичний
перев. – переважно
перен. – переносне значення
пізн. – пізня (койне) форма
пор. – порівняйте
стягн. – стягнена (контрагована)
форма
староатт. – староаттичний
тех. – техніка
тж. – також
філос. – філософія

abs. – absolutus
Acc., acc. – Accusativus
act. – activum
adj. – adjectivum

adj. verb. – adjectivum verbale
adv. – adverbium
aor. – aoristus
compar. – comparativus
conj. – conjunctivus
Dat., dat. – Dativus
f – femininum
fut. – futurum
Gen., gen. – Genetivus
imper. – imperativus
impf. – imperfectum
ind. – indicativus
inf. – infinitivus
intens. – intensivum
interr. – interrogativum
m – masculinum
med. – medium
n – neutrum
Nom., nom. – Nominativus
opt. – optativus
part. – participium
pass. – passivum
pf. – perfectum
pl. – pluralis
ppf. – plusquamperfectum
praes. – praesens
relat. – relativum
sc. – scilicet
sing. – singularis
superl. – superlativus
Voc., voc. – Vocativus

κτλ. – καὶ τὰ λοιπά

ВСТУП

1. БІОГРАФІЯ ПЛУТАРХА

Відомості про Плутарха, як і про будь-якого іншого античного автора, нечисленні і мізерні, що змушує нас обмежитися короткою біографічною довідкою.

На підставі непрямих даних можна стверджувати, що Плутарх народився бл. 46 р. н. е. Батьківщина Плутарха – невелике беотійське місто Херонея, яке увійшло в історію Греції як місце битви греків з македонянами в 338 р. до н. е., коли елліни зазнали поразки і надовго (практично – до XIX ст. н. е.) втратили незалежність. За часів Плутарха Херонея була глушиною і, взагалі, місцем малопривабливим, однак Плутарх, незважаючи ні на що, був патріотом свого міста і більшу частину життя провів у ньому, «щоб воно не стало ще менше» (Дем. 2).

У першій половині 70-х рр. Плутарх навчався в Афінах у філософа-платоніка Аммонія, вивчав математику і риторику, цікавився релігійними старожитностями. Варто відзначити, що Плутарх був людиною релігійною, а в похилому віці – схильною до містицизму; відомо, що він був посвячений в Елевсінські містерії і Діонісійські таїнства. В Афінах протягом усього життя Плутарх бував неодноразово і навіть був ушанований громадянством леонтійської філи в Аттиці. Свою освіту Плутарх, ймовірно, продовжив в Александрії, центрі елліністичної науки.

У другій половині 70-х рр. Плутарх вперше побував у Римі; разом із сенатором Луцієм Местрієм Флором подорожував північною Італією. Местрій, близький соратник імператора Веспасіана, допоміг Плутарху отримати римське громадянство, офіційне ім'я письменника – Луцій Местрій Плутарх.

Під час правління імператора Доміціана (80-90-і рр.) Плутарх живе в рідній Херонеї, здійснює поїздки Беотією і Пелопоннесом, виступає як філософ у малоазійських Сардах, часто буває в Дельфах, Олім্পії, Афінах. На початку 90-х рр. – Плутарх знову в Римі, де виступає з лекціями на філософські теми.

У період правління імператора Траяна (98-117 рр.) у Плутарха з'явився новий римський покровитель і друг – Квінт Сосій Сенеціон, якому херонейський філософ присвятив свої найбільші твори – «Порівняльні

життєписи» і «Бенкетні бесіди». Як свідчить візантійський словник X ст. Суда, Траян (ймовірно, не без допомоги Сосія Сенеціона) призначив Плутарха помічником проконсула Греції.

У 100-110 рр. Плутархом була написана більша частина його творів. Відомо, що в цей час він був обраний довічним жерцем Аполлона Піфійського в Дельфах, членом колегії організаторів Піфійських ігор. Плутарх був також членом Беотійської ради та ради амфіктіонів. Євсевій у «Хроніці» повідомляє про те, що в 119 р. «Плутарх із Херонеї, філософ, у старості призначений попечителем Греції».

Помер Плутарх близько 127 р. За свідченням Артемідора (IV, 72), перед смертю письменник побачив уві сні Гермеса, який веде його живим на небо. У Дельфах, на знак глибокої поваги до Плутарха, була встановлена його статуя.

2. ТВОРИ

Візантійський словник Суда у статті «Плутарх» характеризує літературну спадщину письменника стисло: ἔγραψε δὲ πολλά. Переважна більшість творів написана Плутархом бл. 100-110 рр. Син Плутарха Лампрій створив список праць свого батька (так званий «Каталог Лампрія»), що включає в себе 227 найменувань. Втім, цей перелік вважається неповним: у цілому Плутархом було написано близько 300 творів. Із цієї величезної спадщини збереглися бл. 150 творів, які прийнято ділити на дві частини: 1) біографії («Порівняльні життєписи», а також механічно приєднані до них біографії Артаксеркса, Арата, Гальби й Отона) і 2) всі інші, небіографічні, твори Плутарха, які мають практично невідповідну до змісту назву *Moralia* (τὰ Ἠθικά).

Moralia – це величезний корпус творів різноманітного змісту, в якому є твори філософські («Про протиріччя у стоїків», «Не можна щасливо жити згідно з Епікуром», «Платонівські питання»), трактати, присвячені проблемам фізики, космології, астрономії («Про обличчя, що видно на Місяці», «Про первинний холод», «Що корисніше, вода чи вогонь»), етики та психології («Про душевний спокій», «Про жадібність», «Про самовихваляння», «Про відмінність підлесника від друга»), історії («Вислови царів і полководців», «Римські питання», «Грецькі питання»), політики («Державні настанови», «Чи потрібно займатися в старості державними справами»), педагогіки («Про виховання»), сімейного життя

(«Про любов», «Про братську любов», «Шлюбні настанови»), а також релігійні і міфологічні трактати («Про напис «Е» в Дельфах», «Про занепад оракулів», «Чому піфія більше не віщує віршами», «Про зволікання божої кари», «Про долю», «Ісіда й Осіріс»), філологічні праці («Про підступність Геродота», «Про слухання», «Яким чином юнаку слухати твори поетів», фрагменти коментаря до поем Гомера і Гесіода, епітома (короткий виклад) твору «Порівняння Арістофана з Менандром») та багато інших. Плутарх також є автором великого за обсягом твору «Бенкетні бесіди» і діалогу «Бенкет семи мудреців», що продовжує античну традицію «симпосіона».

Більша частина цих творів відома тільки фахівцям. В історію світової літератури Плутарх увійшов, насамперед, як автор «Порівняльних життєписів».

3. «ПОРІВНЯЛЬНІ ЖИТТЄПИСИ»

«Порівняльні життєписи» (Βίοι παραλλήλοι, Vitae parallelae) складаються з 46 біографій видатних діячів Греції та Риму, згрупованих за парами:

1) Тесей – Ромул,	12) Піпп – Гай Марій,
2) Лікурґ – Нума,	13) Лісандр – Сулла,
3) Солон – Поплікола,	14) Серторій – Евмен,
4) Фемістокл – Камілл,	15) Кімон – Лукулл,
5) Арістід – Катон Старший,	16) Нікій – Красс,
6) Перікл – Фабій Максим,	17) Агесілай – Помпей,
7) Гай Марцій – Алківіад,	18) Фокіон – Катон Молодший,
8) Пелопід – Марцелл,	19) Александр – Цезар,
9) Філопемен – Тіт,	20) Демосфен – Ціцерон,
10) Емілій Павел – Тімолеонт,	21) Діон – Брут,
11) Агіс і Клеомен – Тиберій і Гай
Гракхи,	22) Деметрій – Антоній.

Кілька біографій (на думку деяких філологів, близько 20) не збереглися, хоча ми знаємо окремі імена героїв Плутарха (Епамінонд, Сципіон Молодший, Леонід, Арістомен, Діафант, Кратет, Піндар, Геракл).

Серед грецької половини циклу більшість героїв – це діячі класичної доби грецьких полісів; в римській половині – діячі I ст. до н. е. (починаючи з

біографії Гая Марія – це практично безперервна оповідь про останні роки римської республіки). У заключній главі біографії Марка Антонія (87) Плутарх робить короткий екскурс в подальшу історію Риму аж до правління Нерона і тим самим з'єднує час героїв «Порівняльних життєписів» зі своїм часом.

У своєму творі Плутарх свідомо відокремлювався від біографічної традиції того часу і створив новий жанр, який російський дослідник С. С. Аверінцев називає моралістико-психологічним етюдом¹. З цим важко не погодитися, розглядаючи окрему біографію, але твір Плутарха, ймовірно, складніше. Одиницею збірки є не окрема біографія, а діада (пара), що складається з біографій елліна і римлянина (іноді навпаки), а також зіставлення (σύγκρισις), звичайне місце якого – в кінці другої біографії. Якщо ж розглядати збірник Плутарха в цілому, то він більш схожий на роман (хоча, можливо, й трохи «модерністський»). Безсумнівно, що «Порівняльні життєписи» стоять біля витоків новоєвропейського роману, і С. С. Аверінцев у цьому зв'язку дуже вдало цитує класичне визначення О. Мандельштама: «Міра роману – людська біографія або система біографій»². Твір Плутарха – своєрідна енциклопедія античності, яка дає широку панораму життя давніх еллінів і римлян від міфологічних і легендарних часів до епохи імператорського Риму.

Збірник Плутарха має також безсумнівні художні якості. «У "Порівняльних життєписах" розповідь веде розумний і вмілий оповідач, не мораліст, що набридає читачеві, а добрий і поблажливий наставник, який не обтяжує свого слухача глибокою вченістю, а прагне захопити його виразністю і цікавістю, гострим словом, вчасно розказаним анекдотом, психологічними деталями, барвистістю і декоративністю викладу»³.

«Порівняльні життєписи» Плутарха користувалися популярністю в усі віки і сьогодні залишаються одним із найпопулярніших творів античної літератури.

¹ Аверинцев С. С. Добрый Плутарх рассказывает о героях, или счастливый брак биографического жанра и моральной философии // Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1994. – Т.1. – С.653.

² Там же.

³ Тахо-Годи А. А. Плутарх // Античная литература. – М., 1986. – С.238.

4. МОВА І СТИЛЬ

Мова Плутарха – явище цікаве і не зовсім звичайне для античності. Відзначимо декілька важливих, на наш погляд, моментів.

1. Мову творів Плутарха не можна назвати зразковою (на відміну від мови Ксенофонта Афінського або Платона). Плутарх – автор II ст. н. е., часу, коли, з одного боку, койне утвердився як основний діалект грецької мови, а з іншого – у грецькій словесності виникає рух за чистоту мови (аттикізм). Плутарх, безсумнівно, пише на діалекті койне: він широко використовує нову лексику, нові словотворчі моделі (деякі складні слова трапляються тільки у Плутарха), безліч слів з абстрактним значенням. В цілому ж – дотримується (точніше, намагається дотримуватися) норм аттичного класичного діалекту, хоча від строгого аттикізму він, звичайно, далекий.

2. Як зауважує С. І. Соболевський, мова Плутарха проста, але недбайлива⁴. Іноді наявна важка, з довгими вставками, побудова періоду. Ймовірно, Плутарх не дбав про обробку й удосконалення своїх творів, тобто перед нами перший і він же останній варіант тексту.

3. С. І. Соболевський відзначає ще одну цікаву особливість стилю Плутарха: одне поняття він виражає двома з'єднаними синонімами, семантичні відмінності між якими часто зрозуміти важко. Бачити в цьому прагнення до риторичного ефекту заважає негативне (в цілому) ставлення Плутарха до всякого роду риторичних «вишукувань».

4. Створюючи текст «Порівняльних життєписів», Плутарх використовував безліч різноманітних джерел, тобто текст Плутарха має помітні сліди мовних стилів його попередників.

5. Плутархівський текст рясніє порівняннями, метафорами, афоризмами, цитатами. Особливо часто Плутарх використовує порівняння як засіб художньої виразності, на що вперше вказав Еразм Роттердамський. На думку О. В. Болдырева⁵, «для всього складу мислення Плутарха типовим є прагнення помічати подібність між предметами, навіть дуже далекими і різнорідними». Ці порівняння «в більшості випадків створені художньою фантазією самого Плутарха». Взагалі, можна сказати, що порівняння (у

⁴ Соболевский С. И. Плутарх // Плутарх. Сравнительные жизнеописания. Т. 1. – М., 1961. – С. 467-468.

⁵ Болдырев А. В. Плутарх // История греческой литературы. Т. 3. – М., 1960. – С. 185-186.

широкому сенсі) для Плутарха – це один із засобів пізнання світу. На принципі порівняння побудовані й «Порівняльні життєписи», і невелика робота «Порівняння Арістофана і Менандра», і багато інших творів херонейського філософа.

6. Текст Плутарха вбирає на своєму шляху все, що стикається з предметом оповіді чи опису. Він являє собою живе розмаїття мовної стихії, іноді близької до джойсівського або прустівського «потoku свідомості». (Це зауваження стосується тільки грецького оригіналу; відомі нам переклади «згладжують» усі «шорсткості» мови Плутарха.)

5. РУКОПИСИ

Оригінальний текст «Порівняльних життєписів» Плутарха представлено в рукописах X-XV ст.

У добу середньовіччя античні рукописи в безлічі переписувалися в західноєвропейських монастирях, однак це були, головним чином, твори латинських авторів⁶. Тексти грецьких авторів переписували і вивчали переважно візантійські вчені, а також учені мусульманського Сходу. У Західній Європі інтерес до давньогрецьких авторів виникає після взяття турками Константинополя (1453 р.), коли візантійські вчені вивезли до Європи твори грецьких авторів, у тому числі й твори Плутарха. На сьогодні рукописи «Порівняльних життєписів» зберігаються в бібліотеках Парижа, Рима, Флоренції та інших міст. Усі різночитання в рукописах враховуються в науково-критичних виданнях, яким є, наприклад, видання К. Ціглера.

Найбільш значними й важливими рукописами прийнято вважати такі: 1) Cod. Parisinus 167 (бл. 1296 р.); 2) Marcianus 385 (XIV-XV ст.); 3) Vaticanus 138 (X-XI ст.); 4) Seitenstettensis (XI-XII ст.).

⁶ Побут західноєвропейського монастиря XIV ст., функціонування монастирської бібліотеки, ставлення до античної спадщини докладно (і художньо) описані в романі У. Еко (1932 – 2016) «Ім'я троянди» (1980 р.).

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

1. ... [2] οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους, οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δῆλωσις ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιὰ τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον ἢ μάχαι μυριόνεκροι καὶ παρατάξεις αἱ μέγιστα καὶ πολιορκίαι πόλεων. [3] ὥσπερ οὖν οἱ ζωγράφοι τὰς ὁμοιότητας ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ τῶν περὶ τὴν ὄψιν εἰδῶν οἷς ἐμφαίνεται τὸ ἦθος ἀναλαμβάνουσιν, ἐλάχιστα τῶν λοιπῶν μερῶν φροντίζοντες, οὕτως ἡμῖν δοτέον εἰς τὰ τῆς ψυχῆς σημεῖα μᾶλλον ἐνδύεσθαι, καὶ διὰ τούτων εἰδοποιεῖν τὸν ἐκάστου βίον, ἑσάσαντας ἑτέροις τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀγῶνας.

14. [1] Εἰς δὲ τὸν Ἰσθμὸν τῶν Ἑλλήνων συλλεγέντων καὶ ψηφισαμένων ἐπὶ Πέρσας μετ' Ἀλεξάνδρου στρατεύειν, ἡγεμῶν ἀνηγορεύθη. [2] πολλῶν δὲ καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων ἀπηντηκότων αὐτῷ καὶ συνηδομένων, ἤλπιζε καὶ Διογένην τὸν Σινωπέα ταῦτ' ποιήσειν, διατρίβοντα περὶ Κόρινθον. [3] ὥς δ' ἐκεῖνος ἐλάχιστον Ἀλεξάνδρου λόγον ἔχων ἐν τῷ Κρανείῳ σχολὴν ἤγεν, αὐτὸς ἐπορεύετο πρὸς αὐτόν· ἔτυχε δὲ κατακείμενος ἐν ἡλίῳ. [4] καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισεν, ἀνθρώπων τοσούτων ἐπερχομένων, καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. ὥς δ' ἐκεῖνος ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν αὐτὸν ἠρώτησεν, εἴ τινος τυγχάνει δεόμενος, “μικρὸν” εἶπεν· “ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάστηθι.” [5] πρὸς τοῦτο λέγεται τὸν Ἀλέξανδρον οὕτω διατεθῆναι καὶ θαυμάσαι καταφρονηθέντα τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀνδρός, ὥστε τῶν περὶ αὐτόν ὥς ἀπήεσαν διαγελῶντων καὶ σκωπτόντων, “ἀλλὰ μὴν ἐγὼ” εἶπεν “εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἦμην, Διογένης ἂν ἦμην.”

[6] Βουλόμενος δὲ τῷ θεῷ χρῆσασθαι περὶ τῆς στρατείας, ἦλθεν εἰς Δελφούς, καὶ κατὰ τύχην ἡμερῶν ἀποφράδων οὐσῶν, ἐν αἷς οὐ νενόμισται θεμιστεύειν, πρῶτον μὲν ἔπεμπε παρακαλῶν τὴν πρόμαντιν. [7] ὥς δ' ἀρνούμενης καὶ προῖσχομένης τὸν νόμον αὐτὸς ἀναβάς βία πρὸς τὸν ναὸν εἵλκεν αὐτήν, ἢ δ' ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς εἶπεν· “ἀνίκητος εἰ ὦ παῖ,” τοῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος οὐκέτ' ἔφη χρῆζειν ἑτέρου μαντεύματος, ἀλλ' ἔχειν ὃν ἐβούλετο παρ' αὐτῆς χρησμόν.

38. [1] Ἐκ τούτου μέλλων ἐξελαύνειν ἐπὶ Δαρεῖον, ἔτυχε μὲν εἰς μέθην τινὰ καὶ παιδιὰν τοῖς ἐταίροις ἑαυτὸν δεδωκώς, ὥστε καὶ γυναῖα συμπίνειν, ἐπὶ κῶμον ἦκοντα πρὸς τοὺς ἐραστάς. **[2]** ἐν δὲ τούτοις εὐδοκιμοῦσα μάλιστα Θαῖς ἡ Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύσαντος ὕστερον ἐταῖρα, γένος Ἀττική, τὰ μὲν ἐμμελῶς ἐπαινοῦσα, τὰ δὲ παίζουσα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἅμα τῇ μέθῃ λόγον εἰπεῖν προήχθη, τῷ μὲν τῆς πατρίδος ἦθει πρέποντα μείζονα δ' ἢ καθ' αὐτήν. **[3]** ἔφη γάρ, ὧν πεπόνηκε πεπλανημένη τὴν Ἀσίαν, ἀπολαμβάνειν χάριν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἐντρυφῶσα τοῖς ὑπερηφάνοις Περσῶν βασιλείοις. **[4]** ἔτι δ' ἂν ἡδίων ὑποπρῆσαι κωμάσασα τὸν Ξέρξου τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθήνας οἶκον, αὐτὴ τὸ πῦρ ἄψασα τοῦ βασιλέως ὀρῶντος, ὡς ἂν λόγος ἔχη πρὸς ἀνθρώπους, ὅτι τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν τὰ μετ' Ἀλεξάνδρου γυναῖα μείζονα δίκην ἐπέθηκε Πέρσαις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. **[5]** ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ κρότου καὶ θορύβου γενομένου καὶ παρακελεύσεως τῶν ἐταίρων καὶ φιλοτιμίας, ἐπισπασθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναπηδήσας ἔχων στέφανον καὶ λαμπάδα προῆγεν. **[6]** οἱ δ' ἐπόμενοι κώμῳ καὶ βοῇ περιίσταντο τὰ βασίλεια, καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων οἱ πυνθανόμενοι συνέτρεχον μετὰ λαμπάδων χαίροντες. **[7]** ἡλπιζον γάρ ὅτι τοῖς οἴκοι προσέχοντός ἐστι τὸν νοῦν καὶ μὴ μέλλοντος ἐν βαρβάροις οἰκεῖν τὸ πιμπράναι τὰ βασίλεια καὶ διαφθείρειν. **[8]** οἱ μὲν οὕτω ταῦτα γενέσθαι φασίν, οἱ δ' ἀπὸ γνώμης· ὅτι δ' οὖν μετενόησε ταχὺ καὶ κατασβέσαι προσέταξεν, ὁμολογεῖται.

64. [1] Τῶν δὲ Γυμνοσοφιστῶν τοὺς μάλιστα τὸν Σάββαν ἀναπείσαντας ἀποστῆναι καὶ κακὰ πλεῖστα τοῖς Μακεδόσι παρασχόντας λαβὼν δέκα, δεινούς δοκοῦντας εἶναι περὶ τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυλόγους, ἐρωτήματα προὔθηκεν αὐτοῖς ἄπορα, φήσας ἀποκτενεῖν τὸν μὴ ὀρθῶς ἀποκρινάμενον πρῶτον, εἴτ' ἐφεξῆς οὕτω τοὺς ἄλλους· ἓνα δὲ τὸν πρεσβύτατον ἐκέλευσεν <ἐπι>κρίνειν. **[2]** ὁ μὲν οὖν πρῶτος ἐρωτηθεὶς, πότερον οἶεται τοὺς ζῶντας εἶναι πλείονας ἢ τοὺς τεθνηκότας, ἔφη τοὺς ζῶντας· οὐ[κέτι] γάρ εἶναι τοὺς τεθνηκότας. **[3]** ὁ δὲ δεύτερος, πότερον τὴν γῆν ἢ τὴν θάλατταν μείζονα τρέφειν θηρία, τὴν γῆν ἔφη· ταύτης γάρ μέρος εἶναι τὴν θάλατταν. **[4]** ὁ δὲ τρίτος, ποῖόν ἐστι ζῶον πανουργότατον, ὃ μέχρι νῦν, εἶπεν, ἄνθρωπος οὐκ ἔγνωκεν. **[5]** ὁ δὲ τέταρτος ἀνακρινόμενος, τίνι λογισμῷ τὸν Σάββαν ἀπέστησεν, ἀπεκρίνατο, καλῶς ζῆν βουλόμενος αὐτὸν ἢ καλῶς ἀποθανεῖν. **[6]** ὁ δὲ

πέμπτος ἐρωτηθεὶς, πότερον οἶεται τὴν ἡμέραν πρότερον ἢ τὴν νύκτα γεγονέναι, τὴν ἡμέραν, εἶπεν, ἡμέρα μιᾷ· [7] καὶ προσεπέειπεν οὗτος, θαυμάσαντος τοῦ βασιλέως, ὅτι τῶν ἀπόρων ἐρωτήσεων ἀνάγκη καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀπόρους εἶναι. [8] μεταβαλὼν οὖν τὸν ἕκτον ἠρώτα, πῶς ἂν τις φιληθείη μάλιστα· ἂν κράτιστος ὦν, ἔφη, μὴ φοβερός ἦ. [9] τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ὁ μὲν ἐρωτηθεὶς, πῶς ἂν τις ἐξ ἀνθρώπου γένοιτο θεός, εἴ τι πράξειεν, εἶπεν, ὃ πράξαι δυνατὸν ἀνθρώπῳ μὴ ἔστιν· [10] ὁ δὲ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, πότερον ισχυρότερον, ἀπεκρίνατο τὴν ζωὴν, τοσαῦτα κακὰ φέρουσιν. [11] ὁ δὲ τελευταῖος, μέχρι τίνος <ἂν> ἀνθρώπον καλῶς ἔχοι ζῆν, μέχρι οὗ μὴ νομίζει τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἁμεινον. [12] οὕτω δὲ τραπόμενος πρὸς τὸν δικαστὴν, ἐκέλευσεν ἀποφαίνεσθαι. τοῦ δ' ἕτερον ἑτέρου χεῖρον εἰρηκέναι φήσαντος, “οὐκοῦν” ἔφη “καὶ σὺ πρῶτος ἀποθανῇ τοιαῦτα κρίνων.” “οὐκ ἂν γ’” εἶπεν “ὦ βασιλεῦ, εἰ μὴ σὺ ψεύδῃ, φήσας πρῶτον ἀποκτενεῖν τὸν ἀποκρινάμενον κάκιστα.”

65. [1] Τούτους μὲν οὖν ἀφῆκε δωρησάμενος...

ΚΑΙΣΑΡ

63. [1] Ἀλλ' ἔοικεν οὐχ οὕτως ἀπροσδόκητον ὡς ἀφύλακτον εἶναι τὸ πεπρωμένον, ἐπεὶ καὶ σημεῖα θαυμαστὰ καὶ φάσματα φανῆναι λέγουσι. [2] σέλα μὲν οὖν οὐράνια καὶ κτύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους καὶ καταίροντας εἰς ἀγορὰν <ἂν> ἡμέρους ὄρνιθας οὐκ ἄξιον ἴσως ἐπὶ πάθει τηλικούτῳ μνημονεῦσαι· [3] Στράβων δ' ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ πολλοῖς μὲν ἀνθρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι, στρατιώτου δ' ἀνδρός οἰκέτην ἐκ τῆς χειρὸς ἐκβαλεῖν πολλὴν φλόγα καὶ δοκεῖν καίεσθαι τοῖς ὀρώσιν, ὡς δ' ἐπαύσατο, μηδὲν ἔχειν κακὸν τὸν ἀνθρώπον· [4] αὐτῷ δὲ Καίσαρι θύοντι τὴν καρδίαν ἀφανῇ γενέσθαι τοῦ ἱερείου, καὶ δεινὸν εἶναι τὸ τέρας· οὐ γὰρ ἂν φύσει γε συστήναι ζῶον ἀκάρδιον. [5] ἔστι δὲ καὶ ταῦτα πολλῶν ἀκοῦσαι διεξιόντων, ὥς τις αὐτῷ μάντις ἡμέρα Μαρτίου μηνὸς ἦν Εἰδούς Ῥωμαῖοι καλοῦσι προείποι μέγαν φυλάττεσθαι κίνδυνον, [6] ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας προῖων ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν σύγκλητον ἀσπασάμενος προσπαίξειε τῷ μάντει φάμενος· “αἱ μὲν δὴ Μάρτια Εἰδοὶ πάρευσιν”, ὁ δ' ἡσυχῇ πρὸς αὐτὸν εἶποι· “ναί, πάρευσιν, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασι.” [7] πρὸ μιᾶς δ' ἡμέρας Μάρκου Λεπίδου δειπνίζοντος αὐτόν, ἔτυχε μὲν ἐπιστολαῖς ὑπογράφων ὥσπερ εἰώθει κατακείμενος· ἐμπεσόντος δὲ λόγου, ποῖος ἄρα τῶν θανάτων ἄριστος, ἅπαντας φθάσας ἐξεβόησεν· “ὁ ἀπροσδόκητος.” [8] μετὰ ταῦτα κοιμώμενος ὥσπερ εἰώθει παρὰ τῇ γυναικί, πασῶν ἅμα τῶν θυρῶν τοῦ δωματίου καὶ τῶν θυρίδων ἀναπεταννυμένων, διαταραχθεὶς

ἄμα τῷ κτύπῳ καὶ τῷ φωτὶ καταλαμπούσης τῆς σελήνης, ἥσθετο τὴν Καλπουρνίαν βαθέως μὲν καθεύδουσιν, ἀσαφεῖς δὲ φωνὰς καὶ στεναγμοὺς ἀνάρθρους ἀναπέμπουσιν ἐκ τῶν ὕπνων· [9] ἐδόκει δ' ἄρα κλαίειν ἐκεῖνον ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις ἔχουσα κατεσφαγμένον· οἱ δ' οὐ φασι τῇ γυναικὶ ταύτην γενέσθαι τὴν ὄψιν, ἀλλ', ἣν γάρ τι τῇ Καίσαρος οἰκία προσκείμενον οἶον ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι τῆς βουλῆς ψηφισαμένης ἀκρωτήριον, ὡς Λίβιος ἱστορεῖ, τοῦτ' ὄναρ ἢ Καλπουρνία θεασαμένη καταρρηγνύμενον ἔδοξε ποτνιαῖσθαι καὶ δακρύειν. [10] ἡμέρας δ' οὖν γενομένης ἐδεῖτο τοῦ Καίσαρος, εἰ μὲν οἶόν τε, μὴ προελθεῖν, ἀλλ' ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον· εἰ δὲ τῶν ἐκείνης ὀνείρων ἐλάχιστα φροντίζει, σκέψασθαι διὰ μαντικῆς ἄλλης καὶ ἱερῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. [11] εἶχε δέ τις ὥς ἔοικε κἀκεῖνον ὑποψία καὶ φόβος· οὐδένα γὰρ γυναικισμὸν ἐν δεισιδαιμονίᾳ πρότερον κατεγνώκει τῆς Καλπουρνίας, τότε δ' ἑώρα περιπαθοῦσαν.

[12] Ὡς δὲ καὶ πολλὰ καταθύσαντες οἱ μάντις ἔφρασαν αὐτῷ δυσιερεῖν, ἔγνω πέμψας Ἀντώνιον ἀφεῖναι τὴν σύγκλητον.

64. [1] Ἐν δὲ τούτῳ Δέκιμος Βροῦτος ἐπὶ κλησιν Ἀλβῖνος, πιστευόμενος μὲν ὑπὸ Καίσαρος, ὥστε καὶ δεύτερος ὑπ' αὐτοῦ κληρονόμος γεγράφθαι, τοῖς δὲ περὶ Βροῦτον τὸν ἕτερον καὶ Κάσσιον μετέχων τῆς συνωμοσίας, [2] φοβηθεὶς μὴ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διακρουσαμένου τοῦ Καίσαρος ἔκπυστος ἢ πρᾶξις γένηται, τοὺς τε μάντις ἐχλεύαζε καὶ καθήπτετο τοῦ Καίσαρος, ὡς αἰτίας καὶ διαβολὰς ἑαυτῷ κτωμένου πρὸς τὴν σύγκλητον, ἐντρυφᾶσθαι δοκοῦσαν· ἦκειν μὲν γὰρ αὐτὴν κελεύσαντος ἐκεῖνου, [3] καὶ προθύμους εἶναι ψηφίζεσθαι πάντα, ὅπως τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας ἐπαρχιῶν βασιλεὺς ἀναγορεύοιτο καὶ φοροίῃ διάδημα τὴν ἄλλην ἐπιὼν γῆν <τε> καὶ θάλασσαν· [4] εἰ δὲ φράσει τις αὐτοῖς καθεζομένοις νῦν μὲν ἀπαλλάττεσθαι, παρεῖναι δ' αὖθις, ὅταν ἐντύχη βελτίοσιν ὀνείροις Καλπουρνία, τίνας ἔσεσθαι λόγους παρὰ τῶν φθονούντων; [5] ἢ τίνα τῶν φίλων ἀνέξεσθαι διδασκόντων ὡς οὐχὶ δουλεία ταῦτα καὶ τυραννὶς ἐστίν; ἀλλ' εἰ δοκεῖ πάντως, ἔφη, τὴν ἡμέραν ἀφοσιώσασθαι, βέλτιον αὐτὸν παρελθόντα καὶ προσαγορεύσαντα τὴν βουλήν ὑπερθέσθαι. [6] ταῦθ' ἄμα λέγων ὁ Βροῦτος ἦγε τῆς χειρὸς λαβόμενος τὸν Καίσαρα. καὶ μικρὸν μὲν αὐτῷ προελθόντι τῶν θυρῶν οἰκέτης <τις> ἀλλότριος ἐντυχεῖν προθυμούμενος, ὡς ἠττάτο τοῦ περὶ ἐκεῖνον ὠθισμοῦ καὶ πλήθους, βιασάμενος εἰς τὴν οἰκίαν παρέδωκεν ἑαυτὸν τῇ Καλπουρνίᾳ, φυλάττειν κελεύσας ἄχρι ἂν ἐπανέλθῃ Καίσαρ, ὡς ἔχων μεγάλα πράγματα κατεπιπεῖν πρὸς αὐτόν.

65. [1] Ἀρτεμίδωρος δὲ Κνίδιος τὸ γένος, Ἑλληνικῶν λόγων σοφιστῆς καὶ διὰ τοῦτο γεγωνῶς ἐνίοις συνήθης τῶν περὶ Βροῦτον, ὥστε καὶ γινῶναι τὰ πλεῖστα τῶν πραττομένων, ἦκε μὲν ἐν βιβλιδίῳ κομίζων ἅπερ ἔμελλε μηνύειν· **[2]** ὁρῶν δὲ τὸν Καίσαρα τῶν βιβλιδίων ἕκαστον δεχόμενον καὶ παραδιδόντα τοῖς περὶ αὐτὸν ὑπηρέταις, ἐγγὺς σφόδρα προσελθὼν, “τοῦτ’” ἔφη “Καῖσαρ ἀνάγνωθι μόνος καὶ ταχέως· γέγραπται γὰρ ὑπὲρ πραγμάτων μεγάλων καὶ σοὶ διαφερόντων.” **[3]** δεξάμενος οὖν ὁ Καῖσαρ, ἀναγνῶναι μὲν ὑπὸ πλήθους τῶν ἐντυγχανόντων ἐκωλύθη, καίπερ ὁρμήσας πολλάκις, ἐν δὲ τῇ χειρὶ κατέχων καὶ φυλάττων μόνον ἐκεῖνο παρῆλθεν εἰς τὴν σύγκλητον. **[4]** ἐνιοὶ δὲ φασιν ἄλλον ἐπιδοῦναι τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸν δ’ Ἀρτεμίδωρον οὐδ’ ὅλως προσελθεῖν, ἀλλ’ ἐκθλιβῆναι παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν.

66. [1] Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη που φέρει καὶ τὸ αὐτόματον· ὁ δὲ δεξάμενος τὸν φόνον ἐκεῖνον καὶ τὸν ἀγῶνα χῶρος, εἰς ὃν ἡ σύγκλητος ἠθροίσθη τότε, Πομπηίου μὲν εἰκόνα κειμένην ἔχων, Πομπηίου δ’ ἀνάθημα γεγωνῶς τῶν προσκεκοσμημένων τῷ θεάτρῳ, παντάπασιν ἀπέφαινε δαίμονός τινος ὑφηγουμένου καὶ καλοῦντος ἐκεῖ τὴν πρᾶξιν ἔργον γεγονέναι. **[2]** καὶ γὰρ οὖν καὶ λέγεται Κάσσιος εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πομπηίου πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἀποβλέπων ἐπικαλεῖσθαι σιωπῇ, καίπερ οὐκ ἀλλότριος ὢν τῶν Ἐπικούρου λόγων· **[3]** ἀλλ’ ὁ καιρὸς ὡς ἔοικεν ἤδη τοῦ δεινοῦ παρεστῶτος ἐνθουσιασμόν ἐνεποιεῖ καὶ πάθος ἀντὶ τῶν προτέρων λογισμῶν. **[4]** Ἀντώνιον μὲν οὖν, πιστὸν ὄντα Καίσαρι καὶ ῥωμαλέον, ἔξω παρακατεῖχε Βροῦτος Ἀλβῖνος, ἐμβαλὼν ἐπίτηδες ὁμιλίαν μῆκος ἔχουσιν· **[5]** εἰσιόντος δὲ Καίσαρος ἡ βουλή μὲν ὑπεξανέστη θεραπεύουσα, τῶν δὲ περὶ Βροῦτον οἱ μὲν ἐξόπισθεν τὸν δίφρον αὐτοῦ περιέστησαν, οἱ δ’ ἀπῆντησαν ὡς δὴ Τιλλίῳ Κίμβρῳ περὶ ἀδελφοῦ φυγάδος ἐντυγχάνοντι συνδεησόμενοι, καὶ συνεδέοντο μέχρι τοῦ δίφρου παρακολουθοῦντες. **[6]** ὡς δὲ καθίσας διεκρούετο τὰς δεήσεις καὶ προσκειμένων βιαιότερον ἡγανάκτει πρὸς ἕκαστον, ὁ μὲν Τίλλιος τὴν τήβεννον αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις συλλαβὰν ἀπὸ τοῦ τραχήλου κατήγεν, ὅπερ ἦν σύνθημα τῆς ἐπιχειρήσεως. **[7]** πρῶτος δὲ Κάσκας ξίφει παίζει παρὰ τὸν αὐχένα πληγὴν οὐ θανατηφόρον οὐδὲ βαθεῖαν, ἀλλ’ ὡς εἰκὸς ἐν ἀρχῇ τολμήματος μεγάλου ταραχθεὶς, ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα μεταστραφέντα τοῦ ἐγχειριδίου λαβέσθαι καὶ κατασχεῖν. **[8]** ἅμα δὲ πῶς ἐξεφώνησαν, ὁ μὲν πληγεὶς Ῥωμαῖστί· “μιαρῶτατε Κάσκα, τί ποιεῖς;” ὁ δὲ πλήξας Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν· “ἀδελφέ, βοήθει.” **[9]** τοιαύτης δὲ τῆς ἀρχῆς γενομένης, τοὺς μὲν οὐδὲν συνειδότας ἔκπληξιν εἶχε καὶ φρίκη πρὸς τὰ δρώμενα, μήτε φεύγειν μήτ’ ἀμύνειν, ἀλλὰ μηδὲ φωνὴν ἐκβάλλειν

τολμῶντας. [10] τῶν δὲ παρεσκευασμένων ἐπὶ τὸν φόνον ἐκάστου γυμνὸν ἀποδείξαντος τὸ ξίφος, ἐν κύκλῳ περιεχόμενος, καὶ πρὸς ὃ τι τρέψειε τὴν ὄψιν, πληγαῖς ἀπαντῶν καὶ σιδήρῳ φερομένῳ καὶ κατὰ προσώπου καὶ κατ' ὀφθαλμῶν, διελαυνόμενος ὥσπερ θηρίον ἐνελεῖτο ταῖς πάντων χερσίν· [11] ἅπαντας γὰρ ἔδει κατάρξασθαι καὶ γεύσασθαι τοῦ φόνου. διὸ καὶ Βροῦτος αὐτῷ πληγὴν ἐνέβαλε μίαν εἰς τὸν βουβῶνα. [12] λέγεται δ' ὑπὸ τινων, ὡς ἄρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπομαχόμενος καὶ διαφέρων δεῦρο κἀκεῖ τὸ σῶμα καὶ κεκραγώς, ὅτε Βροῦτον εἶδεν ἐσπασμένον τὸ ξίφος, ἐφειλκύσατο κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον καὶ παρήκεν ἑαυτόν, εἴτ' ἀπὸ τύχης εἴθ' ὑπὸ τῶν κτεινόντων ἀπωσθεὶς πρὸς τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ὁ Πομπηίου βέβηκεν ἀνδριάς. [13] καὶ πολὺς καθήμαξεν αὐτὴν ὁ φόνος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ἐφεστάναι τῇ τιμωρίᾳ τοῦ πολεμίου Πομπηίου, ὑπὸ πόδας κεκλιμένου καὶ περισπαίροντος ὑπὸ πλήθους τραυμάτων. [14] εἴκοσι γὰρ καὶ τρία λαβεῖν λέγεται, καὶ πολλοὶ κατετρώθησαν ὑπ' ἀλλήλων, εἰς ἓν ἀπερειδόμενοι σῶμα πληγὰς τοσαύτας.

ΚΡΑΣΣΟΣ

8. [1] Ἡ δὲ τῶν μονομάχων ἐπανάστασις καὶ λεηλασία τῆς Ἰταλίας, ἣν οἱ πολλοὶ Σπαρτάκειον πόλεμον ὀνομάζουσιν, ἀρχὴν ἔλαβεν ἐκ τοιαύτης αἰτίας. [2] Λέντλου τινὸς Βατιάτου μονομάχους ἐν Καπύῃ τρέφοντος, ὧν οἱ πολλοὶ Γαλάται καὶ Θρᾶκες ἦσαν, ἐξ αἰτιῶν οὐ πονηρῶν, ἀλλ' ἀδικία τοῦ πριαμένου συνειρχθέντες ὑπ' ἀνάγκης ἐπὶ τῷ μονομαχεῖν, ἐβουλεύσαντο μὲν διακόσιοι φεύγειν, γενομένης δὲ μηνύσεως οἱ προαισθόμενοι καὶ φθάσαντες ὀγδοήκοντα δυεῖν δέοντες ἕκ τινος ὀπτανείου κοπίδας ἀράμενοι καὶ ὀβελίσκους ἐξεπήδησαν. [3] ἐντυχόντες δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμάξαις ὅπλα κομιζούσαις μονομάχων εἰς ἑτέραν πόλιν, ἀφήρπασαν καὶ ὠπλίσαντο, καὶ τόπον τινὰ καρτερόν καταλαβόντες, ἡγεμόνας εἵλοντο τρεῖς, ὧν πρῶτος ἦν Σπάρτακος, ἀνὴρ Θρᾶξ τοῦ Μαιδικοῦ γένους, οὐ μόνον φρόνημα μέγα καὶ ῥώμην ἔχων, ἀλλὰ καὶ συνέσει καὶ πραότητι τῆς τύχης ἀμείνων καὶ τοῦ γένους ἑλληνικώτερος. [4] τούτῳ δὲ λέγουσιν, ὅτε πρῶτον εἰς Ῥώμην ὦνιος ἦχθη, δράκοντα κοιμῶνῳ περιπεπλεγμένον φανῆναι περὶ τὸ πρόσωπον, [ή] γυνὴ δ' ὁμόφυλος οὖσα τοῦ Σπαρτάκου, μαντικὴ δὲ καὶ κάτοχος τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ἔφραζε τὸ σημεῖον εἶναι μεγάλης καὶ φοβερᾶς περὶ αὐτὸν εἰς ἀτυχὲς τέλος ἐσομένης δυνάμεως· ἥ καὶ τότε συνῆν αὐτῷ καὶ συνέφευγε.

9. [1] Καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἐκ Καπύης ἐλθόντας ὡσάμενοι, καὶ πολλῶν ὅπλων ἐπιλαβόμενοι πολεμιστηρίων, ἄσμενοι ταῦτα μετελάμβανον, ἀπορρίψαντες ὡς ἄτιμα καὶ βάρβαρα τὰ τῶν μονομάχων. [2] ἔπειτα Κλωδίου στρατηγοῦ μετὰ τρισχιλίων πεμφθέντος ἐκ Ῥώμης καὶ πολιορκούντος αὐτοὺς ἐν ὄρει μίαν ἔχοντι χαλεπὴν καὶ στενὴν κάθοδον, ἣν ὁ Κλώδιος ἐφρούρει, τὰ δ' ἄλλα κρημνοὺς ἀποτόμους καὶ λισσάδας, ἄμπελον δὲ πολλὴν ἀγρίαν ἐπιπολῆς πεφυκυῖαν, ἔτεμνον τῶν κλημάτων τὰ χρήσιμα, καὶ συμπλέκοντες ἐξ αὐτῶν κλιμακίδας εὐτόνους καὶ βαθείας, ὥστ' ἄνωθεν ἀνηρτημένας παρὰ τὸ κρημνῶδες ἄπτεσθαι τῶν ἐπιπέδων, κατέβαινον ἀσφαλῶς δι' αὐτῶν πλὴν ἑνός. [3] οὗτος δὲ τῶν ὅπλων ἕνεκα μείνας, ἐπεὶ κατέβησαν ἠφίει κάτω τὰ ὅπλα, καὶ βαλὼν ἅπαντα τελευταῖος ἀπεσώζετο καὶ αὐτός. ταῦτ' ἠγνόουν οἱ Ῥωμαῖοι· διὸ καὶ περιελθόντες αὐτοὺς ἐξέπληξαν τῷ αἰφνιδίῳ, καὶ φυγῆς γενομένης ἔλαβον τὸ στρατόπεδον. [4] καὶ προσεγίνοντο πολλοὶ τῶν αὐτόθι βοτῆρων καὶ ποιμένων αὐτοῖς, πληκται καὶ ποδώκεις ἄνδρες, ὧν τοὺς μὲν ὥπλιζον, τοῖς δὲ προδρόμοις καὶ ψιλοῖς ἐχρῶντο. [5] δεύτερος ἐκπέμπεται πρὸς αὐτοὺς στρατηγὸς Πούπλιος Βαρῖνος, οὗ πρῶτον μὲν ὑποστράτηγόν τινα Φούριον ἔχοντα τρισχιλίους στρατιώτας ἐτρέψαντο συμβαλόντες, ἔπειτα σύμβουλον αὐτῷ καὶ συνάρχοντα Κοσσίνιον ἀποσταλέντα μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐπιτηρήσας ὁ Σπάρτακος λουόμενον περὶ Σαλίνας μικρὸν ἐδέησε συναρπάσαι. [6] χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις ἐκφυγόντος, εὐθύς μὲν ἐκράτησε τῆς ἀποσκευῆς, ἐκ ποδὸς δὲ κατέχων καὶ διώκων φόνῳ πολλῷ τὸ στρατόπεδον εἶλεν. [7] ἔπεσε δὲ καὶ Κοσσίνιος. αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν ἄλλαις μάχαις πολλαῖς καταγωνισάμενος, τέλος δὲ τοὺς τε ῥαβδούχους καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ λαβὼν αἰχμάλωτον, ἦν μὲν ἤδη μέγας καὶ φοβερός, ἐφρόνει δὲ τὰ εἰκότα, καὶ μὴ προσδοκῶν ὑπερβαλέσθαι τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, ἤγεν ἐπὶ τὰς Ἀλπεις τὸν στρατόν, οἰόμενος δεῖν ὑπερβαλόντας αὐτὰς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα χωρεῖν, τοὺς μὲν εἰς Θράκην, τοὺς δ' εἰς Γαλατίαν. [8] οἱ δὲ πλήθει τ' ὄντες ἰσχυροὶ καὶ μέγα φρονούντες, οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ' ἐπόρθουν ἐπιπορευόμενοι τὴν Ἰταλίαν. οὐκέτ' οὖν τὸ παρ' ἀξίαν καὶ τὸ αἰσχρὸν ἠνώχλει τῆς ἀποστάσεως τὴν σύγκλητον, ἀλλ' ἤδη διὰ φόβον καὶ κίνδυνον ὡς πρὸς ἓνα τῶν δυσκολωτάτων πολέμων καὶ μεγίστων ἅμ' ἀμφοτέρους ἐξέπεμπον τοὺς ὑπάτους. [9] ὧν Γέλλιος μὲν τὸ Γερμανικόν, ὕβρει καὶ φρονήματι τῶν Σπαρτακείων ἀποσχισθέν, ἐξαίφνης ἐπιπεσὼν ἅπαν διέφθειρε, Λέντλου δὲ τὸν Σπάρτακον μεγάλοις στρατοπέδοις περιβαλόντος, ὀρμήσας ὁμόσε καὶ μάχην συνάψας, ἐκράτησε μὲν τῶν πρεσβευτῶν, ἔλαβε δὲ τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν. [10] ὠθυμένῳ δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἀλπεις Κάσσιος ὁ τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας στρατηγὸς ἔχων

μυρίους ἀπήντησε, καὶ γενομένης μάχης κρατηθεὶς καὶ πολλοὺς ἀποβαλὼν, μόλις αὐτὸς ἐξέφυγε.

10. [1] Ταῦθ' ἡ βουλὴ πυθομένη, τοὺς μὲν ὑπάτους πρὸς ὀργὴν ἐκέλευσεν ἡσυχίαν ἄγειν, Κράσσον δὲ τοῦ πολέμου στρατηγὸν εἵλετο, καὶ πολλοὶ διὰ δόξαν αὐτῷ καὶ φιλίαν συνεστράτευον τῶν ἐπιφανῶν. **[2]** αὐτὸς μὲν οὖν ὑπέμεινε πρὸ τῆς Πικηνίδος, ὡς τὸν Σπάρτακον ἐκεῖ φερόμενον δεξιόμενος, Μόμμιον δὲ πρεσβευτὴν ἄγοντα δύο τάγματα κύκλῳ περιέπεμψεν, ἔπεσθαι κελεύσας τοῖς πολεμίοις, μὴ συμπλέκεσθαι δὲ μηδ' ἀψιμαχεῖν. **[3]** ὁ δ' ἅμα τῷ πρῶτον ἐπ' ἐλπίδος γενέσθαι μάχην θέμενος, ἠττήθη, καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον, πολλοὶ δ' ἄνευ τῶν ὅπλων φεύγοντες ἐσώθησαν. **[4]** ὁ δὲ Κράσσος αὐτόν τε τὸν Μόμμιον ἐδέξατο τραχέως, καὶ τοὺς στρατιώτας ὀπλίζων αὖθις, ἐγγυητὰς ἦτει τῶν ὅπλων ὅτι φυλάξουσιν, πεντακοσίους δὲ τοὺς πρῶτους καὶ μάλιστα [τοὺς] τρέσαντας εἰς πεντήκοντα διανείμας δεκάδας, ἀφ' ἐκάστης ἀπέκτεινεν ἓνα τὸν κλήρω λαχόντα, πάτριόν τι τοῦτο διὰ πολλῶν χρόνων κόλασμα τοῖς στρατιώταις ἐπαγαγών. **[5]** καὶ γὰρ αἰσχύνῃ τοῦ θανάτου τῷ τρόπῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶται πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν, ἀπάντων θεωμένων. οὕτω δ' ἐπιστρέψας τοὺς ἄνδρας ἤγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. **[6]** ὁ δὲ Σπάρτακος ὑπεξεχώρει διὰ Λευκανίας πρὸς τὴν θάλασσαν. ἐν δὲ τῷ πορθμῷ ληστρίσι Κιλίσσαις περιτυχών, ὥρμησεν ἄψασθαι Σικελίας καὶ δισχιλίους ἄνδρας ἐμβαλὼν εἰς τὴν νῆσον αὖθις ἐκζωπυρῆσαι τὸν δουρικὸν ἐκεῖ πόλεμον, οὐπω πολὺν χρόνον ἀπεσβηκότα καὶ μικρῶν πάλιν ὑπεκκαυμάτων δεόμενον. **[7]** ὁμολογήσαντες δ' οἱ Κίλικες αὐτῷ καὶ δῶρα λαβόντες, ἐξηπάτησαν καὶ ἀπέπλευσαν. οὕτω δὲ πάλιν ἀπὸ θαλάσσης ἀναζεύξας, ἐκάθισε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ῥηγίνων χερρόνησον. ἐπελθὼν δ' ὁ Κράσσος καὶ τοῦ τόπου τὴν φύσιν ἰδὼν ὑψηγομένην τὸ δέον, ὥρμησεν ἀποτείχισαι τὸν ἰσθμόν, ἅμα καὶ τὴν σχολὴν τῶν στρατιωτῶν ὑφαιρῶν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν πολεμίων. **[8]** μέγα μὲν οὖν ἦν καὶ χαλεπὸν τὸ ἔργον, ἦνυσε δὲ καὶ κατειργάσατο παρὰ δόξαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, τάφρον ἐμβαλὼν ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν διὰ τοῦ αὐχένος σταδίων τριακοσίων, εὖρος δὲ καὶ βάθος ἴσον πεντεκαίδεκα ποδῶν· ὑπὲρ δὲ τῆς τάφρου τεῖχος ἔστησεν ὕψει καὶ ῥώμῃ θαυμαστόν. **[9]** ὧν ὁ Σπάρτακος ἡμέλει καὶ κατεφρόνει τὸ πρῶτον· ὡς δὲ τῆς λείας ὑπολειπούσης προϊέναι βουλόμενος συνείδε τὸν ἀποτείχισμόν, καὶ λαμβάνειν οὐδὲν ἦν ἐκ τῆς χερρονήσου, νύκτα νιφετώδῃ καὶ πνεῦμα χειμέριον παραφυλάξας, ἔχωσε τῆς τάφρου μέρος οὐ πολὺ γῆ καὶ ὕλη καὶ κλάδοις δένδρων, ὥστε τῆς στρατιᾶς περαιῶσαι τὸ τρίτον.

11. [1] Ἐφοβήθη μὲν οὖν ὁ Κράσσος, μὴ λάβοι τις ὁρμὴ τὸν Σπάρτακον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν, ἐθάρρησε δὲ πολλῶν ἐκ διαφορᾶς ἀποστάντων

αὐτοῦ καὶ στρατοπεδευσαμένων καθ' αὐτοὺς ἐπὶ Λευκανίδος λίμνης, ἣν φασὶ τρέπεσθαι διὰ χρόνου γινομένην γλυκεῖαν, εἴτ' αὖθις ἀλμυρὰν καὶ ἄποτον. [2] τούτοις ἐπελθὼν ὁ Κράσσος ἐξέωσε μὲν ἀπὸ τῆς λίμνης ἅπαντας, ἀφηρέθη δὲ τὸν φόνον καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν, ἐπιφανέντος ὁξέως τοῦ Σπαρτάκου καὶ τὴν φυγὴν ἐπιστήσαντος. [3] γεγραφῶς δὲ τῇ βουλῇ πρότερον ὡς χρὴ καὶ Λεύκολλον ἐκ Θράκης καλεῖν καὶ Πομπήιον ἐξ Ἰβηρίας, μετενόει καὶ πρὶν ἥκειν ἐκείνους ἔσπευδε διαπράξασθαι τὸν πόλεμον, εἰδὼς ὅτι τοῦ προσγενομένου καὶ βοηθήσαντος, οὐκ αὐτοῦ, τὸ κατόρθωμα δόξει. [4] πρῶτον μὲν οὖν διαγνοὺς τοῖς ἀφεστῶσι καὶ κατ' ἰδίαν στρατευομένοις, ὧν ἀφηγοῦντο [Γάιος] Γαννίκιος καὶ Κάστος, ἐπιθέσθαι, λόφον τινὰ προκαταληψομένους ἄνδρας ἐξακισχιλίους ἀπέστειλε, λανθάνειν πειρᾶσθαι κελεύσας. [5] οἱ δ' ἐπειρῶντο μὲν τὴν αἴσθησιν ἀποκρύπτειν, τὰ κράνη καταμπέχοντες, ὀφθέντες δ' ὑπὸ дуεῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς πολεμίοις ἐκινδύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσος ὁξέως ἐπιφανεῖς μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην, ἐν ἣ τριακοσίους ἐπὶ δισχιλίοις καὶ μυρίοις καταβαλὼν, δύο μόνους εὗρε κατὰ νώτου τετρωμένους, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἐστῶτες ἐν τάξει καὶ μαχόμενοι τοῖς Ῥωμαίοις ἀπέθανον. [6] Σπαρτάκῳ δὲ μετὰ τὴν τούτων ἦτταν ἀναχωροῦντι πρὸς τὰ ὄρη τὰ Πετηλῖνα Κόιντος τῶν περὶ Κράσσον ἡγεμόνων καὶ Σκρώφας ὁ ταμίας ἐξαπτόμενοι παρηκολούθουν. ἐπιστρέψαντος δὲ γίνεται φυγὴ μεγάλη τῶν Ῥωμαίων, καὶ μόλις τρωθέντα τὸν ταμίαν ἀρπάσαντες ἀπεσώθησαν.

Τοῦτο τὸν Σπάρτακον ἀπώλεσε τὸ κατόρθωμα, φρονήματος ἐπιγενομένου τοῖς δραπέταις. [7] οὐκέτι γὰρ ἡξίουں φυγομαχεῖν οὐδ' ἐπείθοντο τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλ' ἤδη καθ' ὁδὸν ὄντας ἐν τοῖς ὅπλοις περισχόντες ἠνάγκασαν αὖθις ὀπίσω διὰ τῆς Λευκανίας ἄγειν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, εἰς ταὐτὸ τῷ Κράσσῳ σπεύδοντες. [8] ἤδη γὰρ ὁ Πομπήιος προσιῶν ἀπηγγέλλετο, καὶ διαρχαιρεσιάζοντες ἦσαν οὐκ ὀλίγοι τὴν νίκην ἐκείνῳ τοῦ πολέμου προσήκειν· ἐλθόντα γὰρ εὐθὺς μαχεῖσθαι καὶ καταλύσειν τὸν πόλεμον. ἐπειγόμενος οὖν διαγωνίσασθαι καὶ παραστρατοπεδεύσας τοῖς πολεμίοις, ὥρυττε τάφρον, πρὸς ἣν ἐκπηδῶντες οἱ δοῦλοι προσεμάχοντο τοῖς ἐργαζομένοις. αἰεὶ δὲ πλειόνων ἐκατέρωθεν ἐκβοηθούντων, ὁρῶν τὴν ἀνάγκην ὁ Σπάρτακος ἅπαν παρέταξε τὸ στράτευμα, [9] καὶ πρῶτον μὲν τοῦ ἵππου προσαχθέντος αὐτῷ, σπασάμενος τὸ ξίφος καὶ εἰπὼν, ὅτι νικῶν μὲν ἔξει πολλοὺς ἵππους καὶ καλοὺς τοὺς τῶν πολεμίων, ἡττώμενος δ' οὐ δεῖται, κατέσφαξε τὸν ἵππον· ἔπειτα πρὸς Κράσσον αὐτὸν ὠθούμενος διὰ πολλῶν ὅπλων καὶ τραυμάτων, ἐκείνου μὲν οὐκ ἔτυχεν, ἐκατοντάρχας δὲ δύο συμπεσόντας

ἀνεῖλε. [10] τέλος δὲ φευγόντων τῶν περὶ αὐτόν, αὐτὸς ἐστῶς καὶ κυκλωθεὶς ὑπὸ πολλῶν, ἀμυνόμενος κατεκόπη. Κράσσου δὲ τῇ τύχῃ χρησαμένου καὶ στρατηγήσαντος ἄριστα καὶ τὸ σῶμα τῷ κινδύνῳ παρασχόντος, ὅμως οὐ διέφυγε τὸ κατόρθωμα τὴν Πομπηίου δόξαν. [11] οἱ γὰρ διαπесόντες ἐκ τῆς μάχης πεντακισχίλιοι περιπесόντες αὐτῷ διεφθάρησαν, ὥστε καὶ γράψαι πρὸς τὴν σύγκλητον, ὅτι μάχῃ μὲν τοὺς δραπέτας φανερᾷ Κράσσος νενίκηκεν, αὐτὸς δὲ τοῦ πολέμου τὴν ῥίζαν ἀνήρηκε. Πομπήιος μὲν οὖν ἀπὸ Σερτωρίου καὶ Ἰβηρίας ἐπιφανῶς ἐθριάμβευσε, Κράσσος δὲ τὸν μὲν μέγαν θρίαμβον οὐδ' αὐτὸς αἰτεῖν ἐπεχείρησεν, ἐδόκει δὲ καὶ τὸν πεζόν, οὐδὲν δὲ καλούμενον, ἀγεννῶς καὶ παρ' ἀξίαν ἐπὶ δουλικῷ πολέμῳ θριαμβεύειν.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

24. [1] Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα, ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκουον. [2] ἐπεὶ δ' Ἀσπασία χαριζόμενος δοκεῖ πρᾶξαι τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθ' ἂν εἴη καιρὸς διαπορῆσαι μάλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἢ δύναμιν τοσαύτην ἔχουσα, τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρώσατο, καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ αὐτῆς παρέσχε λόγον. [3] ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιόχου θυγάτηρ, ὁμολογεῖται· φασὶ δ' αὐτὴν Θαργηλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων ζηλώσασαν ἐπιθέσθαι τοῖς δυνατωτάτοις ἀνδράσι. [4] καὶ γὰρ ἡ Θαργηλία, τό τ' εἶδος εὐπρεπῆς γενομένη καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινότητος, πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνώκησεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσεποίησε βασιλεῖ τοὺς πλησιάσαντας αὐτῇ, καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμοῦ δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν ἀρχάς, δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. [5] τὴν δ' Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφὴν τινὰ καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι λέγουσι· καὶ γὰρ Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων ἐφοίτα, καὶ τὰς γυναῖκας ἀκροασομένας οἱ συνήθεις ἦγον ὡς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμίῳ προεστῶσαν ἐργασίας οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκας ἑταιρούσας τρέφουσαν. [6] Αἰσχίνης δὲ φησι καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοκάπηλον ἐξ ἀγεννοῦς καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον Ἀσπασία συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν. [7] ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τῷ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσοῦτόν γ' ἱστορίας ἔνεστιν, ὅτι δόξαν εἶχε τὸ γύναιον ἐπὶ ῥητορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὁμιλεῖν. φαίνεται μέντοι μᾶλλον ἐρωτική τις ἢ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν.

[8] ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν κατὰ γένος, συνωκηκυῖα δ' Ἴππονίκῳ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλίαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλεῖ Ξάνθιππον καὶ Πάραλον. εἴτα τῆς συμβιώσεως οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἑτέρῳ βουλομένην συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἔστερξε διαφερόντως. [9] καὶ γὰρ ἐξιὼν ὥς φασι καὶ εἰσιὼν ἀπ' ἀγορᾶς ἡσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφιλεῖν. ἐν δὲ ταῖς κωμωδίαις Ὀμφάλῃ τε νέᾳ καὶ Δηάνειρᾳ καὶ πάλιν Ἥρᾳ προσαγορεύεται. Κρατῖνος δ' ἄντικρυς παλλακὴν αὐτὴν εἶρηκεν ἐν τούτοις·

Ἥραν τέ οἱ Ἀσπασίαν τίκτει [καὶ] Καταπυγοσύνη
παλλακὴν κυνώπιδα.

[10] δοκεῖ δὲ καὶ τὸν νόθον ἐκ ταύτης τεκνῶσαι, περὶ οὗ πεποίηκεν Εὐπολῖς ἐν Δήμοις αὐτὸν μὲν οὕτως ἐρωτῶντα·

ὁ νόθος δέ μοι ζῇ;

τὸν δὲ Μυρωνίδην ἀποκρινόμενον·

καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνὴρ,
εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπωρῶδει κακόν.

[11] οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομαστὴν καὶ κλεινὴν γενέσθαι λέγουσιν, ὥστε καὶ Κῦρον τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ περὶ τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγαπωμένην ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα τῶν παλλακίδων Ἀσπασίαν ὀνομάσαι, καλουμένην Μίλτῳ πρότερον. [12] ἦν δὲ Φωκαῖς τὸ γένος, Ἑρμοτίμου θυγάτηρ· ἐν δὲ τῇ μάχῃ Κύρου πεσόντος ἀπαχθεῖσα πρὸς βασιλέα πλεῖστον ἴσχυσε. ταῦτα μὲν ἐπελθόντα τῇ μνήμῃ κατὰ τὴν γραφὴν ἀπώσασθαι καὶ παρελθεῖν ἴσως ἀπάνθρωπον ἦν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

25. [1] Τοιούτῳ δ' οὖν ὄντι τὴν φύσιν Ἀντωνίῳ τελευταῖον κακὸν ὁ Κλεοπάτρας ἔρως ἐπιγενόμενος καὶ πολλὰ τῶν ἔτι κρυπτομένων ἐν αὐτῷ καὶ ἀτρεμούντων παθῶν ἐγείρας καὶ ἀναβακχεύσας, εἴ τι χρηστὸν ἢ σωτήριον ὅμως ἀντεῖχεν, ἠφάνισε καὶ προσδιέφθειρεν. ἀλίσκεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. [2] ἀπτόμενος τοῦ Παρθικοῦ πολέμου, ἔπεμψε πρὸς

αὐτὴν κελεύων εἰς Κιλικίαν ἀπαντῆσαι, λόγον ὑφέξουσιν ὧν ἐνεκαλεῖτο τοῖς περὶ Κάσσιον δοῦναι πολλὰ καὶ συμβαλέσθαι πρὸς τὸν πόλεμον. [3] ὁ δὲ πεμφθεὶς Δέλλιος ὡς εἶδε τὴν ὄψιν καὶ κατέμαθε τὴν ἐν τοῖς λόγοις δεινότητα καὶ πανουργίαν, εὐθύς αἰσθόμενος ὅτι κακὸν μὲν οὐδὲ μελλήσῃ τι ποιεῖν γυναικα τοιαύτην Ἀντώνιος, ἔσται δὲ μεγίστη παρ' αὐτῷ, τρέπεται πρὸς τὸ θεραπεύειν καὶ προτρέπεσθαι τὴν Αἰγυπτίαν, τοῦτο δὲ τὸ Ὀμηρικόν, “ἐλθεῖν εἰς Κιλικίαν εὖ ἐντύνασαν ἔαυτὴν”, καὶ μὴ φοβεῖσθαι τὸν Ἀντώνιον, ἡδιστον ἡγεμόνων ὄντα καὶ φιλανθρωπότατον. [4] ἡ δὲ καὶ Δελλίῳ πεισθεῖσα, καὶ τοῖς πρὸς Καίσαρα καὶ Γναῖον τὸν Πομπηίου παῖδα πρότερον αὐτῇ γενομένοις ἀφ' ὥρας συμβολαίοις τεκμαιρομένη, ῥᾶον ἡλπιζεν ὑπάξεσθαι τὸν Ἀντώνιον. [5] ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὴν ἔτι κόρην καὶ πραγμάτων ἄπειρον ἔγνωσαν, πρὸς δὲ τοῦτον ἔμελλε φοιτήσῃ ἐν ᾧ μάλιστα καιροῦ γυναικες ὥραν τε λαμπροτάτην ἔχουσι καὶ τὸ φρονεῖν ἀκμάζουσι. [6] διὸ πολλὰ μὲν συνεσκεύασατο δῶρα καὶ χρήματα καὶ κόσμον, οἷον εἰκὸς ἦν ἀπὸ πραγμάτων μεγάλων καὶ βασιλείας εὐδαίμονος κομίζειν, τὰς δὲ πλείστας ἐν ἑαυτῇ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν μαγγανεύμασι καὶ φίλτροις ἐλπίδας θεμένη παρεγένετο.

26. [1] Πολλὰ δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τῶν φίλων δεχομένη γράμματα καλούντων, οὕτως κατεφρόνησε καὶ κατεγέλασε τοῦ ἀνδρός, ὥστε πλεῖν ἀνὰ τὸν Κύδνον ποταμὸν ἐν πορθμείῳ χρυσοπρύμνῳ, τῶν μὲν ἰστίων ἀλουργῶν ἐκπεπετασμένων, τῆς δ' εἰρεσίας ἀργυραῖς κώπαις ἀναφερομένης πρὸς αὐλὸν ἅμα σύριγξι καὶ κιθάραις συνηρμοσμένον. [2] αὐτὴ δὲ κατέκειτο μὲν ὑπὸ σκιάδι χρυσοπάστῳ, κεκοσμημένη γραφικῶς ὥσπερ Ἀφροδίτῃ, παῖδες δὲ τοῖς γραφικοῖς Ἑρώσιν εἰκασμένοι παρ' ἐκάτερον ἐστῶτες ἐρρίπιζον. [3] ὁμοίως δὲ καὶ θεραπαινίδες αἰ καλλιστεύουσιν Νηρηίδων ἔχουσαι καὶ Χαρίτων στολάς, αἱ μὲν πρὸς οἶαξιν, αἱ δὲ πρὸς κάλοις ἦσαν. ὁδμαὶ δὲ θαυμασταὶ τὰς ὄχθας ἀπὸ θυμιαμάτων πολλῶν κατεῖχον. [4] τῶν δ' ἀνθρώπων οἱ μὲν εὐθύς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ παρωμάρτουν ἐκατέρωθεν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς πόλεως κατέβαινον ἐπὶ τὴν θέαν. ἐκχεομένου δὲ τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὄχλου, τέλος αὐτὸς ὁ Ἀντώνιος ἐπὶ βήματος καθεζόμενος ἀπελείφθη μόνος. [5] καὶ τις λόγος ἐχώρει διὰ πάντων, ὡς ἡ Ἀφροδίτῃ κωμάζοι πρὸς τὸν Διόνυσον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀσίας.

[6] Ἐπεμψε μὲν οὖν καλῶν αὐτὴν ἐπὶ τὸ δεῖπνον· ἡ δὲ μᾶλλον ἐκεῖνον ἡξίου πρὸς ἑαυτὴν ἥκειν. εὐθύς οὖν τινα βουλόμενος εὐκολίαν ἐπιδείκνυσθαι καὶ φιλοφροσύνην, ὑπήκουσε καὶ ἦλθεν. ἐντυχὼν δὲ παρασκευῇ λόγου κρείττονι, μάλιστα τῶν φώτων τὸ πλῆθος ἐξεπλάγη. [7] τοσαῦτα γὰρ λέγεται καθίεσθαι καὶ ἀναφαίνεσθαι πανταχόθεν ἅμα, καὶ

τοιαύταις πρὸς ἄλληλα κλίσεσι καὶ θέσεσι διακεκοσμημένα καὶ συντεταγμένα πλαισίων καὶ περιφερῶν τρόπῳ, ὥστε τῶν ἐν ὀλίγοις ἀξιοθεάτων καὶ καλῶν ἐκείνην γενέσθαι τὴν ὄψιν.

27. [1] Τῇ δ' ὑστεραία πάλιν ἀνθεστιῶν αὐτὴν, ἐφιλοτιμήθη μὲν ὑπερβαλέσθαι τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ἀμφοῖν δὲ λειπόμενος καὶ κρατούμενος ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις, πρῶτος ἔσκαπτεν εἰς αὐχμὸν καὶ ἀγροικίαν τὰ παρ' αὐτῷ. **[2]** πολὺ δ' ἡ Κλεοπάτρα καὶ τοῖς σκώμμασι τοῦ Ἀντωνίου τὸ στρατιωτικὸν ἐνορῶσα καὶ βάνανυσον, ἐχρῆτο καὶ τούτῳ πρὸς αὐτὸν ἀνειμένως ἤδη καὶ κατατεθαρρηκότως. **[3]** καὶ γὰρ ἦν ὡς λέγουσιν αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ τὸ κάλλος αὐτῆς οὐ πάνυ δυσπαράβλητον οὐδ' οἷον ἐκπληξαι τοὺς ἰδόντας, ἀφῆν δ' εἶχεν ἡ συνδιαίτησις ἄφυκτον, ἡ τε μορφὴ μετὰ τῆς ἐν τῷ διαλέγεσθαι πιθανότητος καὶ τοῦ περιθέοντος ἅμα πως περὶ τὴν ὁμιλίαν ἦθους ἀνέφερε τι κέντρον. **[4]** ἡδονὴ δὲ καὶ φθεγγομένης ἐπὶ τῷ ἤχῳ καὶ τὴν γλῶτταν ὥσπερ ὄργανόν τι πολύχορδον εὐπετῶς τρέπουσα καθ' ἣν βούλοιτο διάλεκτον, ὀλίγοις παντάπασι δι' ἐρμηνέως ἐνετύγχανε βαρβάροις, τοῖς δὲ πλείστοις αὐτὴ δι' αὐτῆς ἀπεδίδου τὰς ἀποκρίσεις, οἷον Αἰθίοψι Τρωγλοδύταις Ἑβραίοις Ἀραψι Σύροις Μήδοις Παρθυαίοις. **[5]** πολλῶν δὲ λέγεται καὶ ἄλλων ἐκμαθεῖν γλῶττας, τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλέων οὐδὲ τὴν Αἰγυπτίαν ἀνασχομένων παραλαβεῖν διάλεκτον, ἐνίων δὲ καὶ τὸ μακεδονίζειν ἐκλιπόντων.

28. [1] Οὕτῳ δ' οὖν τὸν Ἀντώνιον ἥρπασεν, ὥστε πολεμούσης μὲν ἐν Ῥώμῃ Καίσαρι Φουλβίας τῆς γυναικὸς ὑπὲρ τῶν ἐκείνου πραγμάτων, αἰωρουμένης δὲ Παρθικῆς στρατιᾶς περὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἧς Λαβιηνὸν οἱ βασιλέως στρατηγοὶ Παρθικὸν ἀναγορεύσαντες αὐτοκράτορα Συρίας ἐπιβατεύσειν ἔμελλον, οἷχεσθαι φερόμενον ὑπ' αὐτῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐκεῖ δὲ μειρακίου σχολὴν ἄγοντος διατριβαῖς καὶ παιδιαῖς χρώμενον, ἀναλίσκειν καὶ καθηδυναθεῖν τὸ πολυτελέστατον ὡς Ἀντιφῶν εἶπεν ἀνάλωμα, τὸν χρόνον. **[2]** ἦν γὰρ τις αὐτοῖς σύνοδος Ἀμιμητοβίων λεγομένη, καὶ καθ' ἡμέραν εἰστίων ἀλλήλους, ἄπιστόν τινα ποιούμενοι τῶν ἀναλισκομένων ἀμετρίαν. (...)

29. [1] Ἡ δὲ Κλεοπάτρα τὴν κολακείαν οὐχ ὥσπερ ὁ Πλάτων φησὶ τετραχῇ, πολλαχῇ δὲ διελοῦσα, καὶ σπουδῆς ἀπτομένῳ καὶ παιδιᾷ αἰεὶ τινα καινὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσα καὶ χάριν, [ἡ] διεπαιδαγώγει τὸν Ἀντώνιον οὔτε νυκτὸς οὔθ' ἡμέρας ἀνιῖσα. **[2]** καὶ γὰρ συνεκύβευε καὶ συνέπινε καὶ συνεθήρευε καὶ γυμναζόμενον ἐν ὅπλοις ἐθεᾶτο, καὶ νύκτωρ προσισταμένῳ θύραις καὶ θυρίσι δημοτῶν καὶ σκώπτοντι τοὺς ἔνδον συνεπλανᾶτο καὶ συνήλυε, θεραπαινιδίου στολὴν λαμβάνουσα. **[3]** καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὕτως ἐπειρᾶτο σκευάζειν ἑαυτόν. ὅθεν αἰεὶ σκωμμάτων, πολλάκις

δὲ καὶ πληγῶν ἀπολαύσας ἐπανήρχετο· τοῖς δὲ πλείστοις ἦν δι' ὑπονοίας. **[4]** οὐ μὴν ἀλλὰ προσέχαιρον αὐτοῦ τῇ βωμολοχίᾳ καὶ συνέπαιζον οὐκ ἀρρῦθμως οὐδ' ἀμούσως οἱ Ἀλεξανδρεῖς, ἀγαπῶντες καὶ λέγοντες ὡς τῷ τραγικῷ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους χρῆται προσώπῳ, τῷ δὲ κωμικῷ πρὸς αὐτούς. **[5]** τὰ μὲν οὖν πολλὰ τῶν τόθ' ὑπ' αὐτοῦ παιζομένων διηγέισθαι πολὺς ἂν εἴη φλύαρος· ἐπεὶ δ' ἀλιεύων ποτὲ καὶ δυσαγρῶν ἤχθετο παρούσης τῆς Κλεοπάτρας, ἐκέλευσε τοὺς ἀλιεῖς ὑπονηξαμένους κρύφα τῷ ἀγκίστρῳ περικαθάπτειν ἰχθῦς τῶν προεαλωκότων, καὶ δις ἢ τρίς ἀνασπάσας οὐκ ἔλαθε τὴν Αἰγυπτίαν. **[6]** προσποιουμένη δὲ θαυμάζειν τοῖς φίλοις διηγείτο, καὶ παρεκάλει τῇ ὑστεραίᾳ γενέσθαι θεατάς. ἐμβάντων δὲ πολλῶν εἰς τὰς ἀλιάδας καὶ τοῦ Ἀντωνίου τὴν ὀρμιὰν καθέντος, ἐκέλευσέ τινα τῶν αὐτῆς ὑποφθάσαντα καὶ προσνηξάμενον τῷ ἀγκίστρῳ περιπεῖραι Ποντικὸν τάριχος. **[7]** ὡς δ' ἔχειν πεισθεὶς ὁ Ἀντώνιος ἀνεῖλκε, γέλωτος οἷον εἰκὸς γενομένου, “παράδος ἡμῖν” ἔφη “τὸν κάλαμον αὐτόκρατορ τοῖς Φαρίταις καὶ Κανωβίταις βασιλεῦσιν· ἡ δὲ σὴ θήρα πόλεις εἰσὶ καὶ βασιλεῖαι καὶ ἡπειροί.” (...)

36. [1] Εὐδουσα δ' ἡ δεινὴ συμφορὰ χρόνον πολύν, ὁ Κλεοπάτρας ἔρως, δοκῶν κατευνάσθαι καὶ κατακεκληῆσθαι τοῖς βελτίοσι λογισμοῖς, αὐθις ἀνέλαμπε καὶ ἀνεθάρρει Συρία πλησιάζοντος αὐτοῦ. **[2]** καὶ τέλος, ὥσπερ φησὶν ὁ Πλάτων τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀκόλαστον τῆς ψυχῆς ὑποζύγιον, ἀπολακτίσας τὰ καλὰ καὶ σωτήρια πάντα, Καπίτωνα Φοντήιον ἔπεμψεν ἄξοντα Κλεοπάτραν εἰς Συρίαν. **[3]** ἐλθούσῃ δὲ χαρίζεται καὶ προστίθησι μικρὸν οὐδὲν οὐδ' ὀλίγον, ἀλλὰ Φοινίκην, Κοίλην Συρίαν, Κύπρον, Κιλικίας πολλήν· ἔτι δὲ τῆς τ' Ἰουδαίων τὴν τὸ βάλσαμον φέρουσιν καὶ τῆς Ναβαταίων Ἀραβίας ὅση πρὸς τὴν ἐκτὸς ἀποκλίνει θάλασσαν. **[4]** αὗται μάλιστα Ῥωμαίους ἠνίασαν αἱ δωρεαί. καίτοι πολλοῖς ἐχαρίζετο τετραρχίας καὶ βασιλείας ἐθνῶν μεγάλων ιδιώταις οὖσι, πολλοὺς δ' ἀφηρεῖτο βασιλείας ὡς Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον, ὃν καὶ προαγαγὼν ἐπελέκισεν, οὐδενὸς πρότερον ἐτέρου βασιλέως οὕτω κολασθέντος. ἀλλὰ τὸ αἰσχροὺς ἦν τῶν Κλεοπάτρας τιμῶν ἀνιαρότατον. **[5]** ἠὔξησε δὲ τὴν διαβολὴν παῖδας ἐξ αὐτῆς διδύμους ἀνελόμενος, καὶ προσαγορεύσας τὸν μὲν Ἀλέξανδρον, τὴν δὲ Κλεοπάτραν, ἐπὶ κλησὶν δὲ τὸν μὲν Ἥλιον, τὴν δὲ Σελήνην. (...)

66. (...) **[5]** ... ἀκρίτου δὲ καὶ κοινῆς ἔτι τῆς ναυμαχίας συνεστῶσης, αἰφνίδιον αἱ Κλεοπάτρας ἐξήκοντα νῆες ὥφθησαν αἰρόμεναι πρὸς ἀπόπλουν τὰ ἰστία καὶ διὰ μέσου φεύγουσαι τῶν μαχομένων· ἦσαν γὰρ

ὀπίσω τεταγμένοι τῶν μεγάλων καὶ διεκπίπτουσιν ταραχὴν ἐποιοῦν. [6] οἱ δ' ἐναντίοι θαυμάζοντες ἐθεῶντο, τῷ πνεύματι χρωμένους ὀρῶντες ἐπεχούσας πρὸς τὴν Πελοπόννησον. [7] ἔνθα δὴ φανερόν αὐτὸν Ἀντώνιος ἐποίησεν οὐτ' ἄρχοντας οὐτ' ἄνδρες οὐθ' ὅλως ἰδίοις λογισμοῖς διοικούμενον, ἀλλ' – ὅπερ τις παίζων εἶπε τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρῶντος ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν – ἐλκόμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς ὥσπερ συμπεφυκῶς καὶ συμμεταφερόμενος. [8] οὐ γὰρ ἔφθη τὴν ἐκείνης ἰδὼν ναῦν ἀποπλέουσιν, καὶ πάντων ἐκλαθόμενος, καὶ προδοὺς καὶ ἀποδράς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μαχομένους καὶ θνήσκοντας, εἰς πεντήρη μεταβάς, Ἀλεξᾶ τοῦ Σύρου καὶ Σκελλίου μόνων αὐτῷ συνεμβάντων, ἐδίωκε τὴν <ἐαυτὴν> ἀπολωλεκυῖαν ἤδη καὶ προσαπολοῦσαν αὐτόν.

67. [1] Ἐκείνη δὲ γνωρίσασα σημεῖον ἀπὸ τῆς νεῶς ἀνέσχε, καὶ προσενεχθεῖς οὕτω καὶ ἀναληφθεῖς, ἐκείνην μὲν οὐτ' εἶδεν οὐτ' ὤφθη, παρελθὼν δὲ μόνος εἰς πρῶραν ἐφ' ἑαυτοῦ καθῆστο σιωπῇ, ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ἐχόμενος τῆς κεφαλῆς. (...)

71. (...) [4] αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν τῶν Ἀμιμητοβίων ἐκείνην σύνοδον κατέλυσαν, ἐτέραν δὲ συνέταξαν οὐδέν τι λειπομένην ἐκείνης ἀβρότητι καὶ τρυφαίᾳ καὶ πολυτελείαις, ἣν Συναποθανουμένων ἐκάλουν. [5] ἀπεγράφοντο γὰρ οἱ φίλοι συναποθανουμένους ἑαυτούς, καὶ διηγὼν εὐπαθοῦντες ἐν δείπνων περιόδοις. [6] Κλεοπάτρα δὲ φαρμάκων θανασίμων συνῆγε παντοδαπὰς δυνάμεις, ὧν ἐκάστης τὸ ἀνώδυνον ἐλέγχουσα, προὔβαλλε τοῖς ἐπὶ θανάτῳ φρουρουμένοις. [7] ἐπεὶ δ' ἑώρα τὰς μὲν ὠκυμόρους τὴν ὀξύτητα τοῦ θανάτου δι' ὀδύνης ἐπιφερούσας, τὰς δὲ πραοτέρας τάχος οὐκ ἐχούσας, τῶν θηρίων ἀπεπειράτο, θεωμένης αὐτῆς ἕτερον ἑτέρῳ προσφερόντων. [8] ἐποίει δὲ τοῦτο καθ' ἡμέραν· καὶ σχεδὸν ἐν πᾶσι μόνον εὗρισκε τὸ δῆγμα τῆς ἀσπίδος ἄνευ σπασμοῦ καὶ στεναγμοῦ κάρον ὑπνώδη καὶ καταφορὰν ἐφελκόμενον, ἰδρῶτι μαλακῷ τοῦ προσώπου καὶ τῶν αἰσθητηρίων ἀμαυρώσει παραλυομένων ῥαδίως, καὶ δυσχεραίνοντων πρὸς τὰς ἐξεγέρσεις καὶ ἀνακλήσεις ὥσπερ οἱ βαθέως καθεύδοντες. (...)

76. [1] Ἄμα δ' ἡμέρᾳ τὸν πεζὸν αὐτὸς ἐπὶ τῶν πρὸ τῆς πόλεως λόφων ἰδρύσας, ἐθεᾶτο τὰς ναῦς ἀνηγμένας καὶ ταῖς τῶν πολεμίων προσφερομένας, καὶ περιμένων ἔργον τι παρ' ἐκείνων ἰδεῖν ἡσύχαζεν. [2] οἱ δ' ὥς ἐγγὺς ἐγένοντο, ταῖς κώπαις ἡσπάσαντο τοὺς Καίσαρος, ἐκείνων τ' ἀντασπασαμένων μετεβάλλοντο, καὶ πάσαις ἅμα ταῖς ναυσὶν ὁ στόλος εἰς γενόμενος ἐπέπλει πρὸς τὴν πόλιν ἀντίπρωρος. [3] τοῦτ' Ἀντώνιος ἰδὼν

ἀπελείφθη μὲν εὐθὺς ὑπὸ τῶν ἱππέων μεταβαλομένων, ἡττηθεὶς δὲ τοῖς πεζοῖς ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πόλιν, ὑπὸ Κλεοπάτρας προδεδόσθαι βοῶν οἷς δι' ἐκείνην ἐπολέμησεν. **[4]** ἡ δὲ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ φοβηθεῖσα καὶ τὴν ἀπόνοιαν, εἰς τὸν τάφον κατέφυγε καὶ τοὺς καταρράκτας ἀφῆκε κλείθροις καὶ μοχλοῖς καρτεροὺς ὄντας· πρὸς δ' Ἀντώνιον ἔπεμψε τοὺς ἀπαγγελοῦντας ὅτι τέθηκε. **[5]** πιστεύσας δ' ἐκεῖνος καὶ εἰπὼν πρὸς αὐτόν “τί ἔτι μέλλεις Ἀντώνιε; τὴν μόνην ἢ τύχην καὶ λοιπὴν ἀφήρηκε τοῦ φιλοψυχεῖν πρόφασιν”, εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον· **[6]** καὶ τὸν θώρακα παραλύων καὶ διαστέλλων, “ὦ Κλεοπάτρα” εἶπεν “οὐκ ἄχθομαί σου στερόμενος, αὐτίκα γὰρ εἰς ταῦτόν ἀφίξομαι, ἀλλ' ὅτι γυναικὸς ὁ τηλικούτος αὐτοκράτωρ εὐψυχία πεφώραμαι λειπόμενος.” **[7]** ἦν δὲ τις οἰκέτης αὐτῷ πιστὸς Ἑρως ὄνομα. τοῦτον ἐκ πολλοῦ παρακεκληκῶς εἰ δεήσειεν ἀνελεῖν αὐτόν, ἀπῆτει τὴν ὑπόσχεσιν. **[8]** ὁ δὲ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἀνέσχε μὲν ὡς παίσων ἐκεῖνον, ἀποστρέψαντος δὲ τὸ πρόσωπον, ἑαυτὸν ἀπέκτεινε. **[9]** πεσόντος δ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας, ὁ Ἀντώνιος “εὗγε” εἶπεν “ὦ Ἑρως, ὅτι μὴ δυνηθεὶς αὐτὸς ἐμὲ ποιεῖν ὃ δεῖ διδάσκεις”. καὶ παίσας διὰ τῆς κοιλίας ἑαυτὸν ἀφῆκεν εἰς τὸ κλινίδιον. **[10]** ἦν δ' οὐκ εὐθυθάνατος ἡ πληγὴ. διὸ καὶ τῆς φορᾶς τοῦ αἵματος ἐπεὶ κατεκλίθη παυσαμένης, ἀναλαβὼν ἐδεῖτο τῶν παρόντων ἐπισφάττειν αὐτόν. **[11]** οἱ δ' ἔφευγον ἐκ τοῦωματίου βοῶντος καὶ σφαδάζοντος, ἄχρι οὗ παρὰ Κλεοπάτρας ἦκε Διομήδης ὁ γραμματεὺς, κομίζειν αὐτόν ὡς ἐκείνην εἰς τὸν τάφον κελευσθεὶς.

77. [1] Γνοὺς οὖν ὅτι ζῇ, προθύμως ἐκέλευσεν ἄρασθαι τοῖς ὑπηρέταις τὸ σῶμα, καὶ διὰ χειρῶν προσεκομίσθη ταῖς θύραις τοῦ οἰκήματος. **[2]** ἡ δὲ Κλεοπάτρα τὰς μὲν θύρας οὐκ ἀνέωξεν, ἐκ δὲ θυρίδων τινῶν φανείσα σειρὰς καὶ καλῶδια καθίει, καὶ τούτοις ἐναψάντων τὸν Ἀντώνιον ἀνεῖλκεν αὐτὴ καὶ δύο γυναῖκες, αἷς μόνας ἐδέξατο μεθ' αὐτῆς εἰς τὸν τάφον. **[3]** οὐδὲν ἐκεῖνου λέγουσιν οἰκτρότερον γενέσθαι οἱ παραγενόμενοι θέαμα. πεφυρμένος γὰρ αἵματι καὶ δυσθανατῶν εἴλκετο, τὰς χεῖρας ὀρέγων εἰς ἐκείνην καὶ παραιωρούμενος. **[4]** οὐ γὰρ ἦν γυναικὶ ῥάδιον τὸ ἔργον, ἀλλὰ μόλις ἡ Κλεοπάτρα ταῖν χειρῶν ἐμπεφυκυῖα καὶ κατατεινομένη τῷ προσώπῳ τὸν δεσμὸν ἀνελάμβανεν, ἐπικελευομένων τῶν κάτωθεν αὐτῇ καὶ συναγωνιώντων. **[5]** δεξαμένη δ' αὐτόν οὕτως καὶ κατακλίνας, περιερρήξατό τε τοὺς πέπλους ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὰ στέρνα τυπτομένη καὶ σπαράττουσα ταῖς χερσί, καὶ τῷ προσώπῳ τοῦ αἵματος ἀναματτομένη, δεσπότην ἐκάλει καὶ ἄνδρα καὶ αὐτοκράτορα· καὶ μικροῦ δεῖν ἐπιλέληστο τῶν αὐτῆς κακῶν οἴκτῳ τῶν ἐκεῖνου. **[6]** καταπαύσας δὲ τὸν θρήνον αὐτῆς Ἀντώνιος ἤτησε πιεῖν οἶνον, εἴτε διψῶν εἴτε συντομώτερον ἐλπίζων

ἀπολυθήσεσθαι. [7] πίων δὲ παρήνευσεν αὐτῇ, τὰ μὲν ἑαυτῆς ἂν ἤ μὴ μετ' αἰσχύνῃς σωτήρια τίθεσθαι, μάλιστα τῶν Καίσαρος ἐταίρων Προκληίῳ πιστεύουσιν, αὐτὸν δὲ μὴ θρηνεῖν ἐπὶ ταῖς ὑστάταις μεταβολαῖς, ἀλλὰ μακαρίζειν ὧν ἔτυχε καλῶν, ἐπιφανέστατος ἀνθρώπων γενόμενος καὶ πλεῖστον ἰσχύσας, καὶ νῦν οὐκ ἀγεννῶς Ῥωμαῖος ὑπὸ Ῥωμαίου κρατηθείς. (...)

82. (...) [2] Ἀντώνιον δὲ πολλῶν αἰτουμένων θάψαι καὶ βασιλέων καὶ στρατηγῶν, οὐκ ἀφείλετο Κλεοπάτρας τὸ σῶμα Καίσαρ, ἀλλ' ἐθάπτετο ταῖς ἐκείνης χερσὶ πολυτελῶς καὶ βασιλικῶς, πᾶσιν ὡς ἐβούλετο χρῆσθαι λαβούσης. [3] ἐκ δὲ λύπης ἅμα τοσαύτης καὶ ὀδύνης – ἀνεφλέγμηνε γὰρ αὐτῆς τὰ στέρνα τυπτομένης καὶ ἤλκωτο – πυρετῶν ἐπιλαβόντων, ἠγάπησε τὴν πρόφασιν, ὡς ἀφεξομένη τροφῆς διὰ τοῦτο καὶ παραλύσουσα τοῦ ζῆν ἀκωλύτως ἑαυτήν. [4] ἦν δ' ἰατρὸς αὐτῇ συνήθης Ὀλυμπος, ᾧ φράσασα τάληθές ἐχρῆτο συμβούλῳ καὶ συνεργῶ τῆς καθαιρέσεως, ὡς αὐτὸς ὁ Ὀλυμπος εἶρηκεν, ἱστορίαν τινὰ τῶν πραγμάτων τούτων ἐκδεδωκώς. [5] ὑπονοήσας δὲ Καίσαρ ἀπειλὰς μὲν τινὰς αὐτῇ καὶ φόβους περὶ τῶν τέκνων προσέβαλλεν, οἷς ἐκείνη καθάπερ μηχανήμασιν ὑπηρείπετο, καὶ παρεδίδου τὸ σῶμα θεραπεύειν καὶ τρέφειν τοῖς χρήζουσιν. (...)

84. [1] Ἦν δὲ Κορνήλιος Δολοβέλλας ἐπιφανὲς νεανίσκος ἐν τοῖς Καίσαρος ἐταίροις. [2] οὗτος εἶχε πρὸς τὴν Κλεοπάτραν οὐκ ἀηδῶς· καὶ τότε χαριζόμενος αὐτῇ δεηθείση κρύφα πέμψας ἐξήγγειλεν, ὡς αὐτὸς μὲν ὁ Καίσαρ ἀναζεύγνυσι πεζῇ διὰ Συρίας, ἐκείνην δὲ μετὰ τῶν τέκνων ἀποστέλλειν εἰς Ῥώμην μετὰ τρίτην ἡμέραν ἔγνωκεν. [3] ἢ δ' ἀκούσασα ταῦτα πρῶτον μὲν ἐδεήθη Καίσαρος, ὅπως αὐτὴν ἐάσῃ χοᾶς ἐπενεγκεῖν Ἀντωνίῳ· καὶ συγχωρήσαντος, ἐπὶ τὸν τάφον κομισθεῖσα καὶ περιπεσοῦσα τῇ σορῶ μετὰ τῶν συνήθων γυναικῶν [4] “ὦ φίλ' Ἀντώνιε” εἶπεν “ἔθαπτον μὲν σε πρόωγόν ἐτι χερσὶν ἐλευθέραις, σπένδω δὲ νῦν αἰχμάλωτος οὔσα καὶ φρουρουμένη μήτε κοπετοῖς μήτε θρήνοις αἰκίσασθαι τὸ δοῦλον τοῦτο σῶμα καὶ τηρούμενον ἐπὶ τοὺς κατὰ σοῦ θριάμβους. [5] ἄλλας δὲ μὴ προσδέχου τιμὰς ἢ χοᾶς· ἀλλ' αὐταῖ σοι τελευταῖαι Κλεοπάτρας ἀγομένης. [6] ζῶντας μὲν γὰρ ἡμᾶς οὐθέν ἀλλήλων διέστησε, κινδυνεύομεν δὲ τῷ θανάτῳ διαμείψασθαι τοὺς τόπους, σὺ μὲν ὁ Ῥωμαῖος ἐνταῦθα κείμενος, ἐγὼ δ' ἢ δύστηνος ἐν Ἰταλίᾳ, τοσοῦτο τῆς σῆς μεταλαβοῦσα χώρας μόνον. [7] ἀλλ' εἰ δὴ τις τῶν ἐκεῖ θεῶν ἀλκὴ καὶ δύναμις – οἱ γὰρ ἐνταῦθα προὔδωκαν ἡμᾶς – μὴ πρόη ζῶσαν τὴν σεαυτοῦ γυναῖκα, μηδ' ἐν ἐμοὶ

περιίδης θριαμβευόμενον σεαυτόν, ἀλλ' ἐνταῦθά με κρύψον μετὰ σεαυτοῦ καὶ σύνθαψον, ὡς ἔμοι μυρίων κακῶν ὄντων οὐδὲν οὕτω μέγα καὶ δεινὸν ἔστιν, ὡς ὁ βραχὺς οὗτος χρόνος ὃν σοῦ χωρὶς ἔζηκα.”

85. [1] Τοιαῦτ' ὀλοφυραμένη καὶ στέψασα καὶ κατασπασαμένη τὴν σορόν, ἐκέλευσεν αὐτῇ λουτρον γενέσθαι. λουσαμένη δὲ καὶ κατακλιθεῖσα, λαμπρὸν ἄριστον ἤριστα. **[2]** καὶ τις ἦκεν ἀπ' ἀγροῦ κίστην τινὰ κομίζων· τῶν δὲ φυλάκων ὅ τι φέροι πυνθανομένων, ἀνοίξας καὶ ἀφελὼν τὰ θρῖα σύκων ἐπίπλεων τὸ ἀγγεῖον ἔδειξε. **[3]** θαυμασάντων δὲ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος, μειδιάσας παρεκάλει λαβεῖν· οἱ δὲ πιστεύσαντες ἐκέλευον εἰσενεγκεῖν. **[4]** μετὰ δὲ τὸ ἄριστον ἡ Κλεοπάτρα δέλτον ἔχουσα γεγραμμένην καὶ κατασεσημασμένην ἀπέστειλε πρὸς Καίσαρα, καὶ τοὺς ἄλλους ἐκποδὼν ποιησαμένη πλήν τῶν δυεῖν ἐκείνων γυναικῶν, τὰς θύρας ἐκλείσε. **[5]** Καῖσαρ δὲ λύσας τὴν δέλτον, ὡς ἐνέτυχε λιταῖς καὶ ὀλοφυρμοῖς δεομένης αὐτὴν σὺν Ἀντωνίῳ θάψαι, ταχὺ συνῆκε τὸ πεπραγμένον. καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ὥρμησε βοηθεῖν, ἔπειτα τοὺς σκεφομένους κατὰ τάχος ἔπεμψεν. ἐγγέγονει δ' ὅξυ τὸ πάθος. **[6]** δρόμῳ γὰρ ἐλθόντες, καὶ τοὺς μὲν φυλάττοντας οὐδὲν ἡσθημένους καταλαβόντες, τὰς δὲ θύρας ἀνοίξαντες, εὗρον αὐτὴν τεθνηκυῖαν ἐν χρυσῇ κατακειμένην κλίνῃ κεκοσμημένην βασιλικῶς. **[7]** τῶν δὲ γυναικῶν ἡ μὲν Εἰρὰς λεγομένη πρὸς τοῖς ποσὶν ἀπέθνησκεν, ἡ δὲ Χάρμιον ἤδη σφαλλομένη καὶ καρηβαροῦσα κατεκόσμη τὸ διάδημα τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. εἰπόντος δὲ τινος ὀργῇ· “καλὰ ταῦτα Χάρμιον;” **[8]** “κάλλιστα μὲν οὖν” ἔφη “καὶ πρέποντα τῇ τοσοῦτων ἀπογόνῳ βασιλέων.” πλέον δ' οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' αὐτοῦ παρὰ τὴν κλίνην ἔπεσε.

86. [1] Λέγεται δὲ τὴν ἀσπίδα κομισθῆναι σὺν τοῖς σύκοις ἐκείνοις καὶ τοῖς θρίοις ἄνωθεν ἐπικαλυφθεῖσαν· οὕτω γὰρ τὴν Κλεοπάτραν κελεῦσαι, μηδ' αὐτῆς ἐπισταμένης τῷ σώματι προσπεσεῖν τὸ θηρίον. **[2]** ὡς δ' ἀφαιροῦσα τῶν σύκων εἶδεν, εἶπεῖν· “ἐνταῦθ' ἦν ἄρα τοῦτο”. καὶ τὸν βραχίονα παρασχεῖν τῷ δήγματι γυμνώσασαν. **[3]** οἱ δὲ τηρεῖσθαι μὲν ἐν ὑδρίᾳ τὴν ἀσπίδα καθειργμένην φάσκουσιν, ἡλακάτῃ δὲ τινι χρυσῇ τῆς Κλεοπάτρας ἐκκαλουμένης αὐτὴν καὶ διαγριαινούσης, ὀρμήσασαν ἐμφῶναι τῷ βραχίονι. **[4]** τὸ δ' ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν· ἐπεὶ καὶ φάρμακον αὐτὴν ἐλέχθη φορεῖν ἐν κνηστίδι κοίλῃ, τὴν δὲ κνηστίδα κρύπτειν τῇ κόμῃ· πλήν οὔτε κηλὶς ἐξήνθησε τοῦ σώματος οὔτ' ἄλλο φαρμάκου σημεῖον. **[5]** οὐ μὴν οὐδὲ τὸ θηρίον ἐντὸς ὥφθη, συρμούς δὲ τινας αὐτοῦ παρὰ θάλασσαν, ἧ τὸ δωμάτιον ἀφεώρα καὶ θυρίδες ἦσαν, ἰδεῖν ἔφρασκον· ἔνιοι δὲ καὶ τὸν βραχίονα τῆς Κλεοπάτρας ὀφθῆναι δύο νυγμὰς ἔχοντα λεπτὰς καὶ ἀμυδράς. οἷς ἔοικε πιστεῦσαι καὶ ὁ Καῖσαρ. **[6]** ἐν γὰρ τῷ θριάμβῳ τῆς

Κλεοπάτρας αὐτῆς εἶδωλον ἐκομίζετο καὶ τῆς ἀσπίδος ἐμπεφυκυίας. ταῦτα μὲν οὖν οὕτω λέγεται γενέσθαι. [7] Καῖσαρ δέ, καίπερ ἀχθεσθεὶς ἐπὶ τῇ τελευτῇ τῆς γυναικός, ἐθαύμασε τὴν εὐγένειαν αὐτῆς, καὶ ταφῆναι τὸ σῶμα σὺν Ἀντωνίῳ λαμπρῶς καὶ βασιλικῶς ἐκέλευσεν. ἐντίμου δὲ καὶ τὰ γύναια κηδείας ἔτυχεν αὐτοῦ προστάξαντος.

[8] Ἐτελεύτησε δὲ Κλεοπάτρα μὲν ἑνὸς δέοντα τεσσαράκοντα ἔτη βιώσασα, καὶ τούτων δύο καὶ εἴκοσι βασιλεύσασα, συνάρξασα δ' Ἀντωνίῳ πλείω τῶν δεκατεσσάρων. Ἀντώνιον δ' οἱ μὲν ἕξ, οἱ δὲ τρισὶ τὰ πεντήκοντα ὑπερβαλεῖν φασιν. [9] αἱ μὲν οὖν Ἀντωνίου καθηρέθησαν εἰκόνες, αἱ δὲ Κλεοπάτρας κατὰ χώραν ἔμειναν, Ἀρχιβίου τινὸς τῶν φίλων αὐτῆς δισχίλια τάλαντα Καίσαρι δόντος, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ ταῖς Ἀντωνίου πάθωσιν.

87. [1] Ἀντωνίου δὲ γενεὰν ἀπολιπόντος ἐκ τριῶν γυναικῶν ἑπτὰ παῖδας, ὁ πρεσβύτατος Ἀντυλλος ὑπὸ Καίσαρος ἀνηρέθη μόνος· τοὺς δὲ λοιποὺς Ὀκταουία παραλαβοῦσα μετὰ τῶν ἑξ ἑαυτῆς ἔθρεψε. [2] καὶ Κλεοπάτραν μὲν τὴν ἐκ Κλεοπάτρας Ἰόβα τῷ χαριεστάτῳ βασιλέων συνώκισεν, Ἀντώνιον δὲ τὸν ἐκ Φουλβίας οὕτω μέγαν ἐποίησεν, ὥστε τὴν πρώτην παρὰ Καίσαρι τιμὴν Ἀγρίππου, τὴν δὲ δευτέραν τῶν Λιβίας παίδων ἔχόντων, τρίτον εἶναι καὶ δοκεῖν Ἀντώνιον, [3] ἐκ δὲ Μαρκέλλου δυεῖν αὐτῇ θυγατέρων οὐσῶν, ἑνὸς δ' υἱοῦ Μαρκέλλου, τοῦτον μὲν ἅμα παῖδα καὶ γαμβρὸν ἐποίησατο Καῖσαρ, τῶν δὲ θυγατέρων Ἀγρίππα τὴν ἑτέραν ἔδωκεν. [4] ἐπεὶ δὲ Μάρκελλος ἐτελεύτησε κομιδῇ νεόγαμος, καὶ Καίσαρι γαμβρὸν ἔχοντα πίστιν οὐκ εὐπορον ἦν ἐκ τῶν ἄλλων φίλων ἐλέσθαι, λόγον ἢ Ὀκταουία προσήνεγκεν ὥς χρὴ τὴν Καίσαρος θυγατέρα λαβεῖν Ἀγρίππαν, ἀφέντα τὴν ἑαυτῆς. [5] πεισθέντος δὲ Καίσαρος πρῶτον, εἴτ' Ἀγρίππου, τὴν μὲν αὐτῆς ἀπολαβοῦσα συνώκισεν Ἀντωνίῳ, τὴν δὲ Καίσαρος Ἀγρίππας ἔγημεν. [6] ἀπολειπομένων δὲ τῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταουίας δυεῖν θυγατέρων τὴν μὲν Δομίτιος Ἀηνόβαρβος ἔλαβε, τὴν δὲ σωφροσύνη καὶ κάλλει περιβόητον Ἀντωνίαν Δροῦσος, ὁ Λιβίας υἱός, πρόγονος δὲ Καίσαρος. [7] ἐκ τούτων ἐγένετο Γερμανικὸς καὶ Κλαύδιος· ὧν Κλαύδιος μὲν ὕστερον ἦρξε· [8] τῶν δὲ Γερμανικοῦ παίδων Γάιος μὲν ἄρξας ἐπιφανῶς οὐ πολὺν χρόνον ἀνηρέθη μετὰ τέκνου καὶ γυναικός, Ἀγριππίνα δ' υἱὸν ἕξ Ἀηνοβάρβου Λεύκιον Δομίτιον ἔχουσα, Κλαυδίῳ Καίσαρι συνώκησε· καὶ θέμενος τὸν υἱὸν αὐτῆς Κλαύδιος Νέρωνα Γερμανικὸν προσωνόμασεν. [9] οὗτος ἄρξας ἐφ' ἡμῶν ἀπέκτεινε τὴν μητέρα καὶ μικρὸν ἐδέησεν ὑπ' ἐμπληξίας καὶ παραφροσύνης ἀνατρέψαι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, πέμπτος ἀπ' Ἀντωνίου κατ' ἀριθμὸν διαδοχῆς γενόμενος.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ

14. ... [12] ... Αρχιμήδης, Ίέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινῆσαι δυνατόν ἐστι, καὶ νεανιευσάμενος ὡς φασι ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως εἶπεν ὡς εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβάς εἰς ἐκείνην. **[13]** θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ίέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων κινούμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὀλκάδα τριάρμενον τῶν βασιλικῶν πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλκηθεῖσαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς ἀλλ' ἡρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσπάστου, προσηγάγετο, λείως καὶ ἀπταιστώως ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. **[14]** ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Αρχιμήδην ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμυνομένῳ τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας. **[15]** οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακοσίοις εἰς δέον ἢ παρασκευή, καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

15. [1] Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἐκπληξίς ἦν τῶν Συρακοσίων καὶ σιγὴ διὰ δέος, μηδὲν ἂν ἀνθέξῃν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τοσαύτην. **[2]** σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Αρχιμήδους, ἅμα τοῖς μὲν πεζοῖς ἀπὴντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπέρογκα μεγέθη, ῥοιζῶ καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίστῳ καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ βρῖθος στέγοντος ἀθρόους ἀνατρεπόντων τοὺς ὑποπίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγχεόντων. **[3]** ταῖς δὲ ναυσὶν ἄφνω τῶν τειχῶν ὑπεραιωρούμεναι κεραῖαι, τὰς μὲν ὑπὸ βρῖθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι κατέδυον εἰς βυθόν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς [ἦ] στόμασιν εἰκασμέναις γεράνων ἀνασπῶσαι πρῶραθεν ὀρθὰς ἐπὶ πρύμναν [ἀν]ἐβάπτιζον, ἣ δὲ ἀντιτόνων ἔνδον ἐπιστρεφόμενων καὶ περιανομένων τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐκπεφυκόσι κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῷ τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένης. **[4]** πολλάκις δὲ μετέωρος ἐξαρθεῖσα ναὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης δεῦρο κάκεισε περιδινουμένη καὶ κρεμαμένη θέαμα φρικῶδες ἦν, μέχρι οὗ τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονηθέντων κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν ἢ περιολίσθοι τῆς λαβῆς ἀνείσης. **[5]** ἦν δ' ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε μηχανήν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον. **[6]** ἔτι δ' ἄπωθεν αὐτῆς προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξήλατο λίθος δεκατάλαντος ὀλκήν, εἶθ' ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος, ὧν οἱ μὲν αὐτῆς ἐμπεσόντες μεγάλῳ

κτύπω καὶ κλύδωνι [τῆς μηχανῆς] τὴν τε βάσιν συνηλόησαν, καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος, **** [7] ὥστε τὸν Μάρκελλον ἀπορούμενον αὐτόν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος, καὶ τοῖς πεζοῖς ἀναχώρησιν παρεγγυῆσαι.

[8] Βουλευομένοις δ' ἔδοξεν αὐτοῖς ἔτι νυκτὸς ἂν δύνωνται προσμεῖξαι τοῖς τείχεσι· τοὺς γὰρ τόνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμήδην, ῥύμην ἔχοντας ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις, ἐγγύθεν δὲ καὶ τελέως ἀπράκτους εἶναι, διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. [9] ὁ δ' ἦν ὡς ἔοικεν ἐπὶ ταῦτα πάλαι παρεσκευασμένος ὀργάνων τε συμμέτρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις καὶ βέλη βραχέα, καὶ διαδοχὰς οὐ μεγάλων, πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων, οἷς σκορπίοι βραχύτονοι μὲν, ἐγγύθεν δὲ πληῖσαι <δυνατοὶ> παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

16. [1] Ὡς οὖν προσέμειξαν οἰόμενοι λανθάνειν, αὐθις αὖ βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες <καὶ> πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὥσπερ πρὸς κάθετον, τοῦ <δὲ> τείχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. [2] κἀνταῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων καὶ καταλαμβανόντων ἀπιόντας, ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. [3] τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποίητο τῷ Ἀρχιμήδει, καὶ θεομαχοῦσιν ἔωκεσαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπιχεομένων.

17. [1] Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε, καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιοὺς ἔλεγεν· [2] “οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὅς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν κυαθίζει πρὸς τὴν θάλασσαν, <τὰς δὲ σαμβύκας> ῥαπίζων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἐκατόγχειρας ὑπεραίρει, τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;” [3] τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακόσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἡ δὲ κινουσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων ὅπλων ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένης καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. [4] τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους <ὀρώων> οὕτω περιφόβους γεγονότας ὁ Μάρκελλος, ὥστ' εἰ καλῶδιον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοῦ τείχους μικρὸν ὀφθείη προτεινόμενον, τοῦτ' ἐκεῖνο, μηχανὴν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδη βοῶντας ἀποτρέπεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσβολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος.

[5] Τηλικούτον μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς καὶ τοσοῦτον ἐκέκτητο θεωρημάτων πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστ' ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου τινὸς ἔσχε συνέσεως, μὴθὲν ἐθελῆσαι

σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν, [6] ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πραγματείαν καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην ἀγεννῇ καὶ βάνανυσον ἡγησάμενος, <εἰς> ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνῃ τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς τοῦ ἀναγκαίου πρόσσεστιν, [7] ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῇ παρεχομένης. [8] οὐ γὰρ ἔστιν ἐν γεωμετρίᾳ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν ἀπλουστέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γραφομένας. [9] καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυῖα τοῦ ἀνδρὸς προσάπτουσιν, οἱ δ' ὑπερβολῇ τινι πόνου νομίζουσιν ἀπόνως πεπονημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον ἐοικὸς γεγονέναι. [10] ζητῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὖροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται δόξα τοῦ καὶ αὐτὸν εὖρεῖν· οὕτω λείαν ὁδὸν ἄγει καὶ ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. [11] οὐκ οὐδ' ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ἔστιν, ὥς ὑπ' οἰκείας δὴ τινος καὶ συνοίκου θελγόμενος αἰεὶ σειρῆνος, ἐλέληστο καὶ σίτου, καὶ θεραπαίαν σώματος ἐξέλειπε, βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ λουτρόν, ἐν ταῖς ἐσχάrais ἔγραφε σχήματα τῶν γεωμετρικῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀηλιμμένου διῆγε τῷ δακτύλῳ γραμμάς, ὅφ' ἡδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μουσόληπτος ἀληθῶς. [12] πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὖρετῆς γεγονώς, λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευτὴν ἐπιστήσωσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρον, ἐπιγράψαντες τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

18. [1] Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος, ἀήττητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξε. (...)

19. ... [8] μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. ἔτυχε μὲν γὰρ αὐτός τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος, καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδοκώς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν, οὐ προήσθετο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. [9] ἄφνω δ' ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον, οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν· ὁ δ' ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος ἀνεῖλεν αὐτόν. [10] ἕτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπιστῆναι μὲν εὐθύς ὥς ἀποκτενοῦντα ξιφήρη τὸν Ῥωμαῖον, ἐκείνον δ' ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμείναι βραχὺν χρόνον, ὥς μὴ καταλίπη τὸ ζητούμενον ἀτελές καὶ ἀθεώρητον, τὸν δ' οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. [11] καὶ τρίτος <δ> ἔστι λόγος, ὥς κομίζοντι πρὸς Μάρκελλον αὐτῷ τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων σκιοθήρα καὶ σφαίρας καὶ γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ὄψιν, στρατιῶται

περιτυχόντες, καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει δόξαντες φέρειν, ἀπέκτειναν. [12] ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλγησε, καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη καθάπερ ἐναγῇ, τοὺς δ' οἰκείους ἀνευρὼν ἐτίμησεν, ὡμολόγηται.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

16. [1] Τὸ δὲ γεννηθὲν οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρέφειν, ἀλλ' ἔφερε λαβὼν εἰς τόπον τινὰ λέσχην καλούμενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι καταμαθόντες τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγὲς εἶη καὶ ῥωμαλέον, τρέφειν ἐκέλευον, κλῆρον αὐτῷ τῶν ἐνακισχιλίων προσνείμαντες· εἰ δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέπεμπον εἰς τὰς λεγομένας Αποθέτας, παρὰ Ταῦγετον βαραθρώδη τόπον, [2] ὡς οὔτε αὐτῷ ζῆν ἄμεινον ὢν οὔτε τῇ πόλει τὸ μὴ καλῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην πεφυκός. ὅθεν οὐδὲ ὕδατι τὰ βρέφη, ἀλλ' οἶνῳ περιέλουον αἱ γυναῖκες, βάσανόν τινα ποιούμεναι τῆς κράσεως αὐτῶν. λέγεται γὰρ ἐξίστασθαι τὰ ἐπιληπτικὰ καὶ νοσώδη πρὸς τὸν ἄκρατον ἀποσφακελίζοντα, τὰ δ' ὑγιεινὰ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἑξιν. [3] ἦν δὲ περὶ τὰς τροφούς ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστ' ἀνευ σπαργάνων ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς εἶδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δὲ εὐκόλα ταῖς διαίταις καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῇ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθμυρισμῶν. διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν ἔνιοι τοῖς τέκνοις Λακωνικὰς ἐωνοῦντο τίτθας· καὶ τὴν γε τὸν Ἀθηναῖον Ἀλκιβιάδην τιτθεύσασαν Ἀμύκλαν ἱστοροῦσι γεγονέναι Λάκαιναν.

[4] Ἀλλὰ τούτῳ μὲν, ὡς Πλάτων φησί, Ζώπυρον ἐπέστησε παιδαγωγὸν Περικλῆς, οὐδέν τι τῶν ἄλλων διαφέροντα δούλων· τοὺς δὲ Σπαρτιατῶν παῖδας οὐκ ἐπὶ ὠνητοῖς οὐδὲ μισθίοις ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Λυκούργος, οὐδ' ἐξῆν ἐκάστῳ τρέφειν οὐδὲ παιδεύειν ὡς ἐβούλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθύς ἐπταετείς γενομένους παραλαμβάνων αὐτὸς εἰς ἀγέλας κατελόχιζε, καὶ συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἴθιζε συμπαίζειν καὶ συσχολάζειν. [5] ἄρχοντα δ' αὐτοῖς παρίστατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα καὶ θυμοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ πρὸς τοῦτον ἀφεώρων καὶ προστάττοντος ἡκροῶντο καὶ κολάζοντος ἐκαρτέρουν, ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην εὐπειθείας. ἐπεσκόπουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι παίζοντας αὐτούς, καὶ τὰ πολλὰ μάχας τινὰς ἐμβάλλοντες αἰεὶ καὶ φιλονεικίας, οὐ παρέργως κατεμάνθανον ὁποῖός ἐστι τὴν φύσιν ἕκαστος αὐτῶν πρὸς τὸ τολμᾶν καὶ μὴ φυγομαχεῖν ἐν ταῖς ἀμίλλαις.

[6] Γράμματα μὲν οὖν ἔνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον· ἡ δ' ἄλλη πᾶσα παιδεία πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο καὶ καρτερεῖν πονουῦντα καὶ νικᾶν μαχόμενον. διὸ καὶ τῆς ἡλικίας προερχομένης ἐπέτεινον αὐτῶν τὴν ἄσκησιν, ἐν χρῶ τε κείροντες καὶ βαδίζειν ἀνυποδήτους παίζειν τε γυμνοὺς ὥς τὰ πολλὰ συνεθίζοντες. γενόμενοι δὲ δωδεκαετείς ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν, ἐν ἱμάτιον εἰς τὸν ἐνιαυτὸν λαμβάνοντες, αὐχμηροὶ τὰ σώματα καὶ λουτρῶν καὶ ἀλειμμάτων ἄπειροι· πλὴν ὀλίγας ἡμέρας τινὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας μετεῖχον. [7] ἐκάθευδον δὲ ὁμοῦ κατ' ἴλην καὶ ἀγέλην ἐπὶ στιβάδων, ἃς αὐτοῖς συνεφόρουν, τοῦ παρὰ τὸν Εὐρώταν πεφυκότος καλάμου τὰ ἄκρα ταῖς χερσὶν ἄνευ σιδήρου κατακλάσαντες. ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοὺς λεγομένους λυκόφονας ὑπεβάλλοντο καὶ κατεμίγνυσαν ταῖς στιβάσι, θερμαντικὸν ἔχειν τι τῆς ὕλης δοκούσης.

17. [1] Ἦδη δὲ τοῖς τηλικούτοις ἐρασταὶ τῶν εὐδοκίμων νέων συναναστρέφοντο· καὶ προσεῖχον οἱ πρεσβύτεροι, καὶ μᾶλλον ἐπιφοιτῶντες εἰς τὰ γυμνάσια, καὶ μαχομένοις καὶ σκώπτουσιν ἀλλήλους παρατυγχάνοντες, οὐ παρέργως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πάντες οἰόμενοι πάντων καὶ πατέρες εἶναι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες, ὥστε μήτε καιρὸν ἀπολείπεσθαι μήτε χωρίον ἔρημον τοῦ νουθετοῦντος τὸν ἀμαρτάνοντα καὶ κολάζοντος. [2] οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παιδονόμος ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐτάττετο, καὶ κατ' ἀγέλας αὐτοὶ προΐσταντο τῶν λεγομένων εἰρένων ἀεὶ τὸν σωφρονέστατον καὶ μαχιμώτατον. εἴρενας δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἤδη δεύτερον ἐκ παίδων γεγονότας, μελλείρενας δὲ τῶν παίδων τοὺς πρεσβυτάτους. οὗτος οὖν ὁ εἴρην, εἴκοσι ἔτη γεγονώς, ἄρχει τε τῶν ὑποτεταγμένων ἐν ταῖς μάχαις, καὶ κατ' οἶκον ὑπηρέταις χρῆται πρὸς τὸ δεῖπνον. [3] ἐπιτάσσει δὲ τοῖς μὲν ἀδροῖς ξύλα φέρειν, τοῖς δὲ μικροτέροις λάχανα. καὶ φέρουσι κλέπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς κήπους βαδίζοντες, οἱ δὲ εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν συσσίτια παρεισρέοντες εὖ μάλα πανούργως καὶ πεφυλαγμένως· ἂν δ' ἄλῳ, πολλὰς λαμβάνει πληγὰς τῇ μάστιγι, ῥαθύμως δοκῶν κλέπτειν καὶ ἀτέχνως. κλέπτουσι δὲ καὶ τῶν σιτίων ὅ τι ἂν δύνωνται, μανθάνοντες εὐφυῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς καθεύδουσιν ἢ ῥαθύμως φυλάττουσι. [4] τῷ δὲ ἀλόντι ζημία πληγαὶ καὶ τὸ πεινῆν. γλίσχρον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶ δεῖπνον, ὅπως δι' αὐτῶν ἀμυνόμενοι τὴν ἔνδειαν ἀναγκάζονται τολμᾶν καὶ πανουργεῖν. (...)

18. [1] Οὕτω δὲ κλέπτουσι πεφροντισμένως οἱ παῖδες, ὥστε λέγεται τις ἤδη σκύμνον ἀλώπεκος κεκλοφώς καὶ τῷ τριβωνίῳ περιστέλλων, σπαρασσόμενος ὑπὸ τοῦ θηρίου τὴν γαστέρα τοῖς ὄνυξι καὶ τοῖς ὁδοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν ἐγκαρτερῶν ἀποθανεῖν. καὶ τοῦτο μὲν οὐδὲ ἀπὸ τῶν νῦν

ἐφήβων ἄπιστόν ἐστιν, ὧν πολλοὺς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἐωράκαμεν ἐναποθνήσκοντας ταῖς πληγαῖς. (...)

19. [1] Ἐδίδασκον δὲ τοὺς παῖδας καὶ λόγῳ χρῆσθαι πικρίαν ἔχοντι μεμιγμένην χάριτι καὶ πολλὴν ἀπὸ βραχείας λέξεως ἀναθεώρησιν. τὸ μὲν γὰρ σιδηροῦν νόμισμα μικρὰν ἔχειν ἐποίησεν ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ δύναμιν ὁ Λυκοῦργος, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ τοῦ λόγου νόμισμα τὸνναντίον ἀπ' εὐτελοῦς καὶ ὀλίγης λέξεως εἰς πολλὴν καὶ περιττὴν κατεσκεύασε διάνοιαν, τῇ πολλῇ σιωπῇ τοὺς παῖδας ἀποφθεγματικούς καὶ πεπαιδευμένους πρὸς τὰς ἀποκρίσεις μηχανώμενος. ὥς γὰρ τὸ σπέρμα τῶν πρὸς τὰς συνουσίας ἀκολάστων ἄγονον ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἄκαρπὸν ἐστίν, οὕτως ἢ πρὸς τὸ λαλεῖν ἀκρασία κενὸν τὸν λόγον ποιεῖ καὶ ἀνόητον. **[2]** Ἅγεις μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς, σκώπτοντος Ἀττικοῦ τινος τὰς Λακωνικὰς μαχαίρας εἰς τὴν μικρότητα, καὶ λέγοντος ὅτι ῥαδίως αὐτὰς οἱ θαυμαστοποιοὶ καταπίνουσιν ἐν τοῖς θεάτροις, “Καὶ μὴν μάλιστα,” εἶπεν, “ἡμεῖς ἐφικνούμεθα τοῖς ἐγχειριδίοις τῶν πολεμίων.” ἐγὼ δὲ καὶ τὸν λόγον ὁρῶ τὸν Λακωνικὸν βραχὺν μὲν εἶναι δοκοῦντα, μάλιστα δὲ τῶν πραγμάτων ἐφικνούμενον, καὶ τῆς διανοίας ἀπτόμενον τῶν ἀκροωμένων.

[3] Καὶ γὰρ ὁ Λυκοῦργος αὐτὸς βραχυλόγος τις ἔοικε γενέσθαι καὶ ἀποφθεγματικός, εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι τοῖς ἀπομνημονεύμασιν· οἷόν ἐστι τὸ περὶ τὰς πολιτείας πρὸς τὸν ἀξιούντα ποιεῖν δημοκρατίαν ἐν τῇ πόλει. “Σὺ γάρ,” ἔφη, “πρῶτος ἐν τῇ οἰκίᾳ σου ποίησον δημοκρατίαν.” καὶ περὶ τῶν θυσιῶν πρὸς τὸν πυθόμενον διὰ τί μικρὰς οὕτω καὶ εὐτελεῖς ἔταξεν, “Ἴνα μὴ ποτε,” ἔφη, “τιμῶντες τὸ θεῖον διαλίπωμεν.” **[4]** καὶ περὶ τῶν ἀθλημάτων, ταῦτα μόνον μὴ κωλύσαντος ἀγωνίζεσθαι τοὺς πολίτας ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται. φέρονται δὲ αὐτοῦ καὶ δι' ἐπιστολῶν ἀποκρίσεις τοιαῦται πρὸς τοὺς πολίτας. πῶς ἂν πολεμίων ἔφοδον ἀλεξοίμεθα; “Ἄν πτωχοὶ μένητε καὶ μὴ μέσδων ἄτερος θατέρῳ ἐρᾶτε ἡμεν.” καὶ πάλιν περὶ τῶν τειχῶν. “Οὐκ ἂν εἴη ἀτείχιστος πόλις ἅτις ἄνδρεςσι, καὶ οὐ πλίνθοις ἐστεφάνωται.” περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν οὔτε ἀπιστῆσαι ῥάδιον οὔτε πιστεῦσαι.

20. [1] Τῆς δὲ πρὸς τὰ μήκη τῶν λόγων διαβολῆς δείγματα τοιαῦτα τῶν ἀποφθεγμάτων ἐστί. Λεωνίδας ὁ βασιλεὺς ἀκαίρως τινὸς περὶ πραγμάτων οὐκ ἀχρήστων διαλεχθέντος, “ὦ ξένε,” εἶπεν, “οὐκ ἐν δέοντι χρὴ τῷ δέοντι.” Χαρίλαος δὲ ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Λυκούργου περὶ τῆς ὀλιγότητος αὐτοῦ τῶν νόμων ἐρωτηθεὶς, εἶπεν ὡς οἱ λόγοις μὴ χρώμενοι πολλοῖς οὐδὲ νόμων δέονται πολλῶν. **[2]** Ἀρχιδαμίδας δὲ μεμφομένων τινῶν Ἐκαταῖον τὸν σοφιστὴν ὅτι παραληφθεὶς εἰς τὸ συσσίτιον οὐδὲν ἔλεγεν, “Ὁ εἰδώς,” ἔφη, “λόγον καὶ καιρὸν οἶδεν.” ἃ δὲ τῶν πικρῶν ἔφην

ἀπομνημονευμάτων οὐκ ἀμοιρεῖν χάριτος, τοιαῦτ' ἐστί. Δημάρατος ἀνθρώπου πονηροῦ κόπτοντος αὐτὸν ἀκαίροις ἐρωτήμασι καὶ δὴ τοῦτο πολλάκις ἐρωτῶντος, “Τίς ἄριστος Σπαρτιατῶν;” ἔφη· “Ὁ τὴν ἀνομοιότατος.” [3] Ἄγεις δέ, ἐπαινούντων τινῶν τοὺς Ἥλείους ὡς καλῶς τὰ Ὀλύμπια καὶ δικαίως ἄγοντας, “Καὶ τί μέγα,” ἔφη, “Ἥλαιοι ποιοῦντι δι' ἐτῶν πέντε ἀμέρᾳ μιᾷ χρώμενοι τᾷ δικαιοσύνῃ;” Θεόπομπος δὲ ξένου τινὸς εὖνοϊαν ἐνδεικνυμένου, καὶ φάσκοντος ὡς παρὰ τοῖς αὐτοῦ πολίταις φιλολάκων καλεῖται, “Κάλλιον ἦν τοι,” εἶπεν, “ὦ ξένε, φιλοπολίταν καλεῖσθαι.” [4] Πλειστῶναξ δὲ ὁ Πανσανίου, ῥήτορος Ἀθηναίου τοὺς Λακεδαιμονίους ἀμαθεῖς ἀποκαλοῦντος, “Ὅρθῶς,” ἔφη, “λέγεις· μόνοι γὰρ Ἑλλάνων ἄμμες οὐδὲν κακὸν μεμαθήκαμεν παρ' ὑμῶν.” Ἀρχιδαμίδας δὲ πρὸς τὸν πυθόμενον πόσοι εἰσὶ Σπαρτιάται, “Ἰκανοί,” εἶπεν, “ὦ ξένε, τοὺς κακοὺς ἀπερύκειν.”

[5] Ἔστι δὲ καὶ τοῖς μετὰ παιδιᾶς εἰρημένοις ὑπ' αὐτῶν τεκμήρασθαι τὸν ἐθισμόν. εἰθίζοντο γὰρ μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ παρέργως, μηδὲ ἀφιέναι φωνὴν ἣτις οὐκ ἀμῶς γέ πως εἶχέ τινος θεωρίας ἀξίαν διάνοιαν. ὁ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ μιμουμένου τὴν ἀηδὸνα παρακαλούμενος, “Αὐτᾶς,” ἔφη, “ἄκουκα τήνας.” ὁ δὲ ἀναγνοὺς τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο·

Σβεννύντας ποτὲ τούσδε τυραννίδα χάλκεος Ἄρης
εἶλε· Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔθανον,

“Δικαίως,” εἶπε, “τεθνάκαντι τοῖ ἄνδρες· ἔδει γὰρ ἀφέναι ὅλαν αὐτὰν κατακαᾶμεν.” [6] νεανίσκος δὲ πρὸς τὸν ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ δώσειν ἀλεκτρούνας ἀποθνήσκοντας ἐν τῷ μάχεσθαι, “Μὴ σύ γε,” εἶπεν, “ἀλλὰ δός μοι τῶν ἀποκτεινόντων ἐν τῷ μάχεσθαι.” ἕτερος δὲ τις ἰδὼν ἐν ἀποχωρήσει θακεύοντας ἐπὶ δίφρων ἀνθρώπους, “Μὴ γένοιτο,” εἶπεν, “ἐνταῦθα καθίσαι ὅθεν οὐκ ἔστιν ὑπεξαναστῆναι πρεσβυτέρῳ.” τὸ μὲν οὖν τῶν ἀποφθεγμάτων εἶδος ἦν τοιοῦτον ὥστε καὶ λέγειν τινὰς οὐκ ἀτόπως ὅτι μᾶλλον ἐστί τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.

КОМЕНТАР

Фрагменти «Порівняльних життєписів» Плутарха подано за виданням: Plutarchi Vitae parallelae / recogn. Cl. Lindskog et K. Ziegler, iterum recens. K. Ziegler : vol. I-III. – Lipsiae : Teubner, 1957–1973.

Використовуються коментарі: Плутарх. Избранные биографии / пер. с греч. под ред. и с предисл. проф. С. Я. Лурье. – М.–Л. : Соцэкгиз, 1941.; Плутарх. Сравнительные жизнеописания / изд. подгот. С. П. Маркиш и С. И. Соболевский : т. 1–3. – М. : Наука, 1961–1964.; Plutarch. Life of Antony / ed. by C. V. R. Pelling. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988.; Плутарх. Порівняльні життєписи / пер. з давньогрецької Й. Кобова та Ю. Цимбалюка ; передм. і ком. Й. Кобова. – К. : Дніпро, 1991.

АЛЕКСАНДР І ЦЕЗАР

Біографія Александра Македонського (356 – 323 до н. е.) співставлена Плутархом із біографією Гая Юлія Цезаря (100 – 44 до н. е.). Це порівняння в античну добу було типовим і поширеним, і Плутарх дотримується тут вже сформованої традиції. Александр зіграв видатну роль в історії елліністичної Греції, Цезар – в історії Риму. Їхні діяння викликали захоплення сучасників, і ще за життя обидва були зараховані до богів. Тому не дивно, що реальні події життя і Цезаря, й Александра переплетені з легендами та міфами, а самі діячі більше схожі на міфологічних героїв, ніж на реальних людей.

Життєписи Александра і Цезаря у викладі Плутарха дійшли до нас у неповному вигляді: втрачено кінець біографії Александра і початок біографії Цезаря; крім того, у цієї пари відсутнє порівняння (можливо, воно і не було написано). Однак і в тому вигляді, в якому ці біографії дійшли до нашого часу, у формальному відношенні – вони найбільш об'ємні, а в плані змісту – найбільш цікаві (що зумовлено особистостями Александра і Цезаря).

АЛЕКСАНДР

1 Глава 1 біографії Александра має програмний характер: тут подано характеристику жанру та принципи створення "життєписа" (βίος).

1.3 τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀγῶνας: «великі (діяння) і битви». εἰδοποιεῖν ... ἐάσαντας: Асс. cum Inf. в залежності від ἡμῖν δοτέον [ἐστί].

14 Глава 14 біографії Александра Македонського – зразок плутархівської апофтегматики. Тут викладається широко відомий анекдот про зустріч

македонського царя зі знаменитим філософом Діогеном, а також розповідається про перебування Александра в Дельфах.

14.1 τὸν Ἰσθμὸν: Істм, перешийок між Саронічною і Коринфською затоками, що з'єднує Пелопоннес із материковою Грецією; тут кожні 2 роки проводилися загальногрецькі змагання – Істмійські ігри; у 334 р. до н. е. в Істмі було прийнято рішення про похід грецького війська на чолі з Александром проти персів. **ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη:** sc. Ἀλέξανδρος, і тоді Ἀλέξανδρος ἡγεμὼν – Nom. duplex.

14.2 Διογένην τὸν Σινωπέα: Діоген Синопський (бл. 412 – 323 до н. е.), знаменитий філософ-кінік, який більше прославився своєю екстравагантною поведінкою, ніж вченням, оскільки вважав, що філософія – це спосіб життя. Діоген написав 7 трактатів і 14 діалогів, про які ми можемо судити лише з переказів античних авторів. Як «філософський казус» відзначимо, що саме Діогенові, якого в юнацтві звинувачували у виготовленні фальшивих грошей, належить «ніцшевська» теза про «переоцінку цінностей»; Синоп (Синопа) – місто на південному березі Чорного моря.

14.3 Ἀλεξάνδρου λόγον ἔχων: тут λόγος вжито у перен. значенні, тобто «увага», «турбота»; ἔχειν λόγον – «звертати увагу» на кого-н. (τινος). **ἐν τῷ Κρανείῳ:** Краній – передмістя Коринфа.

14.4 διέβλεψεν: δια-βλέπω – досл. «дивитися наскрізь».

14.5 τὸν Ἀλέξανδρον οὕτω διατεθῆναι καὶ θαυμάσαι καταφρονηθέντα: Асс. cum Inf. в залежності від λέγεται; διατεθῆναι – Inf. aor. pass. **ἀλλὰ μὴν ἐγὼ κτλ.:** цю сентенцію Александра С. С. Аверінцев коментує так: «Самовладний монарх і мудрець, який сам для себе встановлює закони, рівною мірою емансипувалися від укладу цивільної громади, а тому викликали інтерес не тільки своїми загальнозначущими «діяннями» ..., а й своїм приватним способом життя. У цьому образі життя реалізувався ідеал нового індивідуалізму, двоєдине вираження якого – Александр на своєму троні і Діоген у своїй бочці. Відомий анекдот про їхню зустріч ... ясно це виражає»⁷.

14.6 περὶ τῆς στρατείας: sc. похід проти персів. **κατὰ τύχην:** досл. «з нагоди», тобто «сталося так». **οὐ νενόμισται:** «не встановлено звичаєм», «не прийнято».

14.7 ἀρνουμένης καὶ προῖσχομένης: Gen. abs. з пропущеним логічним підметом προμάντεως. **προῖσχομένης τὸν νόμον:** «посилаючись на звичай», «відповідно до звичаю». **χρῆζειν ... ἀλλ' ἔχειν:** суб'єктні інфінітиви в залежності від ἔφη.

⁷ Аверинцев С. С. Добрый Плутарх рассказывает о героях, или счастливый брак биографического жанра и моральной философии // Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1994. – Т.1. – С.639.

38 Глава 38 біографії Александра є одним з античних свідоцтв про пожежу в привілейованій столиці перських царів – Персеполісі (330 р. до н.е.). Історична достовірність повідомлень про піднал палацу Ксеркса викликала багато суперечок серед істориків, але, після того як археологи виявили сліди пожежі, більшість учених вважає доведеним «факт підпалу». На думку австрійського історика Ф. Шахермайра, ця пожежа «була грандіозна, майже символічна і завершила цілу епоху»⁸. Як свідчать і Діодор Сицилійський (XVII 72), і Квінт Курцій Руф (V 7, 1), і Плутарх (в нижче наведеному уривку), ініціатором підпалу була грецька жінка – афінська гетера Таїс (саме цей факт довгий час «бентежив» істориків). Можна припустити, що повідомлення пізніх античних авторів ґрунтуються на «Історії Александра», яка була написана Клітархом Колофонським, сучасником Александра, і тому, ймовірно, немає приводу сумніватися в реальності історичної особистості афінянки Таїс.

38.1 Έκ τούτου: «внаслідок цього», «після цього»; у попередньому розділі (37) є лакуна в тексті (зіпсовано оригінал); ймовірно, раніше Плутарх розповідав про взяття Александром однієї зі столиць перських царів – міста Персеполіс – у 331 р. до н. е. μέλλων ... ἔτυχε: sc. Александр. μέλλων ἐξελαύνειν: «маючи намір вирушити в похід». Δαρείον: Дарій III (бл. 381 – 330 до н.е.), останній цар з династії Ахеменідів. τοῖς ἑταίροις: Dat. sociativus. ἑαυτὸν δεδωκώς: предикативний дієприкметник (з дієсловом ἔτυχε); δίδοναι ἑαυτὸν εἰς – «присвячувати себе чомусь», «віддаватися чомусь». γύναια: слово середнього роду, утворено від γυνή за допомогою зменш.-пестл. (або зменш.-презирливого) суфікса -ι-.

38.2 Θαῖς: ім'я Таїс (Таїда) часто трапляється в античних літературних творах (див., напр., «Розмови гетер» Лукіана, «Євнух» Теренція та ін.), причому зазвичай це ім'я мають гетери. Мабуть, першопричиною цього була знаменита афінська гетера, учасниця походу Александра, яка мала велику популярність. **Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύσαντος ὕστερον:** Птолемей, син Лага (бл. 366 – 283 до н. е.), один із полководців (гетайрів) Александра, після смерті якого виступив за поділ світової держави, створеної завойовними походами. Птолемей отримав Єгипет, який став суворо організованою і централізованою державою. У 305-му р. до н. е. Птолемей став царем Єгипту (Птолемей I Сотер) і засновником правлячої династії Птолемеїв, останньою представницею якої була знаменита Клеопатра VII. За часів Птолемея I столицею Єгипту стало місто Александрія – згодом культурний центр елліністичного світу. Відомо, що Птолемей був автором «Спогадів» про похід Александра. Ця історична праця була, мабуть, достатньо об'єктивною; нам відома з фрагментів, що збереглися в книзі Арріана «Анабасис Александра». **πρέποντα:** відноситься до λόγων. **καθ' αὐτήν:** досл. «відповідно до неї самої»; можливо, Плутарх говорить про те, що промова Таїс

⁸ Шахермайр Ф. Александр Македонский. – М., 1986. – С.175.

була «зрежисована», але, швидше за все, тут висловлено негативне ставлення філософа-мораліста до гетер.

38.3 ἔφη γάρ, ὧν πεπόνηκε κτλ.: залежність: ἔφη – ἀπολαμβάνειν (суб'єктний інфінітив) – ὧν (атракція відносного займенника) – πεπόνηκε.

38.4 ἔτι δ' ἂν ἥδιον: пропущено допоміжне дієслово εἶη. **κωμάσασα:** дієприкметник слід перекласти підрядним реченням (напр., «коли вона бенкетує»). **Ξέρξου τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθήνας:** під час греко-перських війн Афіни, за наказом царя персів Ксеркса, були розграбовані і двічі спалені – у 480 і 479 рр. до н. е. **τοῦ βασιλέως ὄρωντος:** «на очах у царя» (Gen. abs.). **ὡς ἂν λόγος ἔχη:** пропущено ἡμᾶς, тобто «щоб про нас пішла слава». **πρὸς ἀνθρώπους:** «у людей», «серед людей». **τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν:** Gen. comparationis. **δίκην ἐπέθηκε:** досл. «відплатили по справедливості», тобто «помстилися» (узгоджено з τὰ ... γύναια).

38.6 κώμφ καὶ βοῇ: Dat. modi. **τῶν ἄλλων Μακεδόνων:** Gen. partitivus.

38.7 У цьому періоді τὸ πιμπράναι ... καὶ διαφθείρειν – однорідні підмети, а προσέχοντός ἐστι ... καὶ μὴ μέλλοντος (з пропущеним ἐστί) – однорідні присудки. **τοῖς οἴκοι:** τὰ οἴκοι «домашні справи, турботи»; dat. в залежності від προσέχοντός ... τὸν νοῦν. **προσέχοντός ἐστι ... καὶ μὴ μέλλοντος:** Gen. characteristicus, sc. Александр.

38.8 ἀπὸ γνώμης: «за домовленістю», «навмисно». **μετενόησε:** sc. Александр. **κατασβέσαι προσέταξεν:** однак загасити вогонь було вже неможливо, і палац Ксеркса згорів (при розкопках у Персеполісі археологи виявили сліди цієї пожежі). **ὁμολογεῖται:** додати пропущене ὑπὸ πάντων.

64-65 Глави 64-65 – ще один зразок плутархівської апофтегматики. Під час індійського походу Александр захопив у полон кількох гімнософістів – індійських філософів-аскетів (γυμνοσοφισταί – голі мудреці). Мудреці схилили до зради місцевого раджу Саббу (Σάββα), який спочатку підкорився Александру і був призначений сатрапом, але потім повстав. Полоненим гімнософістам Александр поставив 10 питань і отримав десять коротких відповідей.

64.1 **Τῶν δὲ Γυμνοσοφιστῶν:** Gen. partitivus; гімнософісти – назва індійської касті брахманів (з часів Геродота). **ἀναπείσαντας ... καὶ ... παρασχόντας ... δέκα, ... δοκοῦντας:** однорідні додатки в залежності від λαβῶν. **δεινούς ... εἶναι:** Acc. cum Inf. в залежності від δοκοῦντας. **λαβῶν ... προὔθηκεν ... φήσας ... ἐκέλευσεν:** sc. Александр. **ἀποκτενεῖν:** суб'єктний інфінітив, що залежить від φήσας.

64.2 **πότερον ... ἢ ...:** розділове питання («чи..., чи ...»; іноді πότερον не перекладається, тобто «..., або ...»). **οἶεται:** «як він вважає».

64.3 **μείζονα:** відноситься до θηρία.

- 64.4 ὁ: атракція відносного займенника. **μέχρι νῦν**: «до цього часу, дотепер»;
- 64.5 **καλῶς ζῆν ... αὐτόν**: Асс. cum Inf. в залежності від βουλόμενος; **αὐτόν**: sc. Σάββαν.
- 64.6 [πρότερον] **ἡμέρα μιᾶ**: Dat. mensurae (пор. πολλῶ ὕστερον).
- 64.7 **ὅτι τῶν ἀπόρων ἐρωτήσεων ἀνάγκη κτλ.**: від ἀνάγκη (з пропущеним ἐστί) залежить конструкція Асс. cum inf. (τὰς ἀποκρίσεις ἀπορούς εἶναι).
- 64.8 **μεταβαλὼν ... ἠρώτα**: «звернувшись, запитав», хоча можливий і інший переклад: «запитав інакше», оскільки далі будуть питання, які містять частку ἄν – питання «про можливе, ймовірне». ἄν: = ἔάν.
- 64.11 **μέχρι τίνος**: «до яких пір?». **μέχρι οὗ μὴ**: «до тих пір, поки не». **ἄνθρωπον**: імовірно, помилка редактора; К. Сінтеніс пропонує читати ἀνθρώπῳ. **ἔχοι**: безособово.
- 64.12 **ἀποφαίνεσθαι**: «оголосити рішення». **τοῦ ... φήσαντος**: Gen. abs. ἕτερον ... **εἰρηκέναι**: Асс. cum Inf. в залежності від φήσαντος. **ἔφη**: sc. Александр. **οὐκ ἄν γ'**: «це неможливо» (з пропущеним εἴη).
- 65.1 **ἀφῆκε**: sc. Александр.

ЦЕЗАР

63-66 Засідання римського сенату, призначене на 15 березня 44 року, не відбулося: диктатор Гай Юлій Цезар був убитий. Ця катастрофа ініціювала новий виток громадянської війни, яка закінчилася через чотирнадцять років загибеллю Римської республіки.

Плутарх вважає, що вбивство Цезаря – це фатальне приречення (і так само буде свою розповідь в нижче наведеному уривку). На шляху до сенату Цезар стикається із різними подіями, знаменнями, людьми, які намагаються попередити його про небезпеку, але їхні старання виявляються марними. Фатуму протистояти неможливо: Цезар входить до зали засідань сенату, тримаючи в руці непрочитаний ним сувій, в якому написано про змову Брута і Кассія і про рішення змовників виконати свій задум у Березневі Іди.

Вбивство Юлія Цезаря – один із поворотних моментів в європейській історії, і тому не дивно, що ця подія привертала увагу багатьох істориків, філософів, письменників. Не згас інтерес до проблем, пов'язаних з убивством Цезаря, і в ХХ–ХХІ ст., про що свідчать численні історичні дослідження, а також художні твори Бернарда Шоу, Торнтона Вайлдера, Бертольда Брехта.

- 63.1 **οὐχ οὕτως ... ὥς**: «не стільки ..., скільки». **τὸ πεπρωμένον**: part. pf. pass. до πόρω.

63.2 У цьому періоді підмет виражений інфінітивом *μνημονεύσαι*, а присудок – *οὐκ ἄξιον* з пропущеним *ἐστί*.

63.3 *Στράβων δ' ὁ φιλόσοφος*: Страбон (64 до н. е. – 20 н. е.) – знаменитий античний географ (основна праця – "Географія" в 17 книгах). Страбон написав також історичний твір, який охоплював події 146 – 27 рр. до н. е. (збереглися лише уривки). *στρατιώτου δ' ἀνδρός*: плеоназм (*ἀνδρός* при перекладі слід опустити). *δοκεῖν καίεσθαι*: *δοκεῖν* залежить від присудка *ἰστορεῖ* і, у свою чергу, керує суб'єктивним інфінітивом *καίεσθαι*.

63.4 Інфінітивні конструкції (Асс. cum Inf.) у цьому періоді залежать від присудка *ἰστορεῖ* (у 3-му періоді).

63.5 *ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ... ἀκοῦσαι*: *ἔστι* на початку речення (NB! із наголосом на першому складі) слід перекласти як «можна», тобто *ἔστι ἀκοῦσαι* – «можна почути». *ἡμέρα Μαρτίου μηνὸς ἦν Εἰδούς Ῥωμαῖοι καλοῦσι*: в римському календарі Іди – 15-й день березня, травня, липня і жовтня і 13-й день інших місяців; Іди (серединний день місяця) вважалися одним із найважчих, критичних днів. Вираз «Березневі Іди» («передбачене збувається») став крилатим. *προεῖποι*: при перекладі слід звернути увагу на форми опатива в цьому і наступному періодах.

63.6 *τῆς ἡμέρας*: тут артикль необхідно перекласти вказівним займенником.

63.7 *πρὸ μᾶς δ' ἡμέρας*: «напередодні». *Μάρκου Λεπίδου*: Марк Емілій Лепід (90 – 12 до н. е.) – прихильник Цезаря, консул 46 р. (спільно з Цезарем) і 43 р.. Після вбивства Цезаря був учасником 2-го тріумвірату (43 – 36 рр.) разом з Октавіаном і Марком Антонієм; відійшов від політичного життя після встановлення влади Октавіана. *ὑπογράφων*: предикативний дієприкметник, узгоджений з *ἔτυχε*. *τῶν θανάτων*: Gen. partitivus. *ὁ ἀπροσδόκητος*: пор. 63.1.

63.8 *παρὰ τῇ γυναικί*: Цезар був одружений тричі (не рахуючи розірваних заручин із Коссуцією, дівчиною із верстви вершників; з нею Цезар був заручений ще підлітком): у 84 р. він одружився з Корнелією, дочкою Цинни, після смерті якої в 65 році взяв собі нову дружину – Помпею, племінницю Сулли, яка була також далекою родичкою Помпея Великого. Мабуть, це був шлюб із політичних міркувань, оскільки в 62 р., в рік своєї претури, Цезар розлучився з Помпеєю, яка виявилася причетною до скандала з Клодієм, що таємно пробрався до будинку Цезаря, де проводилися жіночі релігійні обряди на честь Доброї Богині. У третій (і останній) раз Цезар одружився в рік свого консульства (58 р.) з Кальпурнією, дочкою Луція Пізона. *τὴν Καλπουρνίαν ... καθεύδουσιν ... ἀναπέμπουσιν*: Асс. cum participio в залежності від *ἦσθετο*. *ἀναπέμπουσιν ἐκ τῶν ὕπνων*: досл. «відправляє із сновидінь», тобто «вимовляє крізь сон (або уві сні)».

63.9 κλαίειν: суб'єктний інфінітив, що залежить від ἐδόκει. **ἐκείνον:** sc. Καίσαρα. **ταῖς ἀγκάλαις:** на відміну від χεῖρ (частина руки від зап'ястя до кінця пальців), ἀγκάλη – частина руки від ліктьового суглоба до кисті. **οἱ δ':** «інші». **τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ προσκείμενον ... ἀκρωτήριον:** «акротерій на фронтоні будинку Цезаря»; акротерій – скульптурна прикраса по кутах фронтонів (трикутних площин, що завершують фасад) будівлі. **ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι:** «для прикраси і як знак величності». **τῆς βουλῆς ψηφισαμένης:** Gen. abs., тобто «за рішенням сенату». **ὥς Λίβιος ἱστορεῖ:** Плутарх посилається на CXVI (не збереглася) книгу знаменитого римського історика Тита Лівія. **τοῦτ' ... καταρρηγνύμενον:** відноситься до ἀκρωτήριον. **ὄναρ:** Acc. adverbialis, тобто «уві сні». **ἡ Καλπουρнія ... ποτνιαῖσθαι καὶ δακρύειν:** Nom. cum Inf., залежить від ἔδοξε; ποτνιαῖσθαι (досл. кричати «ὦ πότνια(ι)», тобто «закликати богинь») у перен. значенні – «плакати, ридати (від жаху)».

63.10 εἰ μὲν οἷόν τε: з пропущеним ἐστὶ – «якщо можливо». **ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον:** тобто «перенести засідання сенату».

63.11 κάκεινον: красис (= καὶ ἐκείνον), sc. Καίσαρα.

63.12 αὐτῷ: Dat. incommodi. **δυσιερεῖν:** суб'єктний інфінітив у залежності від ἔφρασαν. **ἔγνω:** тут «вирішив». **Αντώνιον:** Марк Антоній (83 – 30 до н.е.), прихильник Цезаря; після вбивства Цезаря – один із тріумвірів. У 42 році здобув перемогу над республіканськими військами Кассія і Брута під Філіппами (давньогрецьким містом у Фракії). Антоній прославився в більш пізній час, головним чином завдяки своєму скандальному любовному роману з єгипетською царицею Клеопатрою VII. Біографія Антонія входить до циклу «Порівняльних життєписів», хоча для Плутарха Антоній – антигерой, який, втім, мав велику душу.

64.1 Ἐν δὲ τούτῳ: з пропущеним χρόνῳ. **Δέκιμος Βροῦτος ἐπὶ κλησιν Ἀλβίνος:** Децим Юній Брут Альбін (84 – 43 до н. е.) – прихильник Цезаря, бився під командою Цезаря в Галлії, командував його флотом. У 44 р. приєднався до змови Марка Брута і Гая Кассія. Після вбивства Цезаря боровся з Марком Антонієм і загинув у 43 р. **δεύτερος ... κληρονόμος γεγράφθαι:** суб'єктний інфінітив після ὥστε; δεύτερος ... κληρονόμος – Nom. duplex (з пропущеним Βροῦτος або ἐκείνος); мова йде про заповіт Цезаря. **τοῖς:** в залежності від συνωμοσίας. **Βροῦτον τὸν ἕτερον:** Марк Юній Брут (85 – 42 до н. е.) – один із керівників змови проти Цезаря. Після вбивства Цезаря Брут втік з Риму, зазнав поразки від військ тріумвірів і покінчив життя самогубством. Іншим (τὸν ἕτερον) Марк Брут названий тут на відміну від Децима Брута Альбіна, про якого йшлося вище. **Κάσσιον:** Гай Кассій Лонгін (85 – 42 до н. е.) – противник Цезаря, очільник змови. У 53 р. на посаді квестора брав участь у парфянському поході Красса, після загибелі якого врятував від остаточного розгрому римські війська.

У протистоянні Цезаря і Помпея воював на боці останнього. Після розгрому військ Помпея при Фарсали Кассій був помилований Цезарем і навіть призначений легатом. У 44 р. виконував обов'язки претора. Після поразки республіканських військ при Філіппах Кассій наказав одному з вільновідпущеників вбити себе.

64.2 φοβηθείς ... ἔκπυστος ἢ προᾶξις γένηται: м̐ приєднує підрядне (ἢ προᾶξις γένηται) після дієслова боязні. **προᾶξις:** тобто «змова». **τὴν ἡμέραν ἐκείνην διακρουσαμένου τοῦ Καίσαρος:** Gen. abs., який слід перекласти підрядним умовним («якщо...»); **τὴν ἡμέραν ἐκείνην** – тобто «засідання сенату в цей день». **ἐχλεύαζε καὶ καθήπτετο:** Imperf. de conatu. **ἐαυτῷ** – Dat. incommodi. **κτωμένου:** узгоджено з τοῦ Καίσαρος. **πρὸς τὴν σύγκλητον:** «з боку сенату». **ἐντροφᾶσθαι δοκοῦσαν:** δοκοῦσαν узгоджено з τὴν σύγκλητον і керує суб'єктивним інфінітивом ἐντροφᾶσθαι. **ἦκειν μὲν γὰρ αὐτὴν:** Acc. cum Inf., αὐτὴν – sc. τὴν σύγκλητον. **κελεύσαντος ἐκείνου:** Gen. abs.

64.3 προθύμους εἶναι ... πάντας: Acc. cum Inf. **ὅπως τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας ἐπαρχιῶν κτλ.:** сполучник ὅπως приєднує підрядне мети. **βασιλεὺς:** Nom. duplex (з пропущеним підметом Καίσαρ). **ἐπιῶν:** тут «перебуваючи в ...». **τὴν ἄλλην ... γῆν <те> καὶ θάλασσαν:** тобто поза межами Італії.

64.4 αὐτοῖς καθεζομένοις: тобто сенаторам, які зайняли місця в сенаті. **ἀπαλλάττεσθαι:** досл. «бути вільними», тобто «розходитися». **τίνας ἔσεσθαι λόγους:** Acc. cum Inf.

64.5 τίνα τῶν φίλων ἀνέξεσθαι διδασκόντων: τίνα ... ἀνέξεσθαι – Acc. cum Inf. (досл. «хто витримає», тобто «хто буде слухати»); **τῶν φίλων ... διδασκόντων** – Gen. abs., тут краще перекласти підрядним умовним («якщо після цього...»). **δοκεῖ:** sc. Καίσαρ. **ἔφη:** sc. Αλβίνος. **βέλτιον:** з пропущеним ἐστί; керує конструкцією Acc. cum Inf. **αὐτὸν ... ὑπερθέσθαι. αὐτὸν παρελθόντα:** sc. Καίσαρα.

64.6 μικρὸν: Acc. adverbialis. **αὐτῷ προελθόντι:** sc. Καίσαρι; dat. в залежності від ἐντυχεῖν. **ἐντυχεῖν προθυμούμενος:** досл. «домагаючись поговорити». **περὶ ἐκείνον:** sc. Καίσαρα. **βιασάμενος εἰς τὴν οἰκίαν:** «продерся до будинку». **παρέδωκεν ἑαυτὸν τῇ Καλπουρνίᾳ:** тобто «віддав себе на милість Кальпурнії». **φυλάττειν κελεύσας:** тут «попросив дозволу почекати». **μεγάλα πράγματα:** «важливі речі».

65.1 Ἀρτεμίδωρος δὲ Κνίδιος τὸ γένος: ритор, син Феодора Кнідського (Кнід – місто в Карії); Цезар дарував його батькові, відомому вченому, римське громадянство (ком. С. Я. Лур'є). **Ἑλληνικῶν λόγων σοφιστῆς:** «знавець грецької літератури». **τῶν περὶ Βροῦτον:** Gen. partitivus в залежності від ἐνίοις.

65.2 τὸν Καίσαρα ... δεχόμενον καὶ παραδίδόντα: Acc. cum part. в залежності від ὁρῶν. ἀνάγνωθι μόνος: «прочитай тільки ти (сам)». **πραγμάτων μεγάλων:** див. ком. до 64.6.

65.3 κατέχων καὶ φυλάττων: властиве для стилю Плутарха поєднання синонімів (тут, можливо, для посилення значення). **μόνον ἐκεῖνο:** sc. τὸ βιβλίδιον.

65.4 τὸ βιβλίον: = τὸ βιβλίδιον.

66.1 Ἀλλὰ ταῦτα: тобто історія з сувієм Артемідора. **ὁ δὲ δεξάμενος τὸν φόνον ... χῶρος:** тобто «місце, де сталося вбивство»; сенат засідав у так званій курії Помпея, яка являла собою комплекс будівель, споруджених Помпеем на гроші, які він отримав як військову здобич на Сході: храм Венери-переможниці, великий зал для засідань сенату, портик і великий театр, що вміщував 17 000 глядачів і був першою кам'яною будівлею в Римі (ком. С. Я. Лур'є з посиланням на: v. Wilamowitz-Moellendorff U. Griech. Lesebuch, 38). **Πομπηΐου:** Гней Помпей Великий (106 – 48 до. н. е.) – видатний римський полководець і державний діяч, учасник 1-го тріумвірату (разом з Крассом і Цезарем), головний супротивник Цезаря у громадянській війні 49 – 48 pp.; програвши Цезарю битву при Фарсалі, Помпей утік до Єгипту, де був убитий. **Πομπηΐου δ' ἀνάθημα γεγονὼς τῶν προσκεκοσμημένων τῷ θεάτρῳ:** γεγονὼς відноситься до χῶρος; τῶν προσκεκοσμημένων – Gen. partitivus з пропущеним словом «будівлі»; τῷ θεάτρῳ – Dat. loci, «біля театру» або «в театрі». **ἀπέφαινε:** присудок до χῶρος. **τὴν πρᾶξιν ἔργον γεγονέναι:** Acc. cum Inf. (Inf. – ἔργον γεγονέναι) в залежності від ἀπέφαινε. **δαίμονός τινος κτλ.:** Gen. в залежності від ἔργον.

66.2 ἐπικαλεῖσθαι: при перекладі доповнити: Πομπήϊον або αὐτόν. **σιωπῇ:** Dat. modi. **οὐκ ἀλλότριος ὢν τῶν Ἐπικούρου λόγων:** тобто «був прихильником вчення Епікура»; грецький філософ Епікур (341 – 270 до н. е.) вважав, що боги не втручаються в земні справи; раптовий прояв релігійності у Кассія Плутарх пояснює в наступному періоді.

66.3 τοῦ δεινοῦ παρεστῶτος: в залежності від ὁ καιρὸς.

66.5 Τιλλίῳ Κίμβρῳ: Луцій Тіллій Цімбр – сенатор, який спочатку був прихильником Цезаря, але, коли останній відмовився повернути із заслання його брата, перейшов у протилежний табір і приєднався до числа змовників.

66.6 καθίσας διεκρούετο: sc. Καῖσαρ. **προσκεκίμένων:** Gen. partitivus в залежності від ἔκαστον.

66.7 Κάσкас: Публій Сервілій Каска Лонг, трибун 43 p.; його брат, що згадується нижче, – Гай Сервілій Каска, трибун 44 p. **ξίφει παίει ... πληγὴν:** «ранить мечем».

66.9 τοὺς μὲν οὐδὲν συνειδότας: тобто непричетні до змови сенатори. μήτ' ἀμύνειν: «ні захищати (Цезаря)». **τολμῶντας**: узгоджено з συνειδότας.

66.10 τῶν δὲ παρεσκευασμένων: Gen. partitivus в залежності від ἐκάστου. ἐκάστου ... ἀποδείξαντος: Gen. abs. **περιεχόμενος ... τρέψειε ... κτλ.:** sc. Καῖσαρ.

66.11 ἅπαντας ... κατάρξασθαι καὶ γεύσασθαι: Acc. cum Inf. в залежності від ἔδει.

66.12 διαφέρων δεῦρο κα̑κεῖ τὸ σῶμα: досл. «переносив тіло туди й сюди», тобто «метався», «кидався в різні боки». **παρῆκεν ἑαυτόν**: тобто «підставив себе під удари». **ἀπὸ τύχης**: «випадково».

66.13 πολὺς ... ὁ φόνος: тобто «вбивство, вчинене багатьма (людьми)». αὐτὴν: = βάσιν. ὡς δοκεῖν: підрядне наслідку, в якому δοκεῖν вжито безособово. αὐτὸν ἐφρεστάναι ... **Πομπήϊον**: Acc. cum Inf. в залежності від δοκεῖν: ἐφρεστάναι – коротка форма inf. pf. act. **τῇ τιμωρίᾳ**: Dat. (in)commodi. **κεκλιμένου καὶ περισπαίροντος**: в залежності від τοῦ πολεμίου.

66.14 εἴκοσι γὰρ καὶ τρία: з пропущеним τραύματα. **λαβεῖν**: суб'єктний інфінітив в залежності від λέγεται (sc. Καῖσαρ). **πολλοὶ**: тобто «змовники».

КРАСС

8-11 Марк Ліциній Красс (Marcus Licinius Crassus, 115 – 53 до н.е.), на прізвисько «Багатий», – одна з найяскравіших постатей в римській історії I ст. до н. е. Красс (лат. crassus – «товстий») почав свою політичну кар'єру як прихильник Сулли. У період проскрипцій, коли майно засуджених продавалося і скуповувалося за безцінь, він зібрав величезний статок, яким вміло користувався в політичних цілях. Марк Красс двічі обирався консулом (в 70 р. і в 55 р.), був одним із членів першого тріумвірату (разом із Помпеем та Цезарем). У 55 р. до н. е., отримавши в управління на 5 років провінцію Сирію, вирушив у похід проти парф'ян і в битві при Каррах (північно-східна Месопотамія) 6 травня 53 р. до н. е. був убитий.

Плутарх зіставляє біографію Красса з біографією афінського стратега Нікія. Приводом для порівняння настільки різних між собою діячів послужили військові невдачі і загибель обох полководців. У вступі до біографій Плутарх пише: «Ми вважаємо за доцільне порівняти Нікія з Крассом і парф'янські нещастя з сицилійськими». Опису військових катастроф відводиться більша частина обох біографій. У цих творах Плутарха найбільше цікавить поведінка людей в екстремальних ситуаціях, тобто людина, що залишається людиною в «нелюдських умовах».

Глави 8-11 біографії Красса присвячені одному з найбільш відомих його діянь – придушенню повстання рабів під проводом Спартака (74 – 71 рр. до н. е.). Це був найбільш великий і найбільш успішний виступ рабів у період кризи Римської

республіки. Суперечлива особистість вождя повстання оцінювалася і оцінюється по-різному: одні вважають Спартака ватажком зграї розбійників, інші – революціонером, треті – «одним із перших» гуманістів стародавнього світу. Великий інтерес викликає й характеристика Спартака, подана Плутархом.

Основним джерелом для Плутарха, ймовірно, стала "Історія" римського автора Гая Саллюстія Кріспа, хоча повідомлення про це повстання містяться й у творах інших античних авторів – Аппіана, Луція Флора, Оросія.

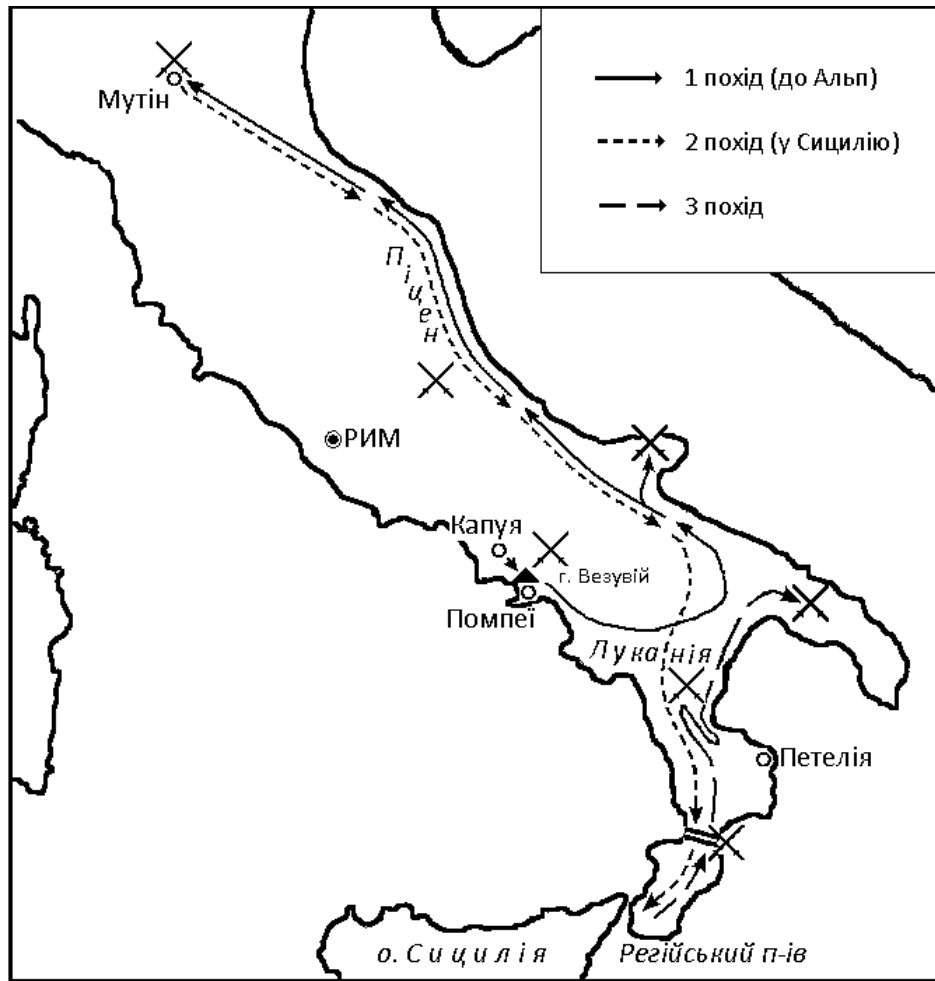
8.2 Λέντλου τινὸς Βατιάτου: його повне ім'я Гней Корнелій Лентул Батіат (або, можливо, Βατία). **ὧν οἱ πολλοί:** «більшість яких». **ἐξ αἰτιῶν οὐ πονηρῶν:** ἐξ у значенні «внаслідок». **ἀδικία:** Dat. causae. **ὑπ' ἀνάγκης:** «під примусом», «вимушено». **φθάσαντες:** предикативний дієприкметник, що поєднується з присудком **ἐξεπήδησαν**, тобто «встигли вирватися». **δυεῖν:** = δυοῖν.

8.3 ἡγεμόνας εἶλοντο τρεῖς: Аппіан (XIV 116) називає імена керівників повстання: Спартак, Крікс, Еномай. **ὧν:** Gen. partitivus в залежності від **πρώτος**. **τοῦ Μαιδικοῦ γένους:** меди – фракійське плем'я. **συνέσει καὶ προάοι:** Dat. causae. **τῆς τύχης:** Gen. comparationis в залежності від **ἀμείνων** (тобто «кращий, ніж те, що йому приготувала доля»). **τοῦ γένους:** Gen. comparationis в залежності від **ἐλληνικώτερος**. **ἐλληνικώτερος:** «більше грек, (ніж фракієць)»; римські автори, як правило, пишуть про Спартака різко негативно (пор. висловлювання Горация: Од. III 14; Еп. 16), тому вражає і дивує зауваження Плутарха щодо гуманності вождя повстання.

8.4 τούτῳ ... κοιμωμένῳ: Dat. correlationis (з **φανῆναι**). **δράκοντα ... περιπεπλεγμένον φανῆναι:** Acc. cum Inf. в залежності від **λέγουσιν**. **κάτοχος τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς:** тобто, незважаючи на «варварське» походження, жінка була посвячена в якісь містерії на честь Діоніса. **εἰς ἀτυχὲς τέλος ἐσομένης δυνάμεως:** «майбутньої сили, [яка приведе] до нещасливого кінця».

9.1 τοὺς ἐκ Καπύης ἐλθόντας: маються на увазі війська, відряджені навздогін за гладіаторами-втікачами. **τὰ τῶν μονομάχων:** з пропущеним **ὄπλα**, тобто «зброя гладіаторів».

9.2 Κλωδίου στρατηγοῦ ... πεμφθέντος ... καὶ πολιορκοῦντος: Gen. abs.; у античних авторів існують розбіжності щодо імені Κλώδιος, ймовірно – це Гай Клавдій Глабр, який був претором (στρατηγοῦ) у 73 р. до н. е. **ἐν ὄρει:** більшість коментаторів вважають, що тут мається на увазі гора Везувій (згідно з повідомленням Аппіана). Мабуть, Аппіан помиляється: Везувій має (і мав під час повстання Спартака) пологі схили, а не обривчасті. **τὰ δ' ἄλλα:** «з інших боків». **κρημνοὺς ἀποτόμους καὶ λισσάδας, ἄμπελον δὲ πολλὴν ἀγρίαν**

Μαπα 1. Ποῦσταννῖα Σπαρτακα

ἐπιπολῆς πεφυκυῖαν: тут всі Асс. залежать від ἔχοντι; λισσάδας – sc. πέτρας, тобто «гладкі скелі». ἀνηρτημένας ... ἄπτεσθαι: Асс. (з пропущеним κλιμακίδας) cum Inf. після ὥστ'. παρὰ τὸ κρημνῶδες: «уздовж кручі».

9.3 ἡφίει: impf. 3 sing. до ἀφ-ίημι. τῷ αἰφνιδίῳ: Dat. modi.

9.4 βοτῆρων καὶ ποιμένων: поєднання синонімів, властиве для стилю Плутарха (βοτήρ – «волопас», ποιμήν – «вівчар»).

9.5 στρατηγὸς Πούπλιος Βαρίνος: Публий Варіній також був претором у 73 р. до н. е.; з деяких причин Варіній поділив своє військо на дві частини під командуванням своїх помічників – Фурія і Коссинія (згадуються далі). ἐτρέψαντο συμβαλόντες: маються на увазі гладіатори та раби. αὐτῷ: sc. Πουπλίῳ. περὶ Σαλίνας: імовірно, мова йде про селище Гераклові Саліни (salinae – лат. «солеварні») між Геркуланумом і Помпеями. μικρὸν ἐδέησε συναρπάσαι: досл. «мало потребував, щоб схопити» (συναρπάσαι – inf. finalis), тобто «ледь не схопив».

9.6 ἐκφυγόντος: Gen. abs. з пропущеним Κοσσινίου. ἐκράτησε: sc. Σπάρτακος. ἐκ ποδὸς δὲ κατέχων: «насідав на п'яти». φόνῳ πολλῷ: Dat. modi.

9.7 αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγόν: тобто претора Публія Варінія. **τέλος:** Acc. adverbialis. **ἦν μὲν ἤδη μέγας καὶ φοβερός:** sc. Σπάρτακος (пор. 8.4: ἔφραζε τὸ σημεῖον εἶναι μεγάλης καὶ φοβερᾶς περὶ αὐτὸν εἰς ἀτυχές τέλος ἐσομένης δυνάμεως). **ἐφρόνει δὲ τὰ εἰκότα:** тобто «був розсудливим». **δεῖν:** безособово, в залежності від οἰόμενος. **ὑπερβαλόντας ... χωρεῖν, τοὺς μὲν ..., τοὺς δ':** Acc. cum Inf. в залежності від δεῖν. **ἐπὶ τὰ οἰκεῖα:** «до рідних земель». **εἰς Θράκην:** Фракія – країна на північному сході Греції, від північного узбережжя Егейського моря і Пропонтиди до Дунаю. **εἰς Γαλατίαν:** Галлія – область в Європі, яку за часів античності населяли різні племена (галли, белги, аквітани та ін.), територія сучасних країн – Франції, Люксембургу, Бельгії, Нідерландів і Швейцарії.

9.8 πλήθει: Dat. causae. **μέγα φρονοῦντες:** μέγα φρονεῖν – «багато про себе думати», «бути пихатим». **τὸ παρ' ἀξίαν καὶ τὸ αἰσχρὸν:** підмет (поєднання синонімічних виразів – «ганебність і ганьба») з присудком ἠνώχλει (imperf. від дієслова ἐνοχλέω). **τῆς ἀποστάσεως:** відноситься до підмета. **ἅμ' ἀμφοτέρους ἐξέπεμπον τοὺς ὑπάτους:** консулами в 72 р. до н. е. були Луцій Геллій Поплікола (136 – 53 до н. е.) і Гней Корнелій Лентул Клодіан (115 – 64 до н. е.).

9.9 τὸ Γερμανικόν: «загін германців», яким командував один із вождів повстання Крікс. **ὑβρεῖ καὶ φρονήματι:** Dat. causae. **Λέντλου ... περιβαλόντος:** Gen. abs. **ὁρμήσας ὁμόσε:** «йдучи в наступ», sc. Σπάρτακος.

9.10 ὠθυμένῳ δ' αὐτῷ: в залежності від ἀπήντησε. **Κάσσιος:** Гай Кассій Лонгін Вар, намісник Цизальпійської Галлії (див. ὁ τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας στρατηγός – «претор Галлії, що розташована уздовж Паду»), був консулом у 73 р. до н. е.; Спартак розбив його біля міста Мутін. **Πάδον:** Пад (тепер По) – ріка на півночі Італії.

10.1 πρὸς ὀργήν: «у роздратуванні». **ἡσυχίαν ἄγειν:** «зберігати спокій», тобто «не розпочинати ніяких дій». **τοῦ πολέμου στρατηγόν:** тобто «головнокомандувачем». **αὐτῷ:** в залежності від συνεστράτευον. **τῶν ἐπιφανῶν:** Gen. partitivus в залежності від πολλοί.

10.2 πρὸ τῆς Πικηνίδος: «перед Піценом», Піцен – область у Середній Італії. **Μόμμιον δὲ πρεσβευτὴν:** Муммій, легат Красса у 72 р. до н. е., ближче невідомий. **ἄγοντα δύο τάγματα:** «з двома легіонами». **κύκλῳ περιέπεμψεν:** «послав в обхід».

10.3 ἅμα τῷ πρῶτον ἐπ' ἐλπίδος γενέσθαι: артикль τῷ (в залежності від ἅμα) субстантивує інфінітив із залежними словами; ἐπ' ἐλπίδος γενέσθαι – досл. «перебувати у стані надії (на перемогу)». **μάχην θέμενος:** «вступив у бій».

10.4 τῶν ὅπλων: Gen. obiectivus, відноситься до ἐγγυητὰς. **ἀπέκτεινεν:** каузативна дія, тобто «наказав стратити». **τὸν κλήρῳ λαχόντα:** «обраного за

жеребом». **πάτριόν τι**: означення до κόλασμα; у римлян це покарання мало назву децимація (лат. decimatio від decimus – «десятий»). **τοῖς στρατιώταις**: Dat. incommodi.

10.5 τῷ τρόπῳ πρόσεστι: «поєднується з певним (τῷ) обрядом». **περὶ τὴν κόλασιν**: «під час цієї кари». **ἀπάντων θεωμένων**: Gen. abs. **οὕτω δ' ἐπιστρέψας τοὺς ἄνδρας**: досл. «отак переконав вояків», тобто «так відновив дисципліну серед вояків»; Аппіан пише, що Крассом було страчено не 50 (як пише Плутарх), а 4000 легіонерів, після чого дисципліна і бойовий дух різко зросли (I 118). **ἦγεν**: sc. Κράσσος.

10.6 διὰ Λευκανίας: Луканія – область на західному узбережжі Південної Італії. **ἐν δὲ τῷ πορθμῷ**: Мессинська протока, що відділяє Італію від Сицилії. **Ληστρίσι Κιλίσσαις**: у I ст. до н. е. піратство в Середземному морі було дуже поширене; чимала кількість морських розбійників походила з Кілікії – країни у південно-східній частині півострова Мала Азія. **ῥωμῆσεν ἄψασθαι**: тобто «вирішив переправитися». **δισχιλίους ἄνδρας ἐμβαλὼν**: «висадивши дві тисячі вояків». **τὸν δουλικὸν ἐκεῖ πόλεμον**: мається на увазі II повстання рабів в Сицилії (104 – 99 рр. до н. е.). **οὕπω πολὺν χρόνον**: «недавно». **ἀπεσβηκότα**: відноситься до πόλεμον. **μικρῶν ... ὑπεκκαυμάτων δεόμενον**: δεόμενον відноситься до πόλεμον, досл. «(війна), що потребує невеликої кількості палива», тобто «щоб спалахнути».

10.7 εἰς τὴν Ῥηγίνων χερσόνησον: Регійський п-ів (від Регія, міста на узбережжі Мессинської протоки) – південно-західний край Бруттія («носок італійського чобота»). **τὴν φύσιν ... ὑφηγουμένην**: Acc. cum part., в залежності від ἰδῶν.

10.8 παρὰ δόξαν: «всупереч очікуванням», «несподівано». **σταδίων τριακοσίων**: Gen. quantitatis; близько 55 км (у різних областях Греції стадій дорівнював від 175 до 195 м). **πεντεκαίδεκα ποδῶν**: близько 4,5 м (фут дорівнював 29,57 см). **ὑψει καὶ ῥώμῃ**: Dat. relationis.

10.9 ὧν ὁ Σπάρτακος ἡμέλει καὶ κατεφρόνει: ὧν (мається на увазі спорудження рова солдатами Красса) в залежності від ἡμέλει καὶ κατεφρόνει. **τῆς λείας ὑπολείπουσης**: Gen. abs. **προϊέναι**: інфінітив від πρό-ειμι (εἶμι). **λαμβάνειν οὐδὲν ἦν**: безособово, тобто «нічого не можна було отримати». **γῇ καὶ ὕλῃ καὶ κλάδοις**: Dat. instrumenti. **περαιῶσαι**: суб'єктний інфінітив після ὥστε.

11.1 πολλῶν ... ἀποστάντων ... καὶ στρατοπεδευσασμένων: Gen. abs. αὐτοῦ: sc. Σπαρτάκου. **καθ' αὐτούς**: «самостійно», «окремо». **ἦν φασι τρέπεσθαι**: тобто змінюється вода, її властивості. **γλυκεῖαν**: тут «прісна».

11.2 ἐξέωσε: Aor. від дієслова ἐξ-ωθέω.

11.3 γεγραφώς: sc. Κράσος. **Λεύκολλον ἐκ Θράκης:** Марк Теренцій Варрон Лукулл (116 – 56 до н. е.), молодший брат знаменитого Луція Лукулла (Плутарх написав його біографію), в 72 р. до н. е. був проконсулом Македонії і воював у сусідній Фракії. **Πομπήιον:** див ком. до 66.1.; у 77 – 72 рр. до н. е. Помпей воював на Піренейському півострові (в Іберії). **πρὶν ἤκειν ἐκείνους:** Acc. cum Inf. після сполучника πρὶν. **τοῦ προσγενομένου καὶ βοηθήσαντος, οὐκ αὐτοῦ:** Gen. possessivus. **δόξει:** безособово («буде вирішено»).

11.4 Граматичний зв'язок: διαγνοῦς – ἐπιθέσθαι – τοῖς ἀφεστῶσι κтл. **κατ' ἰδίαν:** «самостійно». **λανθάνειν πειρᾶσθαι:** πειρᾶσθαι – інфінітивний зворот (з пропущеним αὐτούς) в залежності від κελεύσας; λανθάνειν залежить від πειρᾶσθαι.

11.5 **τὴν αἴσθησιν ἀποκρύπτειν:** тобто «залишитися непомітними». **δυεῖν:** = δυοῖν. **τοῖς πολεμίοις:** Dat. sociativus у зв'язку з προθυομένων. **μάχην ἔθετο:** «почав битву». **τριακοσίους ἐπὶ δισχιλίοις καὶ μυρίοις:** досл. «триста, що над дванадцятьма тисячами», тобто загинуло 12 300 рабів. **κατὰ νώτου:** «у спину».

11.6 **Σπαρτάκῳ ... ἀναχωροῦντι:** Dat. в залежності від παρηκολούθουν. **τούτων:** тобто «загонів під керівництвом Гай Ганнікія і Касти». **τὰ ὄρη τὰ Πετηλῖνα:** гірський кряж біля Петелії (сучасн. Стронголі) – міста на східному узбережжі Бруттія. **τῶν περὶ Κράσσον ἡγεμόνων:** Gen. partitivus; ἡγεμόνων – тут «легат». **ἐπιστρέψαντος:** Gen. abs. з пропущеним Σπαρτάκου.

11.7 **ὄντας:** = ἄρχοντας. **ἐν τοῖς ὅπλοις:** «із зброєю». **ἄγειν:** sc. στρατόν. **εἰς ταὐτό:** «в одне й те ж місце». **τῷ Κράσσῳ:** Dat. sociativus, «поспішаючи (σπεύδοντες) разом із Крассом», тобто «туди ж, куди поспішав і Красс».

11.8 **διαρχαιρεσιάζοντες:** «виборці», sc. λέγοντες. **τὴν νίκην ... προσήκειν:** Acc. cum Inf. в залежності від διαρχαιρεσιάζοντες ἦσαν. **τὴν νίκην ... τοῦ πολέμου:** «перемога у війні». **ἐκείνῳ:** = Πομπηίῳ. **ἐλθόντα ... μαχεῖσθαι καὶ καταλύσειν:** Acc. cum Inf., ἐλθόντα = Πομπήιον, μαχεῖσθαι – inf. futuri. **ὠρυττε:** каузативний imperf. (з пропущеним підметом Κράσος). **πλειόνων ... ἐκβοηθούντων:** Gen. abs.

11.9 **ἡττώμενος δ' οὐ δεῖται:** при перекладі доповнити τοῦ ἵππου; цікавим є те, що у сполученні νικῶν μὲν ἔξει ..., ἡττώμενος δ' οὐ δεῖται Плутарх протиставляє майбутній час теперішньому (тобто Спартак «зазнає поразки і тому не потребує», що і є поясненням його наступної дії – κατέσφαξε τὸν ἵππον), хоча, ймовірно, praesens тут використовується у значенні futurum. **διὰ πολλῶν ὅπλων καὶ τραυμάτων:** тобто «незважаючи на зброю (ворогів) і рани». **ἐκείνου:** = Κράσσου.

11.10 **τέλος:** Acc. adverbialis. **φευγόντων τῶν περὶ αὐτόν:** Gen. abs. **ἑστῶς:** «не відступав». **ἀμυνόμενος κατεκόπη:** Спартак загинув у 71 р. до н. е. **Κράσσου ...**

χρησαμένου καὶ στρατηγήσαντος ... καὶ ... παρασχόντος: Gen. abs. τὸ σῶμα τῷ κινδύνῳ παρασχόντος: тобто «ризиковав своїм життям».

11.11 αὐτῷ: sc. Помпείῳ. **ὥστε καὶ γράψαι:** підрядне наслідку з суб'єктивним інфінітивом. **μάχη ... φανερά:** Dat. modi. **τοῦ πολέμου τὴν ῥίζαν ἀνήρηκε:** Аппіан (I 120) повідомляє, що 6 000 рабів були розіп'яті на хрестах, розставлених уздовж дороги із Капуї (міста, де почалося повстання) в Рим. **ἀπὸ Σερτωρίου καὶ Ἰβηρίας:** «за перемогу над Серторієм і Іберією»; Квінт Серторій (123 – 72 до н. е.) – прихильник Марія, видатний полководець, який протягом 10 років (82 – 72 рр. до н. е.) успішно бився проти Сулли і Помпея; у 72 р. до н. е. був убитий заколотниками на чолі з Марком Перперною Вентоном; Плутарх написав біографію Серторія. **μέγαν θρίαμβον:** «великий тріумф», тобто власне тріумф (який, наприклад, святкував Помпей). **ἔδοκε:** безособово, тобто «було вирішено». **οὐδ' ὄν:** лат. ovatio – овація, малий тріумф. **παρ' ἀξίαν:** «не по заслугі», «негідно».

ПЕРІКЛ

24 З ім'ям Перікла (бл. 490 – 429 до н. е.) пов'язаний період розквіту афінської держави. Аристократ за походженням, Перікл став вождем демократичної партії і у своїй політичній діяльності спирався на середній клас. Політична влада Перікла формально ґрунтувалася на посаді стратега, яку він обіймав 15 разів, але насправді, як писав Фукидід, він одноосібно керував Афінами. Однак епоху правління Перікла історики характеризують як «золотий вік» афінської демократії, період економічного, політичного і культурного розквіту. Перікл об'єднав навколо себе багатьох видатних учених і діячів мистецтва: серед його вчителів був філософ Анаксагор, серед друзів – скульптор Фідій.

Перікл був одружений з «найрозумнішою і найкрасивішою жінкою в Греції» – мілетянкою Аспасією (бл. 470 – 400 рр. до н. е.), проте їхній союз не вважався законним, і Періклу часто дорікали цим шлюбом. Їхні стосунки були незрозумілі для сучасників, оскільки не вписувалися в традиційні уявлення про роль і місце жінки в афінському (і взагалі – в грецькому) суспільстві. Можна припустити, що шлюб Перікла й Аспасії свідчить про те, що в епоху розквіту Афін почався процес переоцінки ролі жінки в суспільстві, який, однак, незабаром звела нанівець Пелопоннеська війна.

Оскільки думки сучасників щодо Аспасії були різні і часто протилежні (комедіографи висміювали її як гетеру, в той час як сократики високо цінували, відзначаючи її дар красномовства), Плутарх у біографії Перікла робить спробу дослідити «питання про Аспасію».

24.1 Ἐκ τούτου: «після цього» (у попередньому розділі Плутарх веде розповідь про військові дії афінян проти жителів Евбеї і Халкіді). **γενομένων**

σπονδῶν: Gen. abs.; «було укладено мир». **ψηφίζεται:** sc. Перікл; С. І. Соболевський переклав це дієслово так: «Перикл провів в Народному соборі постановлення...». **τὸν εἰς Σάμον πλοῦν:** тут «військове плавання проти Самоса». **κελευόμενοι:** тут дієприкметник слід перекласти підрядним реченням (напр. «коли їм наказали»).

24.2 χαριζόμενος ... πρᾶξαι: Nom. cum Inf. в залежності від δοκεῖ. **τὰ πρὸς Σαμίους:** еліпс, «війна проти самосців». **διαπορῆσαι ... περὶ:** «поставити питання про ...». **τῆς ἀνθρώπου:** слово ἄνθρωπος у формі жіночого роду вживається рідко (в Ісея й Демосфена – у значеннях «служниця», «раба», «тетера»), тут – у значенні «жінка», оскільки Плутарха не влаштовував ані варіант γυνή («дружина»), ані варіант ἑταῖρα. **παρέσχε λόγον:** «давала привід говорити».

24.3 ὁμολογεῖται: додати пропущене ὑπὸ πάντων. **αὐτήν:** sc. Аспасія. **αὐτήν ... ζηλώσασαν ἐπιθέσθαι:** Acc. cum Inf. в залежності від φασί. **Θαργηλίαν τινά:** Acc. в залежності від ζηλώσασαν.

24.4 Θαργηλία: мілетянка Таргелія також згадується у Афінея, який відзначає її красу, розум і велелюбність (XIII 89: Θαργηλία ἢ Μιλησία, ἣτις καὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἀνδράσιν ἐγαμήθη, οὗσα καὶ τὸ εἶδος πάνυ καλὴ καὶ σοφὴ, ὥς φησιν Ἰππίας ὁ σοφιστής), і у Лукіана (Євнух 7). **βασιλεῖ:** sc. цар персів. **ταῖς πόλεσι:** Dat. у місцевому значенні. **δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων:** 1) Gen. в залежності від δι' ἐκείνων; 2) Gen. abs. з пропущеним ἀνδρῶν.

24.5 οἱ μὲν ... λέγουσι: «деякі говорять» (зіставлено з Αἰσχίνης δέ φησι у 6 періоді). **πολιτικὴν:** тобто «яка розбирається у державних справах». **ἔστιν ὅτε:** «іноді» (= ἐνίοτε). **ὥς αὐτήν:** тут ὥς – прийменник з Acc. (тобто «до неї»). **παιδίσκας ἐταιρούσας τρέφουσιν:** М. Л. Гаспаров вважав, що це «буквально сприйнятий жарт Арістофана» з комедії «Ахарняни» (524 і далі).

24.6 Αἰσχίνης: Есхін (425 – 350 до н. е.) – філософ, учень і друг Сократа, автор діалогу «Аспасія» (не зберігся); античні джерела свідчать, що його діалоги насправді були написані Сократом, а він роздобув їх у Ксантиппи, дружини Сократа, і видав за свої (див. Діоген Лаєрцій II, 60), що дуже сумнівно. **Λυσικλέα:** афінський політичний діяч і стратег Лісікл (пом. 428 р. до н. е.), можливо, був другом Перікла; повідомлення Есхіна про шлюб Лісікла з Аспасією мало ймовірно. **Ἀθηναίων:** Gen. partitivus.

24.7 ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τῷ Πλάτωνος: тобто в діалозі Платона «Менексен» (235e), де Сократ називає Аспасію своєю наставницею в красномовстві і виголошує промову, яку він нібито чув від Аспасії; у схоліях до діалогу повідомляється про те, що Аспасія в філософії була ученицею Сократа; справжність діалогу піддавалася сумніву. **εἰ καὶ:** «хоча». **μετὰ παιδιᾶς:** «у жарт, жартома». **τοσοῦτόν γ' ἱστορίας:** тут ἱστορία вживається у пізньому значенні,

близькому до сучасного «історія», тобто «реальні події», «історична правда». **δόξαν εἶχε ... ἐπὶ ῥητορικῇ:** «славилася риторичним хистом». **ὀμιλεῖν:** суб'єктний інфінітив, що залежить від **δόξαν εἶχε. ἢ ... ἀγάπησις γενομένη:** Nom. cum participio в залежності від φαίνεται.

24.8 ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν κατὰ γένος: імовірно, це була двоюрідна сестра Перікла, дочка Мегакла Алкмеоніда. **Ἴππονίκω:** Гіппонік (бл. 470 – 422 до н. е.) – афінський політичний діяч, один із найбагатших людей свого часу. **Καλλίαν ... πλούσιον:** Каллій Багатий (бл. 450 – 370 рр. до н. е.) – афінський державний діяч, воєначальник і дипломат; усі без винятку античні автори дають йому вкрай негативні характеристики. **Ξάνθιππον καὶ Πάραλον:** законні сини Перікла вельми поступалися своєму батькові: відомо, що вони мали прізвисько βλιτομάμμαι («сисунці»), яким нагороджували людей недалеких і тупих; старший, Ксантіпп, прославився також своїм марнотратством і тим, що розпускав брудні плітки про свого батька (див. Перікл 36); обидва загинули під час епідемії «чуми» в Афінах у 430 – 429 рр. до н. е. **τῆς συμβιώσεως οὐκ οὔσης ... ἀρεστῆς:** Gen. abs. **βουλομένην συνεξέδωκεν:** тобто «одружив за згодою з опікуном і за її власним бажанням». **αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν:** слово «взяв» (λαβὼν) вказує на те, що спільне життя Перікла і Аспасії в очах афінян не було законним шлюбом: між Афінами і Мілетом (батьківщиною Аспасії) не існувало епігамії – договору, який визнає законність шлюбів між громадянами цих держав (ком. С. І. Соболевського). **ἔστερξε:** відносини Перікла й Аспасії не були традиційними для античного світу – тож Плутарх використовує різні слова із семою «любов», «кохання» (ἐρως – «любов-пристрасть», ἀγάπη – «любов-шана», στοργή – «любов сімейна»), намагаючись пояснити сутність цих стосунків.

24.9 Ὀμφάλη τε νέα καὶ Δηάνειρα καὶ πάλιν Ἥρα: у давньогрецькій міфології Омфала – лідійська цариця, рабом якої був Геракл; Деяніра – дружина Геракла, яка через ревності згубила свого чоловіка; Гера – владна, жорстока і ревнива дружина Зевса. **Κρατῖνος:** Кратін (бл. 520 – 423 до н. е.) – афінський комедіограф, відомо 28 його комедій, що дійшли до нашого часу у фрагментах; для комедій Кратіна характерна гостра політична спрямованість (судячи із нижченаведеної цитати). **Ἦραν τέ οἱ κτλ.:** οἱ = αὐτῷ (οἱ – давальний відмінок архаїчного займенника οὗ). **κυνώπιδα:** давні греки вважали собаку «найбільш безсоромною твариною»; Гомер вживає епітет κυνώπις не тільки стосовно до Гери (Іл. XVIII 396), але й до Афродіти (Од. VIII 319), Клітемнестри (Од. IX 424) і Єлени (Іл. III 180; Од. IV 145).

24.10 πεποίηκεν Εὐπολὶς ἐν Δήμοις: тобто вивів Евполід у комедії «Деми»; Евполід (бл. 446 – 411 до н. е.) – афінський комедіограф, товариш-суперник Арістофана; збереглися фрагменти його комедій, яких було, ймовірно, близько 14 (ставилися між 429 і 412 рр. до н. е.); у комедії «Деми» Евполід вивів з

підземного царства Солона, Мільтіада, Арістіда і Перікла, які дають поради афінянам – як поліпшити політичні відносини. **αὐτὸν ... ἐρωτῶντα:** sc. Перікл. **μοι:** Dat. possessivus. **Μυρωνίδην:** Міронід – афінський полководець V ст. до н. е. **καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνὴρ κτλ.:** тобто «якби не ганьба позашлюбного народження, то він міг би вже давно проявити свої здібності» (ком. С. І. Соболевського). Плутарх повідомляє також, що після смерті законного сина Парала Народні збори дозволили Періклу внести позашлюбного сина у список членів фратрії і дати йому своє ім'я. Пізніше син Перікла і Аспасії брав участь у Пелопоннеській війні і був страчений за вироком афінян (Перікл 37).

24.11 ὥστε: приєднує підрядне наслідку, що містить конструкцію Acc. cum Inf. (Κῦρον ... ὀνομάσαι). **Κῦρον τὸν πολεμήσαντα βασιλεῖ:** sc. Кір Молодший, який боровся за царську владу зі своїм старшим братом (βασιλεῖ) Артаксерксом і загинув у битві біля Кунакси у 401 р. до н. е.; ці події зображені у творі Ксенофонта «Анабасис». **τὴν ἀγαπωμένην ... Ἀσπασίαν:** Acc. duplex.

24.12 Φωκαῖς τὸ γένος: тобто родом із іонійського міста Фокея. **Κύρου πεσόντος:** Gen. abs. **κατὰ τὴν γραφήν:** тобто «під час написання [твору]». **ἀπάνθρωπον ἦν:** безособово, тобто «було б не по-людському».

АНТОНІЙ

Марк Антоній (83 – 30 до н. е.) – видатний римський політик і воєначальник, прихильник Цезаря, учасник другого тріумвірату, триразовий (44 р., 34 р., 31 р. до н. е.) консул.

Після вбивства Юлія Цезаря Антоній спершу спробував самотійно захопити владу, але потім об'єднався з Октавіаном і Лепідом (другий тріумвірат) для боротьби з республіканцями. Тріумвіри ввели жорстокі проскрипції, перебивши багатіїв і своїх особистих ворогів, одним з яких (для Антонія) був відомий оратор і філософ Цицерон. Після перемоги над республіканцями Брутом і Кассієм у битві при Філіппах Антоній відправився на схід, де зустрівся з царицею Єгипту – Клеопатрою. Їхню драматичну «історію кохання» Плутарх розповідає у наведених фрагментах.

25.1 Τοιούτῳ δ' οὖν ὄντι τὴν φύσιν: у попередньому розділі Плутарх пише про Антонія: ἐνῆν γὰρ ἀπλότης τῷ ἦθει καὶ βραδεῖα μὲν αἴσθησις (24). **Κλεοπάτρας:** Клеопатра VII Філопатор (69 – 30 гг. до н. э.) – остання єгипетська цариця з династії Птолемеїв. **τῶν ἔτι κρυπτομένων ἐν αὐτῷ καὶ ἀτρεμούντων παθῶν:** Gen. partitivus в залежності від πολλὰ. **εἴ τι χρηστὸν ἢ σωτήριον ὅμως ἀντεῖχεν:** підрядне речення до головного ἐρως ἐπιγενόμενος καὶ ... ἐγείρας καὶ ἀναβακχεύσας ... ἠφάνισε καὶ προσδιέφθειρεν.

25.2 τοῦ Παρθικοῦ πολέμου: взимку 42 – 41 рр. до н. е. Антоній готувався до війни з Парфією – царством на півдні від Каспійського моря (територія

сучасного Ірану). **αὐτήν**: sc. Клеопатра. **εἰς Κιλικίαν**: Кілікія – країна в південно-східній частині півострова Мала Азія. **ἀπαντῆσαι ... ὑφέξουσιν**: Acc. cum Inf. в залежності від **κελεύων**. **λόγον ὑφέξουσιν ὧν**: **λόγον ὑπέχειν** – «виправдовуватися»; **ὧν** – gen. criminis, атракція відносного займенника («в тому, в чому»). **τοῖς περὶ Κάσσιον**: тобто «республіканці» (див. також: Цезар 64.1); dat. в залежності від **δοῦναι**. **δοῦναι ... καὶ συμβαλέσθαι**: Acc. cum Inf. в залежності від **ὧν** ἐνεκαλεῖτο.

25.3 Δέλλιος: Квінт Деллій (2 пол. I ст. до н.е.) – римський стратег і дипломат, який за часів громадянських війн «послідовно» переходив від Цезаря до Кассія, від Кассія до Марка Антонія, від Марка Антонія до Октавіана, за що й отримав прізвисько **desultor** («вольтижер»). **εἶδε τὴν ὄψιν καὶ κατέμαθε τὴν ἐν τοῖς λόγοις δεινότητα καὶ πανουργίαν**: доповнити τῆς Κλεοπάτρας. **ἔσται δὲ μεγίστη παρ' αὐτῷ**: тобто «буде авторитетом для нього», «буде мати владу над ним». **τοῦτο δὲ τὸ Ὀμηρικόν**: «по-гомерівськи», далі цитується 162 строка XIV пісні «Іліади» («Зваблення Зевса»). **ἔ αὐτήν**: = ἑαυτήν (ἔ – Acc. sing. архаїчного займенника οὗ).

25.4 Залежність: **τεκμαιρομένη** – **τοῖς ... γενομένοις ... συμβολαίοις** – **πρὸς Καίσαρα καὶ Γναῖον**. **ἀφ' ὥρας**: «через її красу». **Καίσαρα**: Юлій Цезар познайомився з Клеопатрою у 48 р. до н. е. і допоміг їй отримати єгипетський трон; Клеопатра мала сина від Цезаря – Цезаріона, пізніше вбитого за наказом Октавіана. **Γναῖον τὸν Πομπηίου παῖδα**: Гней Помпей Молодший (бл. 75 – 45 до н. е.) – старший син Помпея Великого, командував флотом свого батька; у 49 р. до н. е. прибув до Єгипту, щоб отримати допомогу для свого батька Помпея Магна напередодні битви при Фарсалі.

25.5 τοῦτον: sc. Антоній. **ἐν ᾧ**: приєднує підрядне часу («коли»). **μάλιστα καιροῦ**: «у вищій мірі». **γυναῖκες ὥραν τε λαμπροτάτην ἔχουσι καὶ τὸ φρονεῖν ἀκμάζουσι**: у цей час Клеопатрі було 28 років. К. Пеллінг пропонує читання **τῷ φρονεῖν**.

25.6 πλείστας: означення до **ἐλπίδας**. **οἷον εἰκὸς ἦν**: «як і слід було».

26.1 παρ' αὐτοῦ: sc. Антоній. **καλούντων**: відноситься до **παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τῶν φίλων**. **τὸν Κύδνον ποταμὸν**: Кідн – ріка в Кілікії. **τῶν μὲν ἰστίων ... ἐκπεπετασμένων**: Gen. abs. **τῆς δ' εἰρεσίας ἀργυραῖς κώπαις ἀναφερομένης**: Gen. abs.; «розмірений вимах посріблених весел». **πρὸς αὐλόν**: «під звуки флейти». **σύριγξι**: сірінга – грецький музичний інструмент, різновид флейти.

26.2 παρ' ἑκάτερον: «з обох боків».

26.3 Νηρηίδων ... καὶ Χαρίτων: нерейди – морські німфи, дочки Нерея; Харити – богині вроди, радості й жіночої принадності.

26.6 παρασκευῇ λόγου κρείττονι: досл. «обстановка краще розповіді», тобто «обстановку неможливо описати».

26.7 τοσαῦτα: з пропущеним τὰ φῶτα («вогні»). **τοιαύταις:** відноситься до κλίσεσι καὶ θέσεσι і співвідноситься з ὥστε, тобто «такими ..., що». **πλαισίων καὶ περιφερῶν τρόπῳ:** «у вигляді прямокутників і кіл». **τῶν ἐν ὀλίγοις ἀξιοθεάτων καὶ καλῶν:** Gen. partitivus; ἐν ὀλίγοις – «серед небагатьох».

27.1. ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις: досл. «в таких саме [розвагах]».

27.2. τούτῳ: тобто τὸ στρατιωτικὸν καὶ βάνανσον ἐν τοῖς σκώμμασι.

27.3 αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ τὸ κάλλος: досл. «сама по собі краса». **οὐδ' οἶον ἐκπλῆξαι:** οἶος cum inf. – «який може, який здатний», тобто «не така [краса], що може вразити». **ἀφὴν δ' εἶχεν ... ἄφυκτον:** «мала непереможну чарівність». **τοῦ περιθέοντος:** «чарівність». **ἦθους:** в залежності від κέντρον. **κέντρον:** тут «бажання, пристрасть».

27.4 φθεγγομένης: 1) в залежності від τῷ ἤχῳ; 2) Gen. abs. з пропущеним αὐτῆς. **Τρωγλοδύταις:** троглодити – назва народу в Ефіопії (досл. «який живе в печері або норі»).

27.5 πολλῶν ... καὶ ἄλλων: в залежності від γλώττας і з пропущеним βαρβάρων. **τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλέων ... ἀνασχομένων:** Gen. abs. **ἀνασχομένων παραλαβεῖν διάλεκτον:** «не змогли вивчити мову». **ἐνίων ... ἐκλιπόντων:** Gen. abs.

28.1 πολεμούσης ... Φουλβίας τῆς γυναικὸς: Gen. abs.; Фульвія Бамбула (бл. 83 – 40 до н. е.) – третя дружина Антонія, яка мала великий вплив як на державні справи, так і на свого чоловіка; у 41 – 40 рр. до н. е. була натхненницею Перузійської війни – конфлікту між консулом 41 р. Луцієм Антонієм і Октавіаном. **Καίσαρι:** тут і далі мова йде про Октавіана, спадкоємця Юлія Цезаря, майбутнього Августа (63 до н. е. – 14 н. е.). **αἰωρουμένης δὲ Παρθικῆς στρατιᾶς:** Gen. abs. **ἥς:** відноситься до τὴν Μεσοποταμίαν, залежить від αὐτοκράτορα. **Λαβινὸν .. Παρθικὸν ... αὐτοκράτορα:** Acc. duplex в залежності від ἀναγορεύσαντες; Квінт Лабіен (пом. 39 р. до н. е.) – римський полководець, прихильник республіканців, отримав військову допомогу від парфянського царя і бився проти другого тріумвірату. **οἷχεσθαι φερόμενον ... χρώμενον, ἀναλίσκειν καὶ καθηδυπαθεῖν:** Acc. cum Inf. (з пропущеним τὸν Ἀντώνιον) після ὥστε. **ὕπ' αὐτῆς:** Gen. auctoris. **μειρακίου σχολὴν ἄγοντος:** в залежності від διατριβαῖς. **ἀναλίσκειν ... ἀνάλωμα:** Acc. obiecti interni. **ὡς Ἀντιφῶν εἶπεν:** Антифонт – давньогрецький філософ, математик і оратор V ст. до н. е.

29.1 ὥσπερ ὁ Πλάτων φησὶ: Платон у діалозі «Горгій» (464с–465с) пише про чотири види лестоців: кулінарія та косметика – лестощі для тіла, софістика і риторика – лестощі для душі. **καὶ σπουδῆς ἀπτομένῳ καὶ παιδιᾷ:** «займатися

всерйоз чи жартома»; ἀπτομένω – Dat. (in)commodi, sc. Антоній. [ἡ]: Dat. instrumenti.

29.2 **θεραπαινιδίου στολὴν λαμβάνουσα:** «одягнена в сукню служниці».

29.3 **ὅθεν:** «звідти», корелює з τοὺς ἔνδον (у 2-му періоді). **σκωμμάτων, πολλάκις δὲ καὶ πληγῶν:** однорідні додатки, в залежності від ἀπολαύσας. **τοῖς δὲ πλείστοις ἦν δι' ὑπονοίας:** досл. «у дуже багатьох він був під підозрою», тобто прості люди здогадувались, хто є жартівником.

29.4 **οὐ μὴν ἀλλὰ:** «однак, тим не менш».

29.5 **τῶν τόθ' ὑπ' αὐτοῦ παιζομένων:** Gen. partitivus. **διηγείσθαι:** підмет до πολὺς ἂν εἴη φλύαρος. **ἐπεὶ ... ποτὲ:** «якось одного разу». **παρούσης τῆς Κλεοπάτρας:** Gen. abs.

29.6 **τινα τῶν αὐτῆς:** еліпс, тобто «один з її [слуг]». **ὑποφθάσαντα καὶ προσνηξάμενον:** «підплив раніше [слуг Антонія]».

29.7 **αὐτόκρατος:** Voc. **ἔφη:** sc. Κλεοπάτρα. **Φαρίταις καὶ Κανωβίταις:** Фарос – портова частина Александрії; Каної – місто в Єгипті.

36 *Несприятливі обставини змушують Антонія залишити Єгипет і вирушити воювати проти парфян. У 40 р. до н. е. Антоній, Октавіан і Лепід (другий тріумвірат), зустрілись у Брундізі і поділили верховну владу; договір був підкріплений одруженням Антонія з Октавією, сестрою Октавіана. Через 4 роки, готуючись до походу на схід, Антоній знову зустрівся з Клеопатрою.*

36.1 **Συρία πλησιάζοντος αὐτοῦ:** Gen. abs.; αὐτοῦ = τοῦ Ἀντωνίου.

36.2 **ὥσπερ φησὶν ὁ Πλάτων τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀκόλαστον τῆς ψυχῆς ὑποζύγιον:** у діалозі Платона «Федр» (253-256) дві частини закоханої душі порівнюються з двома кінями – шляхетним і норовистим. **ἀπολακτίσας ... ἔπεμψεν:** sc. Антоній. **Καπίωνα Φοντήιον:** Гай Фонтей Капітон, консул-суффект 33 р. до н. е. (консул-суффект обирався у разі смерті ординарного консула під час консулату або дострокового складання консулом своїх повноваг); Антоній відправив Фонтея Капітона в Єгипет восени 37 р. до н. е.

36.3 **Κοίλην Συρίαν:** Келесирія («Порожня Сирія») – частина Сирії між гірськими пасмами Ліван і Антіліван. **Κιλικίας πολλήν:** «велику частину Кілікії». **τῆς τ' Ἰουδαίων:** з пропущеним γῆς, Gen. partitivus. **Ναβαταίων:** набатеї – аравійське плем'я. **τῆς ... Ἀραβίας:** Gen. partitivus. **πρὸς τὴν ἐκτὸς ... θάλασσαν:** Зовнішнім морем (на відміну від Внутрішнього – Середземного) Плутарх називає Червоне море.

36.4 **ἐχαρίζετο:** sc. Антоній. **тетραρχίας:** тетрархія (букв. «чотириволоддя») – територія, поділена на чотири територіальні одиниці на чолі з окремими правителями. **ἐθνῶν μεγάλων:** Gen. в залежності від тетραρχίας καὶ βασιλείας

(Асс. pl.). **ἀφηρεῖτο**: тут з двома Асс. (що – βασιλείας, у кого – πολλούς). **Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον**: Антигон II з династії Хасмонеїв, цар Юдеї у 40 – 37 рр. до н. е., намагався у союзі з Парфією домогтися незалежності від Риму. **προαγαγὼν ἐπελέκισεν**: досл. «вивів назовні й відсік голову», тобто «обезголював на очах у натовпу»; **ἐπελέκισεν** – ймовірно, у каузальному значенні, тобто «наказав відсікти голову». **οὐδενὸς πρότερον ἑτέρου βασιλέως οὕτω κολασθέντος**: причини, що спонукали Антонія до такого вчинку, наводить Йосип Флавій (Юдейські старожитності XV 1, 2). **τῶν Κλεοπάτρας τιμῶν**: Gen. causae (vel pretii).

36.5 ἀνελόμενος: «взяв на руки» – мова йде про символічний обряд визнання свого батьківства. **τὸν μὲν Ἀλέξανδρον, τὴν δὲ Κλεοπάτραν**: див. ком. до 87.2.

66-67 Відправивши Клеопатру до Єгипту, Антоній виступив у похід проти Вірменії. Ця війна виявилася невдалою. У 33 – 32 рр. до н. е. незгода між Антонієм і Октавіаном змусила останнього почати війну проти Клеопатри й Антонія. Вирішальна битва відбулася біля мису Акції, на західному березі Греції в 31 р. до н. е.

66.5 ἀκρίτου δὲ καὶ κοινῆς ἔτι τῆς ναυμαχίας συνεστῶσης: Gen. abs. **ἀκρίτου δὲ καὶ κοινῆς**: тобто битва «загальна, але з неясним результатом». **αἰφνίδιον**: = αἰφνιδίως. **διὰ μέσου**: «крізь середину». **τῶν μαχομένων**: в залежності від διὰ μέσου. **τῶν μεγάλων**: з пропущеним νεῶν, в залежності від ὀπίσω.

66.6 τῷ πνεύματι χρωμένας: тобто «з попутним вітром». **χρωμένας ... ἐπεχούσας**: з пропущеним ναῦς – Асс. cum participiis в залежності від ὁρῶντες.

66.7 οὗτ' ἄρχοντος οὗτ' ἀνδρὸς: Gen. possessivus в залежності від λογισμοῖς. **τις παίζων εἶπε τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρῶντος ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν**: Плутарх вважав автором цього жарту Катона Старшого (див.: Кат. Ст. 9).

66.8 οὐ γὰρ ἔφθη ... ἰδὼν: дієслово φθάνω з οὐ (і подальшим καί) відображає швидкість наступної дії, тобто «не встиг він побачити» або «як тільки побачив». **εἰς πεντήρη**: пентера – корабель з п'ятьма рядами весел. **Ἀλεξᾶ τοῦ Σύρου καὶ Σκελλίου μόνων ... συνεμβάντων**: Gen. abs.; Алекс і Сцеллій ближче невідомі.

67.1 ἀνέσχε: у каузальному значенні, тобто «наказала підняти». **ἐκείνην μὲν οὗτ' εἶδεν οὗτ' ὤφθη**: тобто «ані він її не побачив, ані вона його». **μόνος ... ἐφ' ἑαυτοῦ**: «наодинці». **καθῆστο**: = καθῆτο.

71 Війна з Октавіаном була програна, Антоній і Клеопатра повернулися до Александрії і, в очікуванні своєї долі, взялися звеселяти місто бенкетами та грошовими роздачами.

71.4 τῶν Ἀμιμητοβίων ... σύνοδον: див. 28.2. **τὴν μὲν ... ἐκείνην..., ἑτέραν δὲ**: «перший (раніше згаданий)..., другий ...». **ἦν συναποθανομένων ἐκάλουν**: з пропущеним σύνοδον.

71.5 εὐπαθοῦντες: part. praedicativum.

71.6 φαρμάκων θανάσιμων: досл. «смертельні засоби»; Gen. partitivus в залежності від δυνάμεις. δυνάμεις: тут «зілля». προὔβαλλε τοῖς ἐπὶ θανάτῳ φρουρούμενοις: з пропущеним δυνάμεις або φάρμακα; οἱ ἐπὶ θανάτῳ φρουρούμενοι – «засуджені на смерть, які перебувають під вартою».

71.7 τὰς μὲν ὠκυμόρους ... ἐπιφερούσας: Acc. cum participio (з пропущеним δυνάμεις) в залежності від ἑώρα. τὰς δὲ πραότερας: також з пропущеним δυνάμεις, «менш болючі». θεωμένης αὐτῆς: Gen. abs., «на її очах». ἕτερον ἑτέρῳ προσφερόντων: Gen. abs., досл. «підносили одного до іншого», тобто «стравлювали одного з іншим».

71.8 τῆς ἀσπίδος: ймовірно, мається на увазі єгипетська кобра – отруйна змія з родини аспідових. ἰδρῶτι μαλακῶ: Dat. modi. τῶν αἰσθητηρίων ... παραλυομένων: Gen. abs. δυσχεραίνόντων: Gen. abs. з пропущеним логічним підметом (напр., τῶν ἀνθρώπων).

76-77 Біля стін Александрії Антоній зробив останню спробу зітнутися з Октавіаном (30 р. до н. е.).

76.1 αὐτὸς: sc. Антоній. ταῖς τῶν πολεμίων: еліпс (ναυσί). ἔργον: тут «битва, бій».

76.2 τοὺς Καίσαρος: еліпс.

76.3 προδεδόσθαι: суб'єктний інфінітив в залежності від βοῶν. οἷς: атракція відносного займенника, залежить від προδεδόσθαι.

76.4 εἰς τὸν τάφον: тобто «в усипальню [єгипетських царів]». ἀφῆκε: у каузальному значенні, тобто «наказала опустити».

76.6 πεφώραμαι λειπόμενος: «мене викрито в тому, що я поступився» (в чому – dat., кому – gen.).

76.7 ἐκ πολλοῦ: з пропущеним χρόνου, тобто «колись давно». δεήσειεν: безособово. ἀπῆτει τὴν ὑπόσχεσιν: тобто «вимагав виконати обіцянку».

76.8 ὁ δὲ σπασάμενος... ἀνέσχε... ἀπέκτεινε: sc. раб Ерот. ἀποστρέψαντος: Gen. abs. з пропущеним Ἀντωνίου; К. Пеллінг пропонує читання ἀποστρέψας.

76.10 τῆς φορᾶς τοῦ αἵματος ... παυσαμένης: Gen. abs.

76.11 βοῶντος καὶ σφαδάζοντος: Gen. abs. з пропущеним Ἀντωνίου. ἄχρι οὗ: «доти, поки не». αὐτὸν: sc. Антоній. ὥς ἐκείνην: тут ὥς – прийменник з Acc. (тобто «до неї»).

77.1 ζῆ: sc. Клеопатра. τοῦ οἰκήματος: = τοῦ τάφου.

77.2 ἐναψάντων: Gen.abs. з пропущеним ὑπηρετῶν. ἀνεῖλκεν: Impf. de conatu. δύο γυναῖκες: ймовірно, Ірада (Εἰράς) і Харміон (Χάρμιον), дві рабині Клеопатри (див. також Антоній 84.3, 85.4, 85.7).

77.3 γενέσθαι ... θέαμα: Acc. cum Inf. в залежності від λέγουσιν ... οἱ παραγενόμενοι.

77.4 κατατεινομένη τῷ προσώπῳ: «зі спотвореним від напруги обличчям». ἐπικελευομένων τῶν κάτωθεν ... καὶ συναγωνιώντων: Gen. abs., в якому логічний підмет – τῶν κάτωθεν (еліпс).

77.5 περιερρήξατο: med., тобто «розірвала на собі». ἐπ' αὐτῷ: тут прийменник ἐπί у значенні «у присутності, перед». τῷ προσώπῳ τοῦ αἵματος ἀναματτομένη: «розмазувала кров на обличчі». μικροῦ δεῖν: «майже». οἴκτῳ: Dat. causae. τῶν ἐκείνου: еліпс.

77.6 συντομώτερον ἐλπίζων ἀπολυθήσεσθαι: «сподіваючися скоріше піти з життя».

77.7 ἂν ἢ μὴ μετ' αἰσχύνης: підрядне умовне (ἂν = ἔάν). τίθεσθαι ... πιστεύουσιν: Acc. cum Inf. в залежності від παρήνεσεν. Προκλήϊω: Гай Прокулей Варрон Мурена (2 пол. I ст. до н.е.) – римський вершник, прибічник Октавіана. τίθεσθαι ... πιστεύουσιν ... μὴ θρηνεῖν: Acc. cum Inf. в залежності від παρήνεσεν. ἐπὶ ταῖς ὑστάταις μεταβολαῖς: тут прийменник ἐπί у значенні «через».

82, 84-87 Після смерті Антонія слуги Октавіана хитрістю зуміли проникнути до усинальниці Клеопатри і перешкодили їй покінчити з собою. Царицю, за наказом Октавіана, щільно охороняли, щоб вона не позбавила себе життя, в іншому ж – виконували всі її бажання.

82.2 οὐκ ἀφείλετο Κλεοπάτρας: тобто «залишив Клеопатрі». ἐθάπτετο: sc. Клеопатра. πᾶσιν: 1) прислівник «повністю» до λαβούσης; 2) dat. в залежності від χρῆσθαι. λαβούσης: Gen. abs. з пропущеним Κλεοπάτρας.

82.3 αὐτῆς ... τυπτομένης: Gen. abs. (або Gen. causae). ἡγάπησε: «була задоволена». παραλύσουσα τοῦ ζῆν ... ἐαυτήν: «щоб позбавитися життя».

82.5 ἀπειλὰς ... τινὰς αὐτῇ καὶ φόβους ... προσέβαλλεν: тобто «погрозами вселив страх».

84.1 Κορνήλιος Δολοβέλλας: Публій Корнелій Долабелла (бл. 50 – 20 до н. е.) – римський державний діяч, легат (27 р.) і претор (25 р.).

84.2 εἶχε ... οὐκ ἀηδῶς: «ставився по-дружньому».

84.3 συγχωρήσαντος: Gen.abs. з пропущеним Καίσαρος. κομισθεῖσα: «прийшла».

84.4 αἰκίσασθαι: Inf. finalis. ἐπὶ τοὺς κατὰ σοῦ θριάμβους: «для триумфу за перемогу над тобою».

84.6 τοσοῦτο ... μόνον: «тільки так».

84.7 οἱ γὰρ ἐνταῦθα: еліпс (sc. θεοί). προὔδωκαν: = προὔδοσαν. ἐν ἐμοὶ: «через мене». θριαμβευόμενον σεαυτόν: Acc. cum participio в залежності від περιίδης. μυρίων κακῶν ὄντων: Gen. partitivus в залежності від οὐδέν.

85.1 ἄριστον ἤρίστα: Acc. obiecti interni.

85.2 τῶν δὲ φυλάκων ... πυνθανομένων: Gen. abs. σύκων ἐπίπλεων τὸ ἀγγεῖον: ἐπίπλεων (η до ἐπίπλεως 2) – означення до τὸ ἀγγεῖον; σύκων – Gen. coriae.

85.3 θαυμασάντων: Gen. abs. з пропущеним τῶν φυλάκων.

85.4 γεγραμμένην καὶ κατασσημασμένην: perfectum вказує на попередню дію. ἐκποδὼν ποιησαμένη: «відправила геть». δυεῖν: = δυοῖν. ἐκείνων: тобто «які були згадані раніше» (77.2, 84.3).

85.5 ἐνέτυχε: «прочитав». κατὰ τάχος: «швидко». ἐγεγόνει δ' ὁζὺ: «вже закінчилося».

85.7 Εἰρὰς λεγομένη: «яка звалася Ірада». κατεκόσμη τὸ διάδημα: «поправляла діадему». αὐτῆς: sc. Клеопатра.

85.8 αὐτοῦ: прислівник «тут же», «в той же час».

86.1 μὴδ' αὐτῆς ἐπισταμένης: Gen. abs., досл. «щоб вона не знала», тобто «несподівано для неї». προσπεσεῖν τὸ θηρίον: Acc. cum Inf. в залежності від ἐπισταμένης.

86.2 ἀφαιροῦσα τῶν σύκων: з пропущеним τὰ θρῖα (див. аналогічну конструкцію в 85.2) εἶπεῖν і далі παρασχεῖν ... γυμνώσασαν: інфінітивні звороти в залежності від λέγεται (у 1-му періоді).

86.3 τηρεῖσθαι ... τὴν ἀσπίδα: Acc. cum Inf. в залежності від οἱ δὲ ... φάσκουσιν. τῆς Κλεοπάτρας ἐκκαλουμένης ... καὶ διαγραινούσης: Gen. abs. ὀρμήσασαν ἐμφῶναι: sc. τὴν ἀσπίδα; Acc. cum Inf. в залежності від φάσκουσιν.

86.4 αὐτὴν ... φορεῖν ... κρύπτειν: Acc. cum Inf. в залежності від ἐλέχθη. πλήν: «але, проте».

86.5 οὐ μὴν: «але». ἔνιοι: з пропущеним ἔφασκον, від якого залежить Acc. cum Inf. τὸν βραχίονα ... ὀφθῆναι ... ἔχοντα.

86.7 τὰ γύναια: тобто Ірада і Харміон. αὐτοῦ προστάξαντος: Gen. abs.; αὐτοῦ – sc. Οκταвіан.

86.8 τούτων: Gen. partitivus. ἕξ ... τρισὶ: Dat. mensurae (з пропущеним ἔτεσι).

86.9 *κατὰ χώραν*: «на місці» або ж «в країні (Єгипті)». *Ἀρχιβίου τινὸς ... δόντος*: Gen. abs. *τάλαντα*: талант – найбільша грошово-розрахункова одиниця. *τῶν φίλων αὐτῆς*: Gen. partitivus. *ταῖς Ἀντωνίου*: еліпс (εἰκόσι).

87.1 *γενεὰν ... ἐπὶ παῖδας*: Acc. duplex. *Ἀντλλος*: Марк Антоній Антіл (47 – 30 до н. е) – старший син і офіційний спадкоємець Марка Антонія і Фульвії. *Ὀκταουία*: Октавія Молодша (69 – 11 до н. е) – сестра Октавіана і дружина Марка Антонія. *τῶν ἐξ ἑαυτῆς*: еліпс (παίδων).

87.2 *Κλεοπάτραν μὲν τὴν ἐκ Κλεοπάτρας*: Клеопатра Селена – дочка Марка Антонія і Клеопатри, сестра-близнюк Александра Геліоса (на відміну від сестри, доля Александра, після того як він був привезений до Риму і відданий на виховання Октавії, невідома). *Ἰόβα*: Юба II (бл. 52-50 – 23 до н. е) – цар Нумідії і Мавретанії, один з небагатьох полігісторів (енциклопедичних вчених) античної доби. *συνώκισεν ... ἐποίησεν*: з пропущеним підметом *Ὀκταουία*. *Ἀντώνιον δὲ τὸν ἐκ Φουλβίας*: Юл Антоній (43 – 2 до н. е) – молодший син Марка Антонія і Фульвії. *Ἀγρίππου*: Gen. possessivus; Марк Віпсаній Агриппа (63 – 12 до н. е) – полководець і державний діяч, найближчий друг Октавіана Августа. *τῶν Λιβίας παίδων ἐχόντων*: Лівія Друзілла (58 до н. е – 29 н.е.), дружина Октавіана Августа, мала синів від першого шлюбу – Тіберія (майбутнього імператора, спадкоємця Августа) і Друза (згадується нижче); *ἐχόντων* (із залежним *Λιβίας*) вказує на зв'язок із Лівією, тобто «сини Лівії, [але не Августа]».

87.3 *ἐκ δὲ Μαρκέλλου δυεῖν αὐτῇ θυγατέρων οὐσῶν, ἐνὸς δ' υἱοῦ Μαρκέλλου*: Гай Клавдій Марцелл (93 – 40 до н. е) – римський консул (50 р. до н. е.), друг Ціцерона, перший чоловік Октавії, від якого вона мала двох дочок (Клавдія Марцелла Старша і Клавдія Марцелла Молодша) і одного сина, Марка Клавдія Марцелла (42 – 23 до н. е.), який був одружений із дочкою Августа – Юлією Старшою. *δυεῖν ... θυγατέρων οὐσῶν, ἐνὸς δ' υἱοῦ*: Gen. abs. *δυεῖν*: = *δυοῖν*. *αὐτῇ*: sc. Октавія. *τοῦτον ... παῖδα καὶ γαμβρὸν*: Acc. duplex. *τῶν δὲ θυγατέρων ... τὴν ἑτέραν*: sc. Клавдія Марцелла Старша.

87.4 *κομιδῇ νεόγαμος*: «незабаром після весілля». *Καίσαρι γαμβρὸν ἔχοντα πίστιν οὐκ εὐπορον ἦν ... ἐλέσθαι*: залежність: *Καίσαρι* – *οὐκ εὐπορον ἦν* (присудок) – *ἐλέσθαι* (підмет) – *γαμβρὸν ἔχοντα* – *πίστιν*. *λόγον ... προσήνεγκεν*: «запропонувала». *λαβεῖν Ἀγρίππαν*: Acc. cum Inf. в залежності від *χρῆ*. *ἄφέντα*: «розлучився». *τὴν ἑαυτῆς*: еліпс (θυγατέρα); *ἑαυτῆς* = *Ὀκταουίας*.

87.5 *πεισθέντος δὲ Καίσαρος πρῶτον, εἴτ' Ἀγρίππου*: Gen. abs. з пропущеним суб'єктом дії *ὑπὸ τῆς Ὀκταουίας*. *τὴν μὲν αὐτῆς ... τὴν δὲ Καίσαρος*: еліпси (θυγατέρα). *Ἀντωνίω*: sc. Юл Антоній.

87.6 *ἀπολειπομένων ... δυεῖν θυγατέρων*: Gen. partitivus. *τὴν μὲν*: Антонія Старша (39 до н. е. – 32 н. е.), баба імператора Нерона. *Δομίτιος Ἀηνόβαρβος*:

Луцій Доміцій Агенобарб (49 до н. е. – 25 н. е.) – консул (16 р. до н. е.) і триумфатор. **τὴν δὲ ... Ἀντωνίαν**: Антонія Молодша (36 до н. е. – 37 н. е.) – одна з найвидатніших жінок епохи становлення імперії. **Δροῦσος, ὁ Λιβίας υἱός, πρόγονος δὲ Καίσαρος**: Нерон Клавдій Друз Германік (також згадується як Децим Клавдій Друз, Друз Старший, 38 – 9 до н. е.) – римський полководець, брат імператора Тіберія, молодший син Лівії, пасинок (πρόγονος) Августа.

87.7 Γερμανικὸς: Германік Юлій Цезар Клавдіан (15 до н. е. – 19 н. е.) – син вище згаданих Друза і Антонії Молодшої, римський полководець і поет (переклав латиною твір давньогрецького поета Арата «Явища»). **Κλαύδιος**: Тіберій Клавдій Цезар Август Германік (10 до н. е. – 54 н. е.) – римський імператор.

87.8 Γάιος: Гай Юлій Цезар Август Германік, більш відомий як Калігула (12 – 41 н. е.) – римський імператор. **ἀνηρέθη μετὰ τέκνου καὶ γυναικός**: разом із Калігулою були вбиті його четверта дружина Мілонія Цезонія і однорічна дочка Юлія Друзілла. **Ἀγριππίνα**: Агриппіна Молодша (15 – 59 н. е.) – мати імператора Нерона, була вбита за наказом свого сина. **ἐξ Ἀηνοβάροβου**: Гней Доміцій Агенобарб (17 до н. е. – 40 н. е.), син Луція Доміція Агенобарба і Антонії Старшої (див. 87.6). **Λεύκιον Δομίτιον**: Луцій Доміцій Агенобарб, пізніше Нерон Клавдій Цезар Август Германік, відомий як Нерон (37 – 68 н. е.) – римський імператор. **θέμενος τὸν υἱόν**: «усиновив».

87.9 ἐφ' ἡμῶν: «у наш час». **μικρὸν ἐδέησεν ... ἀνατρέψαι**: досл. «мало потребував, щоб знищити» (ἀνατρέψαι – inf. finalis), тобто «ледь не знищив». **πέμπτος ... κατ' ἀριθμὸν διαδοχῆς**: «нащадок у п'ятому поколінні».

МАРЦЕЛЛ

14-19 Марк Клавдій Марцелл (*Marcus Claudius Marcellus*, бл. 265 – 208 до н. е.), п'ятикратний консул, брав безпосередню участь у II Пунічній війні, коли карфагенською армією командував знаменитий Ганнібал.

У наведеному уривку Плутарх описує один із найяскравіших епізодів Сицилійської війни (бл. 212 р. до н. е.), в якій римську армію очолював Марцелл. Острів Сицилія, на якому з VIII ст. до н. е. греки заснували безліч колоній, виявився залученим до війни Риму проти карфагенян через низку причин. Ганнібал успішно воював в Італії, і тому Карфаген вирішив знову заволодіти Сицилією, не тільки багатим островом, але й, крім того, зручним плацдармом для ведення війни з Римом. У цей час у головному сицилійському місті Сіракузах почалися хвилювання: після смерті тирана Гієроніма захопити владу прагне полководець Гіппократ, який бачить своїм союзником Карфаген. Марцелл, розбивши табір біля Сіракуз, відправляє в місто послів для переговорів. Однак прихильники Гіппократа відмовляються вести будь-які переговори з римлянами, після чого Марцелл починає облогу міста.

У Сіракузах у цей час жив знаменитий давньогрецький вчений – Архімед, син Фідія (287 – 212 до н. е.). Архімед був одним із організаторів оборони Сіракуз, а на думку С. Я. Лур'є, навіть «одним із політичних керівників військової ради». У всякому разі, роль Архімеда була величезною, оскільки він створив і використовував для ведення бойових дій небачені для того часу машини. Ця «війна машин» була, можливо, однією з найперших в історії людства.

Розповідь Плутарха про Архімеда, на думку багатьох дослідників, носить прикрашений, ідеалізований і апологетичний характер. Плутарх виправдовує політику Риму, говорить не про те, яким насправді був Архімед, а про те, яким повинен був бути, на його думку, ідеальний вчений, і, крім того, викликають великі сумніви щодо достовірності повідомлення Плутарха про бойові машини, які винайшов Архімед. Однак історичні похибки анітрохи не знижують художніх достоїнств оповіді Плутарха.

Одним із джерел Плутарха була, ймовірно, історична праця Полібія.

14.12 Ἰέρωνι τῷ βασιλεῖ: Гієрон II (бл. 308 – 215 до н. е.) – останній цар (точніше – тиран) Сіракуз, талановитий державний діяч і дипломат, який зміг у протистоянні Риму і Карфагена забезпечити мир у Сицилії. ῥώμη: Dat. causae. εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν κτλ.: Плутарх передає своїми словами знаменитий вислів Архімеда: Δός μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γᾶν κινάσω (атт. δός μοι ποῦ στῶ καὶ τὴν γῆν κινήσω).

14.13 εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα: тобто «втілити думку в дію». τῶν μεγάλων: Gen. partitivus. ὀλκάδα: Acc. в залежності від присудка προσηγάγετο. πόνῳ μεγάλῳ: «з великими труднощами». χειρὶ πολλῇ: досл. «багатьма руками». αὐτὸς: sc. Архімед. ἀρχὴν τινα πολυσπάστου: тобто Архімед тягнув за кінець каната, пропущеного через складовий блок. ἐπιθέουσιν: означення до ὀλκάδα.

14.14 αὐτῷ ... ἀμυνομένῳ ... ἐπιχειροῦντι: Dat. commodi. τὰ μὲν ... τὰ δ': відноситься до μηχανήματα.

14.15 οἷς: атракція відносного займенника. τοῦ βίου τὸ πλείστον: τὸ πλείστον з пропущеним τὸ μέρος. εἰς δέον: «вчасно».

15.1 προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν: римляни йшли в наступ з двох боків – з моря і суші: сухопутними військами командував консул 212 р. Аппій Клавдій Пульхр (онук знаменитого Аппія Цека), морськими силами – Марцелл. μηδὲν ἂν ἀνθέξειν: Acc. cum Inf. в залежності від οἰομένων (означення до τῶν Συρακοσίων).

15.2 τοῖς μὲν πεζοῖς: в залежності від присудка ἀπὴντα, протиставлено ταῖς δὲ ναυσὶν (у 3-му періоді). τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ ... ὑπέρογκα μεγέθη: підмет. καταφερομένων ... ἀνατρεπόντων ... συγχεόντων: означення до λίθων.

ῥοίζω καὶ τάχει ... ἀπίστω: Dat. modi. μηδενὸς ... στέγοντος: Gen. abs. ἀθρόους ... τοὺς ὑποπίπτοντας: «всіх, хто б не потрапив».

15.3 ταῖς δὲ ναυσὶν: Dat. в залежності від ἀπὸ πάντα (у 2-му періоді). τὰς μὲν ... τὰς δὲ: sc. τὰς ναῦς. ὠθοῦσαι: означення до κεραῖαι. χερσὶ: тут χεῖρ у значенні «абордажний гак». ἀνασπῶσαι: відноситься до κεραῖαι. ὀρθὰς ἐπὶ πρύμναν: ὀρθὰς – означення до τὰς δὲ [ναῦς]; досл. «що піднялися проти корми», тобто машини Архімеда тримали кораблі за ніс і підіймали вгору, так що вони висіли над морем; на думку С. Я. Лур'є, «розповіді про кораблі, що були витягнені з води залізними лапами і поставлені вертикально на корму, вірити не можна: такого результату без допомоги механічного двигуна досягти неможливо. У кращому випадку, могло йтися про те, що захоплений лапою ніс корабля трохи підіймався над поверхнею води»⁹. δι' ἀντιτόνων ἔνδον: тобто завдяки відтяжним канатам всередині машини. τοῖς ... ἐκπεφυκόσι κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις: Dat. loci, ἐκπεφυκόσι – «що там були». συντριβομένας: означення до τὰς δὲ [ναῦς].

15.4 μετέωρος ἐξαρθεῖσα ναῦς: «високо підійнятий корабель»; І. М. Веселовський вважає, що «сам по собі цей факт неймовірний»¹⁰. δεῦρο κἀκεῖσε: «туди й сюди». μέχρι οὗ: «до тих пір, поки не» (з opt. προσπέσοι ... ἢ περιολίσθοι). τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονηθέντων: 1) Gen. abs.; 2) Gen. в залежності від κενῇ. τῆς λαβῆς ἀνείσης: Gen. abs.

15.5 ἦν: відноситься до μηχανήν. ἀπὸ τοῦ ζεύγματος: у перекладі додати νεῶν ὀκτώ, тобто на восьми скріплених один з одним кораблях Марцелл встановив величезну облогову машину (Полібій пише про вісім скріплених кораблів з чотирма машинами – VIII 6). σαμβύκη: самбука – струнний інструмент трикутної форми.

15.6 αὐτῆς προσφερομένης: sc. «самбука»; далі (ὧν οἱ μὲν αὐτῆς ἐμπесόντες κтл.) αὐτῆς = τῆς μηχανῆς, неузгоджене означення до τὴν τε βάσιν. δεκατάλαντος: близько 260 кг. **** – лакуна в тексті.

15.7 ὥστε: приєднує підрядне наслідку (з інфінітивною конструкцією).

15.8 ἂν δύνωνται: ἂν = ἐάν. χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμήδην, ... τοὺς γὰρ τόνους ... ποιήσεσθαι ..., ἀπράκτους εἶναι: Acc. cum Inf. в залежності від ἔδοξεν. ἔχοντας: означення до τόνους. ὑπερπετεῖς ... τὰς ... ἀφέσεις: Acc. duplex; τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις: «польоти стріл». διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης: Gen. abs.; διάστημα – «потрібна (необхідна) відстань».

15.9 ὁ δ' ἦν ... παρεσκευασμένος: sc. Архимед. ὀργάνων: тут «бойові машини». συμμέτρους: означення до κινήσεις. διαδοχὰς ... τρημάτων: «ряд, сукупність

⁹ Лурье С. Я. Архимед. М.-Л., 1945. С. 224.

¹⁰ Веселовский И. Н. Вступительная статья // Архимед. Сочинения. М., 1962. С. 50.

отворів» з пропущеним ἐν τείχεσιν (διαδοχὰς в залежності від παρεσκευασμένος). **σκορπίοι:** «скорпіони», металні бойові машини. **βραχύτονοι:** тобто з невеликою далекобійністю.

16.1 προσέμειξαν οἰόμενοι: sc. οἱ Ῥωμαῖοι. **αὖθις αὖ:** 1) плеоназм («знов і знов»), або 2) αὖ – «з протилежної сторони». **πετρῶν μὲν ... φερομένων:** Gen. abs., протиставлений далі іншому Gen. abs. (τοῦ <δὲ> τείχους ... ἀναπέμποντος). **ἐκ κεφαλῆς:** «згори», «з вершини стіни». **ὥσπερ πρὸς κάθετον:** «вертикально, прямовисно».

16.2 κἀνταῦθα: = καὶ ἐνταῦθα. **αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων:** Gen. abs., досл. «коли вони вишикувались на відстані». **δυναμένων:** Gen. abs. з пропущеним αὐτῶν (тобто римляни).

16.3 ὑπὸ τὸ τεῖχος: «за стіною». **θεομαχοῦσιν:** part. praes. act., dat. pl. ἐξ ἀφανοῦς: «не зрозуміло звідки».

17.1 Οὐ μὴν ἀλλ': «проте», «втім». **ἀπέφυγε τε:** «хоча й тікав».

17.2 Βριάρεων: у грецькій міфології Бріарей – сторукий велетень (ἐκατόγχειρ), який захищав богів від титанів. **οὐ παυσόμεθα ... πολεμοῦντες:** «чи не припинити нам воювати», πολεμοῦντες – предикативний дієприкметник. **ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν κυαθίζει πρὸς τὴν θάλασσαν:** тобто «занурюється нашими кораблями, як черпаком, у море», пор.: ἔφη ταῖς μὲν ναυσὶν αὐτοῦ κυαθίζειν ἐκ θαλάττης Ἀρχιμήδη (Полібій VIII 6, 6).

17.3 τῷ γὰρ ὄντι: «насправді, фактично». **τῶν μὲν ἄλλων ὅπλων ... κειμένων:** Gen. abs. **τοῖς ἐκείνου:** еліпс. **τῆς πόλεως χρωμένης:** Gen. abs.

17.4 τοὺς Ῥωμαίους ... γεγονότας: Acc. cum participio в залежності від ὁρῶν. **τοῦτ' ἐκεῖνο:** «це воно», «ось воно». **κινεῖν ... Ἀρχιμήδη:** Acc. cum Inf. в залежності від βοῶντας. **βοῶντας ἀποτρέπεσθαι καὶ φεύγειν:** Acc. cum Inf. після ὥστ'. **τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ:** «на майбутнє».

17.5-12 У 5-12 періодах подано характеристику Архімеда як ідеального вченого. Наводимо коментар І. М. Веселовського: «Плутарх жив на початку II століття нашої ери в епоху, коли консервативні настрої, що зародилися ще за часів Августа, досягли свого повного розвитку. В цю епоху класичної реставрації забувається і реалізм елліністичної літератури, і різнобічність наукової діяльності елліністичних вчених. Ідеалами виставляються поети, оратори і філософи класичної епохи Афінської держави, починається відродження філософії Арістотеля і Платона. Серед наукових галузей розвиваються лише медицина й математика, причому остання не як самостійна наука, а скоріше як служниця астрономії, або, точніше, астрології; при цьому, звичайно, велике значення мав і культ математики, що мав місце у Платона і піфагорійців, відродження філософії яких якраз припадає на перші два століття нашої ери. Істинний вчений малюється як людина, занурена у споглядання ідей

вишнього світу, до якого належать і математичні образи. Все це слід мати на увазі, читаючи характеристику Архімеда, що подана Плутархом в біографії римського полководця Марцелла»¹¹.

17.5 ὥστ': приєднує підрядне наслідку з інфінітивним зворотом (μηθὲν ἐθελῆσαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν). **ἐφ' οἷς** (і далі **περὶ τούτων**): мається на увазі спорудження бойових машин. **συνέσεως**: Gen. в залежності від δόξαν.

17.6 χρείας ἐφαπτομένην: Gen. (χρεία – «життєва необхідність, потреба») в залежності від дієприкметника ἐφαπτομένην. **καταθέσθαι**: суб'єктний інфінітив після ὥστ' (у 5-му періоді). **<εἰς> ἐκεῖνα ... μόνα**: при перекладі додати ἔργα.

17.7 ὄντα і παρέχοντα: означення до ἐκεῖνα (у 6-му періоді). **τῆς μὲν ... τῆς δὲ ... παρεχομένης**: Gen. abs., τῆς μὲν – sc. ὕλης, τῆς δὲ – sc. ἀποδείξεως.

17.8 οὐ γὰρ ἔστιν ... λαβεῖν: «неможливо знайти».

17.9 ὑπερβολῇ τινι πόνου: Dat. causae. **νομίζουσιν**: керує зворотом Acc. cum Inf. (ἕκαστον ἔοικὸς γεγρονέναι). **πεποιημένω**: в залежності від ἔοικὸς. **ἕκαστον**: тут «все».

17.10 δι' αὐτοῦ: «сам по собі», «власними силами». **δόξα τοῦ καὶν αὐτὸν εὐρεῖν**: артикль τοῦ субстантивує зворот Acc. cum Inf., який залежить від δόξα, тобто «думка про те, що й сам знайшов би»; καὶν = καὶ ἄν.

17.11 οὐδ' ἀπιστῆσαι ... ἐστίν: «неможливо не вірити». **σειρῆνος**: в грецькій міфології сирени (σειρήν) – злі демони, жінки-птиці, що володіють чарівними голосами, особливими знаннями та вмінням змінювати погоду; в Гомера Одиссей слухає спів двох сирен (Од. XII), інші автори пишуть про трьох сирен, що мешкали на казковому острові між Італією і Сицилією; за Платоном (Держава X 617b), вісім сирен сидять на небесних сферах і створюють співзвуччя восьми тонів, тобто космічну октаву; мабуть, Плутарх, який вважав себе платоніком, має на увазі одну з восьми платонівських сирен. **ἐλέληστο**: ppf. ind. med. від λανθάνω у значенні «забувати». **ἐπ' ἄλειμμα καὶ λουτρόν**: тобто «щоб помити й натерти маслом». **ἐν ταῖς ἐσχάrais**: тобто «на золі, попелі». **τοῦ σώματος ἀληλιμμένου**: Gen. abs.; ἀληλιμμένου – part. pf. pass. від ἀλείφω.

17.12 ἐπιστήσωσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαιρὰν ἐντὸς κύλινδρον: цей надгробок на могилі Архімеда півтораєста років потому бачив Ціцерон і, пізніше, описав свої враження у книзі «Тускуланські бесіди» (V 23). **τὸν λόγον**: «розрахунок»; **στερεοῦ**: «об'єм»; цей розрахунок є предметом

¹¹ Веселовский И. Н. Вступ. ст. // Архимед. Сочинения. М., 1962. С. 10.

трактату Архімеда «Про кулю і циліндр», в якому доведено, що об'єми фігур співвідносяться як 2:3.

18.1 ἀήττητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν: Acc. duplex. ὅσον ἐφ' ἑαυτῶ: «наскільки міг», «скільки в його силах».

19 Римляни хитрістю захопили Сіракузи, і почалося грабування міста, зупинити яке, за словами Плутарха, не міг навіть головнокомандувач Марцелл.

19.8 πάθος: тобто «загибель». **αὐτός τι καθ' ἑαυτὸν:** досл. «сам по собі», «на самоті»; **τι** – acc. adverbialis, «якось», у перекладі можна пропустити. **ἀνασκοπῶν:** part. praedicativum. **τῇ θεωρίᾳ δεδοκῶς:** з пропущеним ἑαυτὸν, тобто «віддавався спогляданню». **τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν:** Acc. relationis. **οὐ προήσθετο:** «не помітив».

19.9 τελέσαι ... καὶ καταστήσαι: суб'єктні інфінітиви після πρὶν ἢ. **τελέσαι τὸ πρόβλημα:** «розв'язати задачу». **ὁ δ' ὀργισθεὶς:** sc. римський солдат.

19.10 ἐκεῖνον δ' ἰδόντα: sc. Архімед; протиставлено попередньому ἐπιστῆναι μὲν ... ξιφήρη τὸν Ῥωμαῖον і наступному τὸν δ' οὐ φροντίσαντα.

19.11 κομίζοντι ... αὐτῶ: Dat. в залежності від στρατιῶται περιτυχόντες. **ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ὄψιν:** тобто «вимірював величину Сонця». **φέρειν:** Acc. cum Inf. (з пропущеним αὐτὸν) в залежності від δόξαντες.

19.12 τοῦ ἀνδρός: sc. Архімед. **ὡμολόγηται:** безособово, з пропущеним ὑπὸ πάντων, тобто «визнано всіма».

ЛІКУРГ

16-20 Плутархівська біографія напівлегендарного законодавця Лікурґа є одним із головних джерел наших уявлень і знань щодо спартанців і їхньої держави. У наведених фрагментах Плутарх розповідає про спартанську систему виховання, а також надає декілька прикладів знаменитого «лаконського красномовства» – стислих, влучних та, інколи, дотепних виразів спартанців. Автор доходить децю парадоксального висновку: ὅτι μᾶλλον ἐστὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἢ τὸ φιλογυμναστεῖν λακωνίζειν.

16.1 λέσχην: лесха – місце для зборів, нарад. **κλήρον ... τῶν ἐνακισχιλίων:** тобто «одну з дев'яти тисяч ділянок землі». **Ἀποθέτας:** Апотети – прірва поблизу Спарти. **Ταῦγετον:** Тайгет – гірський хребет на півдні Пелопоннесу. **βαρathρώδη τόπον:** новітні археологічні дослідження спростовують цю історію: у прірву іноді скидали злочинців і полонених, дітей – ніколи.

16.2 ὥς οὐτε... ἄμεινον ὄν: Acc. abs., вжито безособово, тобто «не є кращим». **ζῆν ... τὸ μὴ καλῶς ... πεφυκός:** Acc. cum Inf. в залежності від ἄμεινον ὄν. **εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς:** «з самого початку». **τὰ ἐπιληπτικὰ καὶ νοσώδη ...**

ἀποσφακελίζοντα, τὰ δ' ὑγιεινὰ: еліпси (βρέφη). **πρὸς τὸν ἄκρατον:** додати оїνον; πρὸς з Асс. у значенні «через».

16.3 **περὶ:** з Асс. у значенні «у, серед». **ἐκτρεφούσας ... ποιεῖν:** Асс. cum Inf. після ὥστε. **τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς εἵδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν:** «давали свободу тілу». **εὐκόλα ... καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῇ ... καὶ ... ἄφοβα καὶ ἄπειρα:** Асс. pl. узгоджені з τὰ βρέφη. **δυσκολίας ἀγεννοῦς:** «свавілля». **τῶν ἔξωθεν ἔνιοι:** «деякі з чужинців». **ἐωνοῦντο:** Impf. до ὠνέομαι. **Ἀλκιβιάδην:** Алківіад (бл. 450 – 404 до н. е.) – афінський політик і стратег періоду Пелопоннеської війни, вихованець Перікла, учень Сократа.

16.4 **ὡς Πλάτων φησί:** «Алківіад I» (122b). **Ζώπυρον:** Зопір – фракієць, раб Перікла, вихователь Алківіада. **Σπαρτιατῶν:** спартиати – повноправні громадяни Спарти. **τοὺς δὲ Σπαρτιατῶν παῖδας:** з пропущеним εἶναι. **αὐτὸς:** sc. Лікурґ. **ἀγέλας:** дор. ἀγέλα – досл. «стадо» або «зграя».

16.5 **ἄρχοντα ... διαφέροντα καὶ θυμοειδέστατον:** Асс. duplex в залежності від παρίστατο. **κολάζοντος:** Gen. abs. **παίζοντα αὐτούς:** Асс. cum participio в залежності від ἐπεσκόπουν. **οὐ παρέργως:** «уважно». **τὴν φύσιν:** Асс. relationis. **τὸ толμᾶν καὶ μὴ φυγομαχεῖν:** «відвага і завзятість».

16.6 **τὸ ἄρχεσθαι καλῶς:** субстантивований інфінітив, «беззаперечне підпорядкування». **τὸ ... καρτερεῖν πονοῦντα καὶ νικᾶν μαχόμενον:** субстантивовані Асс. cum Inf. **τῆς ἡλικίας προερχομένης:** Gen. abs. **ἐν χρῶ τε κείροντες:** «стригли коротко». **βαδίζειν ἀνυποδήτους παίζειν τε γυμνοῦς:** в залежності від συνεθίζοντες (τινὰ ποιεῖν). **ὡς τὰ πολλὰ:** «постійно». **ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν, ἐν ἱμάτιον εἰς τὸν ἐνιαυτὸν λαμβάνοντες:** хітон – нижній одяг, гіматій – верхній. **ὀλίγας ἡμέρας τινάς:** Асс. temporis. **τῆς τοιαύτης φιланθρωπίας:** sc. λουτρῶν καὶ ἀλειμμάτων; Gen. в залежності від μετεῖχον.

16.7 **τὸν Εὐρώταν:** Еврот – ріка в Лаконії. **τοῦ ... πεφυκότος καλάμου:** Gen. materiae. **ταῖς χερσὶν ἄνευ σιδήρου:** «голими руками». **Λυκόφονας:** лікофон («вовча смерть») – ймовірно, різновид будяка. **τῆς ὕλης δοκούσης:** Gen. abs., від якого залежить суб'єктний інфінітив ἔχειν.

17.1 **τὰ γυμνάσια:** гімнасії – місце для фізичних вправ на відкритому повітрі. **σκώπτουσιν:** Participio praes. act., dat. pl. **οὐ παρέργως:** див. ком. до 16.5. **πατέρες εἶναι καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες:** Nom. cum Inf. в залежності від οἰόμενοι.

17.2 **οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ:** «проте й». **παιδονόμος:** у дорійських полісах педоном – державний службовець, який опікується навчанням і вихованням. **τῶν λεγομένων εἰρένων:** Gen. partitivus; ірен – спартанець, якому виповнилося 12

років (див. далі: ἔτος ἤδη δεύτερον ἐκ παίδων). **ἐκ παίδων**: досл. «після дитинства».

17.3 συσσίτια: сисситії – спільні трапези громадян Спарти. **εὖ μάλα**: «дуже». **ἄν**: = ἕάν.

18.1 οὕτω: співвідноситься з подальшим ὥστε. **σκύμνον ἀλώπεκος**: «лисеня». **ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν**: ὑπὲρ з gen. у значенні «для, заради». **ἀπὸ τῶν νῦν ἐφήβων**: тобто «судячи з ефебів нашого часу»; ефеб – юнак, якому виповнилося 18 років. **τῆς Ὀρθίας**: Ортія – епітет Артеміді у Спарті. **πολλοὺς ... ἐναποθνήσκοντας**: Acc. cum part. в залежності від ἐωράκαμεν.

19.1 σιδηροῦν νόμισμα ... ἔχειν: Acc. cum Inf. в залежності від ἐποίησεν. **ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ**: «при великій вазі» або «всупереч великій вазі». **ὥς εἴρηται**: «як вже було сказано»; вище, у розділі 9, Плутарх пише: πρῶτον μὲν γὰρ ἀκυρώσας πᾶν νόμισμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν μόνῳ χρῆσθαι τῷ σιδηρῷ προσέταξε· καὶ τούτῳ δὲ ἀπὸ πολλοῦ σταθμοῦ καὶ ὄγκου δύναμιν ὀλίγην ἔδωκεν, ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης τε μεγάλης ἐν οἰκίᾳ δεῖσθαι καὶ ζεύγους ἄγοντος. **τὸ δὲ τοῦ λόγου νόμισμα**: метафора, протиставлено попередньому τὸ μὲν γὰρ σιδηροῦν νόμισμα. **τοῦναντίον**: = τὸ ἐναντίον (красис). **τῇ πολλῇ σιωπῇ**: Dat. modii. **ἀποφθεγματικούς**: відноситься до τὰς ἀποκρίσεις. **ὥς γὰρ τὸ σπέρμα κτλ.**: порівняння, співвідноситься з подальшим οὕτως ἢ πρὸς τὸ λαλεῖν ἀκрасία κтл. **ὥς τὰ πολλὰ**: «здебільшого».

19.2-20 У главах 19.2 – 20.6 Плутарх наводить декілька зразків «лаконської мови», в яких використовуються численні дорізми.

19.2 Ἄγис μὲν οὖν ὁ βασιλεύς: мається на увазі Agis (Agid) III Молодший (царював у 338 – 331 pp. до н. е.). **σκώπτοντος Ἀττικοῦ τινος ... καὶ λέγοντος**: Gen. abs. **Καὶ μὴν μάλιστα**: «і тим не менш, саме». **ἐγὼ δὲ**: співвідноситься з Ἄγис μὲν; Плутарх порівнює вислів Агіда щодо влучності коротких спартанських мечей з влучністю коротких висловів (ἐφικνούμεθα ... τῶν πολεμίων і τῶν πραγμάτων ἐφικνούμενον). **τὸν λόγον ... τὸν Λακωνικὸν ... δοκοῦντα**: Acc. cum part. в залежності від ὁρῶ. **βραχὺν μὲν εἶναι ..., μάλιστα δὲ ... ἐφικνούμενον ... καὶ ... ἀπτόμενον [τὸν λόγον]**: Acc. cum Inf. в залежності від δοκοῦντα.

19.3 ὁ Λυκοῦργος αὐτὸς βραχυλόγος τις ... γενέσθαι: Nom. cum Inf. в залежності від безособового ἔοικε. **εἰ δεῖ τεκμαίρεσθαι**: «наскільки можна судити», «якщо можна судити». **Ἵνα μή ποτε**: «щоб ніколи».

19.4 καὶ περὶ τῶν ἀθλημάτων κтл.: з пропущеним τὸ ἀπομνημόνευμα ἐστίν. **μὴ κωλύσαντος**: «дозволив»; Gen. abs. з пропущеним αὐτοῦ (Λυκούργου). **ἀγωνίζεσθαι τοὺς πολίτας**: Acc. cum Inf. в залежності від μὴ κωλύσαντος. **ἐν οἷς**: відноситься до ταῦτα μόνα. **χείρ οὐκ ἀνατείνεται**: тобто «визнавати себе

переможеним». **μέσδων**: дор. = μείζων. **ἄτερος θατέρω**: красис, тобто ὁ ἕτερος τῷ ἐτέρῳ; τῷ ἐτέρῳ: дор. = τοῦ ἐτέρου. **ἡμεν**: дор. inf. praes. до εἰμί. **μέσδων ἄτερος ... ἡμεν**: Nom. cum Inf. в залежності від μὴ ... ἐρᾶτε. **ἄτις**: дор. = ἦτις. **ἄνδρεςσι**: дор.-еп. = ἀνδράσι. **οὔτε ἀπιστῆσαι ῥάδιον οὔτε πιστεῦσαι**: з пропущеним ἐστίν.

20.1 διαβολῆς δείγματα: Gen. obiectivus. **Λεωνίδας ὁ βασιλεὺς**: ймовірно, знаменитий Леонід I (царював у 491 – 480 pp. до н. е.), що загинув під час оборони Фермопільського проходу. **χρέη**: дор. = χράη. **Χαρίλαος**: Харілай – напівлегендарний цар Спарти (2-а пол. IX ст. до н. е.).

20.2 Ἀρχιδαμίδας: Архідамід (ототожнюється з Архідамом IV – спартанським царем у 305 – 275 pp. до н. е.). **Ἑκαταῖον**: ймовірно, Гекатей Абдерський – філософ-скептик IV ст. до н. е. **ἃ ... οὐκ ἀμοιρεῖν**: Acc. cum Inf. в залежності від ἔφην. **ἔφην**: тобто «казав раніше, вище» (посилання на 19.1). **Δημάρατος**: Демарат – цар Спарти у 515 – 491 pp. до н. е. **τὶν**: дор. = σοί.

20.3 Ἄγис: див. ком. до 19.2. **τοὺς Ἡλείους**: Еліда – область на північному заході Пелопоннесу; на її території розташоване місто Олімпія, де проводилися Олімпійські ігри. **ποιοῦντι**: дор. = ποιοῦσι. **ἄμερα**: дор. = ἡμέρα. **τᾷ δικαιοσύνῃ**: дор. = τῇ δικαιοσύνῃ. **Θεόπομπος**: Теопомп – спартанський цар (VIII ст. до н. е.). **τοί**: дор. = σοί. **φιλοπολίταν**: дор. = φιλοπολίτην.

20.4 Πλειστοῶναξ δὲ ὁ Πανσανίου: Плістоанакт, син Павсанія – цар Спарти в 458 – 445 pp. до н. е. **Ἑλλάνων ἄμμες**: дор. = Ἑλλήνων ἡμεῖς. **Ἀρχιδαμίδας**: див. ком. до 20.2.

20.5 Ἔστι ... τεκμήρασθαι: «можна зробити висновок». **μετὰ παιδιᾶς**: «у жарт, жартома». **ὁ μὲν**: з подальшим ὁ δὲ. **Αὐτᾶς ... ἄκουκα τήνας**: дор. = αὐτῆς ἀκήκοα ἐκείνης. **Σβεννύντας ποτὲ κτλ.**: елегійний дистих. **Σελινοῦντος**: Селінунт – грецька колонія на узбережжі Сицилії. **τεθνάκанти τοῖ**: дор. = τεθνήκασι οἱ. **ἀφέμεν**: дор. = ἀφεῖναι. **ὅλαν αὐτὰν κατακαᾶμεν**: дор. = ὅλην αὐτὴν κατακαίειν; Acc. cum Inf. в залежності від ἀφέμεν.

20.6 Μὴ σύ γε: «ні, це для тебе». **τῶν ἀποκτεινόντων**: Gen. partitivus. **οὐκ ἔστιν**: «неможливо» (з інфінітивом). **λέγειν τινὰς**: Acc. cum Inf. після ὥστε.

Αα

ἀβρότης, ητος ή розкіш
 ἀγαθόν τό благо, добро
 ἀγαθός 3 добрий
 ἀγαν-ακτέω висловлювати незадоволення (πρός τινα)
 ἀγαπάω любити; бути задоволеним
 ἀγάπησις, εως ή любов, потяг
 ἀγγεῖον τό посуд; горщик
 ἀγέλη ή загін, група
 ἀ-γεννής 2 низький (за походженням); жалюгідний, непоказний;
 ἀγεννῶς *adv.* неблагородно
 Ἄγῑς, ἰδος ό Αγῑδ
 ἀγκάλη ή *перев. pl.* рука
 ἄγκιστρον τό рибальський гачок
 ἀ-γνοέω не знати, не помічати
 ἀγορά ή площа; (в Римі) форум
 ἄ-γονος 2 безплідний
 ἄγριος 2, 3 дикий
 Ἀγρίππας ό Агриппа
 Ἀγριππίνα ή Агриппіна
 ἀγροικία ή грубість, відсутність витонченості
 ἀγρός ό село
 ἄγω (*impf.* ἤγον, *aor. pass.* ἤχθην) вести; робити, займатися; проводити (τὰ Ὀλύμπια); іти
 ἀγών, ὠνος ό боротьба
 ἀγωνίζομαι змагатися, боротися
 ἀδελφιδούς ό племінник
 ἀδελφός ό (*voc.* ἄδελφε) брат
 ἀ-δικία ή насильство; жорстокість
 ἀδρός 3 сильний
 ἀεί *adv.* завжди, постійно
 ἀηδών, όνος ή, ό соловей
 ἀ-ηδῶς *adv.* незадоволено; οὐκ

ἀηδῶς не без задоволення
 Ἀηνόβαρβος ό Агенобарб
 ἀήττητος 2 нездоланний, непереможний
 ἀ-θαμβής 2 який не боїться (τινος)
 ἀ-θεώρητος 2 недосліджений
 Ἀθῆναι, ὦν αἱ Афіни
 Ἀθηναῖος 3 афінський; ό Ἀθηναῖος афінянин
 ἄθλημα, ατος τό змагання
 ἀθροίζω збирати
 ἀ-θρόος 3 зібраний; весь
 Αἰγύπτιος 3 єгипетський; ή Αἰγυπτία єгиптянка
 Αἰθίοψ, οπος ό ефіоп
 αἰκίζω *перев. med.* заподіювати шкоду (τινα)
 αἷμα, ατος τό кров
 αἰρέω (*aor.* εἶλον, *inf. aor. med.* ἐλέσθαι) брати; захоплювати; вибирати, обирати
 αἶρω (*aor.* ἤρα) піднімати; *med.* отримувати, здобувати
 αἰσθάνομαι (*aor.* ἤσθόμην) помічати; розуміти
 αἰσθησις, εως ή сприйняття, відчуття; розуміння
 αἰσθητήριον τό почуття
 Αἰσχίνης, ου ό Есхін
 αἰσχρόν τό ганьба
 αἰσχύνη ή сором, ганьба
 αἰτέω просити; вимагати
 αἰτία ή причина; звинувачення; злочин
 αἰφνίδιος 2 раптовий, несподіваний
 αἰχμ-άλωτος 2 полонений

αἰωρέω піднімати
 ἄ-καιρος 2 несвоечасний, недоречний; ἀκαίρως *adv.* несвоечасно, недоречно
 ἄ-κάρδιος 2 який не має серця
 ἄ-καρπος 2 безплідний
 ἀκμάζω процвітати
 ἄ-κόλαστος 2 свавільний; непомірний; розпусний
 ἀκολουθέω йти слідом
 ἀκούω (*aor.* ἤκουσα, *pf.* ἀκήκοα) слухати, чути (τινος)
 ἀκρασία ή непомірність, надмірність
 ἄ-κρατος 2 нерозбавлений, чистий (οἶνος)
 ἀκρίβεια ή точність, ретельність
 ἄ-κριτος 2 неясний
 ἀκροάομαι (уважно) слухати; коритися, підкорятися (τινος)
 ἄκρον τό верхня частина
 ἀκρωτήριον τό акротерій (на фронтоні будівлі)
 ἀκυρόω скасовувати
 ἀκωλύτως *adv.* безперешкодно
 Ἀλβῖνος ό Альбін (від *лат.* albinus *бi-лиi*)
 ἀλγέω засмучуватися
 ἄλειμμα, ατος τό натирання маслом
 ἀλείφω (*pf. pass.* ἀλήλιμμαι) змащувати тіло олією; мазати
 ἀλεκτρούων, όνος ό півень
 Ἀλεξάνδρεια ή Александрія
 Ἀλεξανδρεῖς οἱ александрійці
 Ἀλέξανδρος ό Александр
 Ἀλεξᾶς, ᾱ ό Алекс
 ἀλέξω запобігати
 ἀληθές τό істина, правда
 ἀληθῶς *adv.* насправді, дійсно
 ἀλιάς, ἄδος ή рибальський човен
 ἀλιεύς, έως ό рибалка

ἀλιεύω рибалити
 ἀλίσκομαι (*pass. do* αἰρέω; *aor.* ἦλων, ἔάλων, *inf. aor.* ἄλῶναι) бути пійманим; попадатися
 ἀλκή ή сила
 Ἀλκιβιάδης, ου ό Алківіад
 ἀλλήλων один одного
 ἄλλος, η, ο інший
 ἀλλότριος 3 чужий
 ἀλμυρός 3 солоний
 ἀλουργός 2 пурпурний
 Ἄλπειс, εων αἱ Альпи
 ἄλῶ *aor. conjct. do* ἀλίσκομαι
 ἀλώπηξ, εκος ή лисиця
 ἄλωσις, εως ή захоплення
 ἄμα *adv.* враз, водночас, одночасно; (*Dat., рiδko Gen.*) разом (спільно) з
 ἄ-μαθής 2 неосвічений
 ἄμαξα ή візок
 ἄμαρτάνω завинити, провинитися
 ἀμαύρωσις, εως ή затьмарення
 ἀμείνων 2 *contrar. do* ἀγαθός кращий
 ἀ-μελέω не звертати уваги, зневажати (τινος)
 ἀ-μετρία ή непомірність, надмірність (τινος)
 ἀ-μιγής 2 який не має домішок, чистий (τινος)
 ἄμιλλα ή змагання, боротьба
 ἀ-μιμητό-βιος 2 який веде неповторний спосіб життя
 ἀμοιβή ή обмін: δέκα μνῶν ἀμοιβή еквівалент десяти мін
 ἀμοιρέω бути позбавленим
 ἄ-μορφος 2 негарний
 ἀμούσως *adv.* грубо
 ἄμπελος, ου ή виноградна лоза, виноград
 ἀμυδρός 3 неясний, слабкий
 Ἀμύκλα ή Амікла
 ἄμυνα ή захист, оборона

ἀμύνω захищати; *med.* захищатися, пручатися, чинити опір, боротися (τινα)

ἀμφοτέρως 2 обидва

ἄμφω, *gen. i dat.* **ἀμφοῖν**, *inodi* невідм. і той і інший, обидва

ἀμῶς, тільки **ἀμωσ-γέ-πως** *adv.* якимось чином, як-небудь

ἀνά (*Gen., Dat., Acc.*) вгору (**ἀποταμὸν**)

ἀναβαίνω відправлятися

ἀναβακχεύω приводити до вакхічного екстазу, несамовитості

ἀναβάλλω відкладати

ἀναβαπτίζω знову занурювати (в воду)

ἀναγινώσκω (*aor.* ἀνέγνω, *part. aor.* ἀναγνούς) читати

ἀναγκάζω примушувати, змушувати

ἀναγκαῖον τό необхідність, життєва потреба

ἀνάγκη ἢ необхідність; неминучість; примус

ἀν-αγορεύω проголошувати

ἀν-άγω (*perf. med.-pass.* ἀνήγαμι) виводити

ἀνα-ζεύγνυμι відправляти(ся), повертати(ся)

ἀνα-θαρρέω (знову) ставати сміливим, зухвалим

ἀνα-θεώρησις, εως ἢ ґрунтовні роздуми

ἀνά-θημα, τος τό прикраса; дар

ἀν-αιρέω (*aor.* ἀνείλον, *aor. pass.* ἀνήρεθην, *pf.* ἀνήρηκα) піднімати, брати на руки; убивати, знищувати, виривати (τὴν ῥίζαν)

ἀνα-καθίζω підводитися

ἀνά-κλησις, εως ἢ заклик

ἀνα-κρίνω запитувати

ἀνα-λαμβάνω (*aor. pass.* ἀνελήφθην) *тж. med.* брати; опритомнюватися; піднімати; відтворювати (τὰς ὁμοιότητας)

ἀνα-λάμπω *перен.* знову розпалюватися, знову спалахувати

ἀν-αλίσκω витрачати

ἀνάλωμα, τος τό витрата

ἀναμάττω розмазувати

ἀνα-μένω чекати

ἀνα-πείθω схилати, спонукати (τινα)

ἀνα-πέμπω відправляти; випускати, посилати

ἀνα-πετάννυμι розкривати

ἀνα-πηδάω підхоплюватися, підійматися (з місця)

ἀν-αρθρος 2 слабкий

ἀν-αρτάω привішувати, вішати

ἀνα-σκοπέω розглядати, дивитися

ἀνα-σπάω витягати, тягти нагору

ἀνα-τείνω піднімати (вгору)

ἀνα-τρέπω перевертати догори дном; нищити

ἀνα-φαίνω виявляти, показувати; запалювати

ἀνα-φέρω виносити (нагору): ἀναφέρω κώπας гребти; показувати, виявляти

ἀνα-φλεγμαίνω запалюватися

ἀνα-χωρέω повертатися; відступати

ἀναχώρησις, εως ἢ відступ

ἀνδριάς, ἀντος ὁ статуя

ἀνειμένως *adv.* не соромлячись

ἀν-έλκω (*impf.* ἀνεῖλκον) тягти нагору, піднімати, витягати

ἄνευ (*Gen.*) без, крім

ἀν-ευρίσκω знаходити

ἀν-έχω (*fut.* ἀνέξω, *aor.* ἀνέσχον) піднімати; *med.* витримувати; допускати до себе

ἀνέωξα *aor.* δο ἀν-οίγνυμι
 ἀν-ήμερος 2 дикий
 ἀνήρ, ἀνδρός ὁ чоловік, людина
 ἀνθ-εστιάω пригостити (у свою чергу)
 ἀνθρώπινος 3 людський
 ἀνθρωπος ὁ, ἡ людина
 ἀνιарός 3 неприємний, нестерпний
 ἀνιάω засмучувати, пригнічувати; ображати
 ἀν-ίημι відпускати
 ἀ-νίκητος 2 непереможний
 ἀ-νόητος 2 безглуздий
 ἀν-οίγνυμι (*aor.* ἀνέωξα, ἤνοιξα) відкривати
 ἀν-όμοιος 2, 3 не схожий (τινι)
 ἀντ-ασπάζομαι (взаємно) вітати
 ἀντ-έχω (*fut.* ἀνθέξω) *med.* протистояти (τινι); протиставляти (πρός τινα)
 ἀντι-βολέω просити
 Ἀντίγονος ὁ Антигон
 ἀντι-δράω відплачувати
 ἀντι-κρυς *adv.* прямо
 ἀντί-πρῶρος 2 звернений носовою частиною вперед або спрямований проти ворога (ναῦς)
 ἀντί-τονος 2 натягнутий: τὰ ἀντίτονα (*sc.* νεῦρα) натяжні канати
 Ἀντιφῶν, ὦντος ὁ Антифонт
 Ἀντύλλος ὁ Антулл
 Ἀντωνία ἡ Антонія
 Ἀντώνιος ὁ Антоній
 ἀν-υπό-δητος 2 невзутий, босий
 ἀνύω (*aor.* ἤνυσα) виконувати
 ἀν-ώδυνος 2 безболісний
 ἀνω-θε(ν) *adv.* нагорі, звверху
 ἀξία ἡ гідність; цінність
 ἀξιο-θέατος 2 вартий уваги, визначний

ἄξιος 3 гідний, вартий (τινος)
 Ἀξιοχος ὁ Аксіох
 ἀξιόω вважати (гідним); просити; бажати; вимагати
 ἀ-όρατος 2 невидимий
 ἀп-αγγέλλω повідомляти
 ἀп-άγω відводити
 ἀп-αιτέω вимагати (назад)
 ἀп-αλλάττω звільняти; відпускати
 ἀп-άνθρωπος 2 неприродний (для людини)
 ἀп-αντάω йти назустріч; зустрічати(ся) (τινι); прибувати, з'являтися (εἰς τινα)
 ἅπας, ἅπασα, ἅπαν весь (у цілому); кожний: ἅπαντες усі, ἅπαντα все
 ἀп-ειλή ἡ погроза
 ἀп-εἶμι (εἶμι) відходити
 ἄ-πειρος 2 недосвідчений; який не знає (τινος)
 ἀп-ερείδω *med.* направляти, спрямовувати
 ἀп-ερύκω давати відсіч (τινα)
 ἀп-έχω (*fut.* ἀφήξω, *aor.* ἀπέσχω) *med.* відмовлятися (τινος)
 ἀπήντων *imprf.* δο ἀπαντάω
 ἀ-πιστέω не вірити, не довіряти
 ἄ-πιστος 2 невірний; сумнівний; неймовірний
 ἀπλόος 3 (*стягн.* ἀπλοῦς, ἦ, οὖν) простий
 ἀπλότης, ητος ἡ простота, прямодушність
 ἀπο-βάλλω (*aor.* ἀπέβαλον) втрачати
 ἀπο-βλέπω дивитися
 ἀπόγονος ἡ спадкоємиця
 ἀπο-γράφω записувати
 ἀπο-δείκνυμι показувати
 ἀπό-δειξις, εως ἡ доведення, доказ
 ἀπο-διδράσκω (*aor.* ἀπέδραον) тікати

від кого (τινα)
ἀπο-δίδωμι давати
ἀποδράς *part. aor. do ἀποδιδράσκω*
Ἀποθέται, ὦν αἱ Апотети
ἀπο-θήκη ή склад
ἀπο-θνήσκω (*aor. ἀπέθανον*) вмирати, гинути
ἀπο-καλέω називати; обзивати
ἀπο-κλίνω (про місцевість) бути розташованим у напрямі (*πρὸς θάλασσαν*)
ἀπο-κρίνω *med.* відповідати
ἀπό-κρισις, εως ή відповідь
ἀπο-κρύπτω приховувати
ἀπο-κτείνω (*fut. ἀποκτενῶ, aor. ἀπέκτεινα*) вбивати; страчувати
ἀπο-λακτίζω відкидати
ἀπο-λαμβάνω отримувати, одержувати (назад)
ἀπο-λαύω отримувати (τινος)
ἀπο-λείπω залишати
ἀπο-λύω *med.* накладати на себе руки
ἀ-πόλεμος 2 миролюбний
ἀπ-όλλυμι (*aor. ἀπώλεσα, pf. ἀπολώλεκα*) губити; *med.* гинути
ἀπο-μάχομαι захищатися
ἀπο-μνημόνευμα, ατος τό pl. записи, записки
ἀπό-νοια ή відчай
ἀ-πόνως *adv.* без труда, без зусиль
ἀπο-πειράω *перев. med.* випробовувати (τινος)
ἀπο-πέμπω відправляти
ἀπο-πλέω (*aor. ἀπέπλευσα*) відпливати
ἀπό-πλοος ό (*стягн. ἀπόπλους*) відплиття
ἀ-πορέω бути в скрутному становищі
ἄ-πορος 2 безвихідний, важкий

ἀπο-ρρίπτω (*aor. pass. ἀπερρίφην*) відкидати, кидати, скидати
ἀπο-σβέννυμι (*pf. ἀπέσβηκα*) гасити; *pf. act.* гаснути
ἀπο-σκευή ή обоз
ἀπό-στασις, εως ή повстання
ἀπο-στέλλω (*aor. ἀπέστειλα, aor. pass. ἀπεστάλην*) відсилати, відправляти
ἀπο-στρέφω (*aor. pass. ἀπεστράφην*) відвертати; *pass.* відвертатися від кого-н. (τινα)
ἀπο-σφακελίζω хворіти на епілепсію
ἀπο-σχίζω відокремлювати; *pass.* відокремлюватися
ἀπο-σώζω рятувати; *med.-pass.* благополучно перебувати, рятуватися
ἀπο-τειχίζω відокремлювати стіною (муром)
ἀπο-τειχισμός ό відокремленість
ἀπό-τομος 2 стрімкий
ἄ-ποτος 2 непридатний для пиття, непитний
ἀπο-τρέπω повертати назад
ἀπο-φαίνω показувати; доводити; *med.* оголошувати
ἀπο-φεύγω (*aor. ἀπέφυγον*) тікати
ἀπό-φθεγμα, ατος τό стислий вислів
ἀπο-φθεγματικός 3 який складається зі стислих висловів; який говорить стисло
ἀπο-φράς, άδος *adj.* неробочий, невдалий
ἀπο-χώρησις, εως ή дефекація
ἄ-πρακτος 2 даремний, невдалий
ἀ-προσ-δόκητος 2 несподіваний, непередбачений
ἀ-πταίστως *adv.* плавно
Ι ἄπτω *тж. med.* досягати (τινος);

торкатися, мати відношення; готуватися (τινος)

Π ἄπτω запалювати

ἄπωθε(ν) *adv.* вдалині, далеко

ἀπ-ωθέω (*aor.* ἀπῶσα, *aor. pass.* ἀπωσθεῖς) відштовхувати; не звертати уваги

ἄρα отже, саме, насправді

Ἀραβία ἡ Аравія

Ἀραψ, βοs ὁ аравієць, араб

ἀργύρεος 3 (*стягн.* ἀργυροῦς, ἄ, οὖν) срібний, посріблений

ἀρεστός 3 [*adj. verb. do* ἀρέσκω] приємний

ἀρετή ἡ доброчесність, чеснота

Ἄρης, εως ὁ Арес

ἀριθμός ὁ число

ἀριστάω снідати

ἄριστον τό сніданок

ἄριστος 3 (*superl. do* ἀγαθός) (най)кращий; ἄριστα *adv.* найкращим чином

ἀρνέομαι відмовлятися

ἀρπάζω захоплювати; забирати, витягати

ἀρρύθμως *adv.* нескладно

Ἀρτεμίδωρος ὁ Артемідор

ἀρχή ἡ початок; кінець, край

Ἀρχίβιος ὁ Архібій

Ἀρχιδαμίδας ὁ Архідамід

Ἀρχιμέδης, εως ὁ Архімед

ἄρχω *тж. med.* правити, керувати, командувати (τινος); *pass.* коритися

ἄρχων, онτος ὁ керівник, командир

ἄ-σαφής 2 неясний; нерозбірливий

Ἀσία ἡ Азія; *перев.* Мала Азія

ἄσκησις, εως ἡ спосіб життя, заняття; виховання

ἄ-σικχος 2 невибагливий

ἄσμενος 3 радісний

ἀσπάζομαι вітати, привітати

Ἀσπασία ἡ Аспасія

ἀσπίς, ἶδος ἡ аспід

ἀ-σύγ-κριτος 2 незрівнянний; несумісний (τινι)

ἀ-σφάλεια ἡ захист

ἀσφαλῶς *adv.* безпечно, благополучно

ἀ-τείχιστος 2 не оточений стінами, неукріплений

ἀ-τελής 2 незавершений

ἀ-τέχνως *adv.* невміло

ἄ-τιμος 2 ганебний

ἀ-τόπως *adv.* безглуздо

ἀτρέμα(ς) *adv.* нерухомо

ἀτρεμέω перебувати в спокої

Ἀττικός 3 аттичний; ὁ Ἀττικός житель Аттики

ἀ-τυχής 2 нещасливий

αὖ знову, зі свого боку

αὖθις *adv.* знову

αὐλός ὁ флейта

αὐξάνω (*aor. act.* ἡὔξησα) збільшувати, посилювати

αὐτίκα *adv.* одразу, негайно

αὐτό-θι *adv.* на тому ж місці, там

αὐτο-κράτωρ, ορος ὁ (в Римі) імператор; намісник

αὐτό-ματον τό випадковість

αὐτοῦ *adv.* там же; відразу ж

αὐτό-χειρ, χειρος ὁ вбивця

αὐχήν, ἑνος ὁ потилиця; перешийок

αὐχηρός 3 нечистий, брудний

αὐχμός ὁ убогість

ἀφ-αιρέω (*aor.* 2 ἀφεῖλον, *pf.* ἀφήρηκα) *тж. med.* віднімати (τί τινος, або τί τινα), позбавляти (можливості) (τί); знімати

ἀ-φανής 2 неясний, невидимий

ἀ-φανίζω приховувати; знищувати, руйнувати

ἄφ-αρπάζω викрадати, захоплювати
ἄφ-εσις, εως ή кидання, метання (βελῶν)
ἄφή ή [ἄπτω] чарівність
ἄφ-ηγέομαι верховодити, командувати (τινος)
ἄφ-ίημι (*impf. 3 sing. ήφίει*) відпускати, випускати, опускати; (*sc. ἑαυτόν*) опускатися; залишати; розпускати; вимовляти (φωνήν)
ἄφ-ικνέομαι (*fut. ἀφίξομαι*) приходити, прибувати
ἄφ-ίστημι (*aor. ἀπέστην, part. pf. ἀφεστώς*) повставати, зраджувати; схилити до зради; відокремлюватися (τινος)

ἄφνω *adv.* несподівано, раптом
ἄ-φοβος 2 який не боїться
ἄφ-οράω (*impf. ἀφεώρων*) бути зверненим; дивитися, брати приклад (πρός τινα)
ἄφ-οσιόω *med.* відкидати, відхиляти (з релігійних міркувань)
Ἀφροδίτη ή Афродіта
ἄ-φυκτος 2 неминучий
ἄ-φύλακτος 2 якого неможливо уникнути, неминучий
ἄχθομαι (*aor. ήχθέσθην*) засмучуватися
ἄ-χρηστος 2 даремний, непотрібний
ἄχρι (до тих пір) поки, поки не
ἀψι-μαχέω розпочинати сутичку

Вβ

βαδίζω ходити
βάθος, εος τό глибина
βαθύς, εἶα, ύ глибокий; довгий;
βαθέως *adv.* глибоко
βαίνω (*pf. βέβηκα*) *pf.* перебувати, бути
βάλλω (*aor. ἔβαλον*) кидати, метати
βάλσαμον τό бальзам
βάναυσος 2 вульгарний, грубий
βαραθρ-ώδης 2 який має багато прірв
βάρβαρος 2 чужоземний, варварський; **ό βάρβαρος** чужоземець, варвар
Βαρίνος ό Вариній
βάρος, εος τό груз, вантаж
βαρύς, εἶα, ύ важкий
βάσανος ή випробування
βασιλεία ή царство
βασιλειον τό *тж. pl.* царський палац
βασιλεύς, έως ό цар

βασιλεύω царювати
βασιλικός 3 царський; **βασιλικῶς** *adv.* по-царському
βάσις, εως ή основа, підстава; постамент
Βατιάτης ό Батіат
βέλος, εος τό стріла
βελτίων 2 *compar. до ἀγαθός*
βῆμα, τος τό поміст
βία ή сила, насильство: **βία** силою, насильно
βιάζω *тж. med.* застосовувати силу
βίαιος 2, 3 сильний
βιβλίδιον τό сувій
βίος ό життя; життєпис
βιόω жити
βοάω кричати
βοή ή крик
βοη-θέω поспішати на допомогу, допомагати
βοτήρ, ήρος ό пастух

βουβών, ὤνος ὁ пах
 βουλεύω *тж. med.* радити(ся); змов-
 лятися
 βουλή ή сенат (*у римлян*)
 βούλομαι хотіти, бажати
 βραδύς, εἶα, ύ який погано або по-
 вільно розуміє, тупуватий
 βραχίων, ονος ὁ рука
 βραχυ-λόγος 2 який говорить стис-
 ло, небагатослівний
 βραχύς, εἶα, ύ короткий; невеликий,

незначний
 βραχύ-τονος 2 який зі слабким натя-
 гом
 βρέφος, εος τό новонароджена ди-
 тина, немовля
 Βριάρεως, εω ὁ Бриарей
 βριθος, εος τό вага; тягар
 Βροῦτος ὁ Брут
 βυθός ὁ глибина (моря)
 βωμο-λοχία ή блазнювання
 βωμός ὁ вівтар, жертovníк

Γγ

Γάιος ὁ Гай
 Γαλάτης, ου *adj. т* галльський;
 Γαλάτης ὁ галат, галл
 Γαλατία ή Галлія
 γαμβρός ὁ зять
 γамέω (*aor. ἔγημα*) одружуватися
 (τινα)
 Γαννίκιος ὁ Ганнікій
 γαστήρ, γαστρός ή живіт
 Гέλλιος ὁ Геллій
 γέλως, ωτος ὁ сміх
 γεनेά ή потомство, нащадки
 γένος, εος τό походження; рід;
 плем'я
 γεννάω (*aor. pass ἐγεννήθην*) на-
 роджувати; τὸ γεννηθέν дитина
 (новонароджена); ὁ γεννήσας бать-
 ко
 γέρανος ή журавель
 Γερμανικός 3 германський; ὁ Γερμα-
 νικός Германік
 γεύω *med.* куштувати, їсти (τινος)
 γεω-μετρία ή геометрія
 γεω-μετρικός 3 геометричний
 γῆ ή земля
 γί(γ)νομαι (*aor. ἐγενόμην, pf.*
 γέγονα) бути, відбуватися; трапля-
 тися; ставати

γι(γ)νώσκω (*aor. ἔγνων, pf. ἔγνωκα*)
 дізнаватися, пізнавати, знати; вирі-
 шувати
 γλίσχρος 3 убогий, бідний
 γλυκύς, εἶα, ύ прісний
 γλῶττα ή мова; мовлення
 Γναῖος ὁ Гней
 γνώμη ή намір
 γνωρίζω дізнаватися, упізнавати
 γνώριμος ὁ учень, приятель
 γόμφωμα, ατος τό кріплення
 γράμμα, τος τό *перев. pl.* лист;
 уміння читати і писати, грамота;
 література
 γραμματεύς, έως ὁ писар
 γραμμή ή лінія
 γραφή ή писання
 γραφικός 3 мальовничий;
 γραφικῶς *adv.* мальовничо; як на
 картині
 γράφω писати; креслити
 γυμνάζω тренувати; *med.* тренува-
 тися
 γυμνάσιον τό гімнасій
 γυμνός 3 голий; оголений (ξίφος)
 γυμνο-σοφισταί οί гімносοφίсти
 γυμνώω оголювати

γυναικισμός **ο** жіноча слабкість
γύναιον **τό** (зменш.-пестл. до γυνή)
молодичка; молодиця

γυνή, γυναικός **ή** дружина, жінка
γωνία **ή** кутник

Δδ

δαιμόνιος **2, 3** божественний
δαίμων, **ονος ο, ή** божество
δακρύω плакати
δάκτυλος **ο** палець
Δαρεΐος **ο** Дарій
δέησις, **εως ή** прохання
δείγμα, **ατος τό** доказ, свідчення
δείκνυμι (*aor.* ἔδειξα) показувати; до-
водити
δεινός **3** страшний; майстерний, чу-
довий
δεινότης, **ητος ή** майстерність; крас-
номовство
δειπνίζω приймати в гостях
δειπνον **τό** обід, бенкет; їжа
δεισι-δαιμονία **ή** заобобонний страх
δεκάς, **άδος ή** десяток
δεκα-τάλαντος **2** вагою в десять та-
лантів
Δέκιμος **ο** Децим
Δέλλιος **ο** Деллій
δέλτος **ή** писальна дошка, табличка
Δελφοί **οί** Дельфи
δένδρον **τό** дерево
δέον, **οντος τό** *тж. pl.* потрібне, на-
лежне
δέος, **ους τό** страх, жах
δεσμός **ο** канат
δεσπότης, **ου ο** володар
δεῦρο *adv.* сюди
δέχομαι приймати, брати, одержу-
вати; зустрічати
δέω (*aor.* ἐδέησα, *aor. pass.* ἐδεήθην)
безособ. (δεῖ, *impf.* ἔδει) потрібно,
треба; *перев. med.* потребувати

(τινος); просити (τινός τινος *або*
τινος ποιεῖν τι)
δῆγμα, **ατος τό** укус
Δηάνειρα **ή** Деяніра
δήλωσις, **εως ή** прояв
Δημάρατος **ο** Демарат
δημι-ουργός **ο** творець
δημο-κρατία **ή** демократія
δῆμος **ο** дем (*округ в Аттиці*)
δημότης, **ου ο** людина з народу,
проста людина
δια-βλέπω пильно дивитися, вдив-
лятися (εἰς τινα)
δια-βολή **ή** ненависть, відраза (*πρός*
τινα)
δια-γελάω сміятися
δια-γι(γ)νώσκω вирішувати
διά-γραμμα, **ατος τό** креслення
δι-αγριαίνω дратувати (*τὴν ἀσπίδα*)
δι-άγω проводити, креслити; прово-
дити (час)
δι-αγωνίζομαι битися
διά-δημα, **τος τό** діадема, царська
корона
δια-δοχή **ή** зміна, чергування; успад-
кування
δι-αιρέω (*aor.* διέιλον) ділити,
розділяти
δίαιτα **ή** їжа
δια-κοσμέω розташовувати
δια-κρούω *перев. med.* відхиляти, від-
кидати
δια-λέγομαι (*aor.* διελέχθην) розмов-
ляти (*τινι*); міркувати
δια-λείπω (*aor.* διέλιπον) припиняти

διά-λεκτος, ου ή мова, діалект
δια-λύω припиняти (πόλεμον)
δι-αμείβω змінювати; *med.* змінюватися
δια-νέμω (*aor.* διένειμα) ділити
διά-νοια ή міркування, думка; розум
δια-παιδαγωγέω розважати
δια-πίπτω (*aor.* διέπεσον) розбігати
δι-απορέω шукати відповідь на запитання, досліджувати
δια-πράττω закінчувати
διά-πυρος 2 палаючий
δι-αρχ-αιρεσιάζω обирати (*в органи влади*)
δια-σείω розхитувати
δια-σπάω розривати на частини; руйнувати
δια-στέλλω розстібати (τὸν θώρακα)
διά-στημα, τος τό відстань
δια-σφενδονάω розкидувати; *pass.* розбиватися вщент
δια-ταράττω викликати занепокоєння
δια-τελέω проводити час, жити, існувати
δια-τίθημι (*aor. pass.* διετέθην) приводити в той чи інший стан
δια-τριβή ή розвага
δια-τρίβω проводити час, перебувати
δια-φερόντως *adv.* особливо, дуже
δια-φέρω носити в різні боки; відрізнятись (τινί τινος); *med.* розноситися, розлягатися; бути важливим, мати значення (τινί)
δια-φεύγω (*aor.* διέφυγον) уникати
δια-φθείρω руйнувати, нищити, знищувати
δια-φορά ή розбрат

δια-φυλάττω берегти, зберігати
δια-χράομαι вбивати
διδάσκω учити; доводити
δίδυμος ό близнюк
δίδωμι (*fut.* δώσω, *aor.* ἔδωκα, *aor. pl.* ἔδομεν, *aor. pass.* ἐδόθην, *pf.* δέδωκα)
 давати, надавати; дозволяти
δι-εκ-πίπτω пробиватися; тікати
δι-ελαύνω встромляти (меч)
δι-έξ-ειμι [εἶμι] розповідати
δι-ηγέομαι розповідати, описувати
δι-ίστημι (*aor.* διέστησα) розділяти; розлучати
δικαστής, ου ό суддя
δικαιοσύνη ή справедливість
δικαίως *adv.* справедливо
δίκη ή справедливість
διό (= δια ό) тому, внаслідок чого
Διο-γένης, εος ό Діоген
δι-οικέω (*aor.* διώκησα) управляти, керувати; *med.* керуватися
Διομήδης, εος ό Діомед
Διόνυσος ό Діоніс
δίς *adv.* двічі
δισ-χίλιοι 3 дві тисячі
δί-φρος ό сидіння; крісло
διχό-θεν *adv.* з обох боків
διψάω відчувати спрагу
διώκω переслідувати
δίωξις, εως ή переслідування
δοκέω (*aor.* ἔδοξα) думати, вирішувати; здаватися (τινί); мати значення, славитися
Δολοβέλλας, ου ό Долабелла
Δομίτιος, ου ό Доміцій
δόξα ή думка, судження; слава
δοτέος *adj. verb.* до δίδωμι
δουλεία ή рабство, неволя
δουλικός 3 рабський
δοῦλος 3 рабський; **ό δοῦλος** раб
δράκων, οντος ό змії

δραπέτης, ου ὁ втікач (*перев. про ра-
бів*)
δράω діяти, робити
δρόμος ὁ біг
Δρούσος ὁ Друз
δύναμαι (*aor. ἐδυνήθην, ἡδυνήθην*)
 могти
δύναμις, εως ἡ сила, влада, могут-
 ність, міць; військо; зілля; вартість
 (τοῦ νομίσματος)
δυνατός 3 могутній, впливовий;
 здатний; можливий
δυσ-αγρέω не мати успіху (в лові)
δυσ-θανατέω вмирати болісною
 смертю, довго боротися зі смертю

δυσ-ιερέω отримувати погані при-
 кмети (*при жертвоприношенні*)
δυσκολία ἡ невдоволення, поганий
 настрій
δύσκολος 2 важкий
δυσ-παράβλητος 2 незрівнянний
δυσ-πειθής 2 непокірний, норовли-
 вий, неслухняний
δύστηνος 2 нещасний
δυσ-χεραίνω відчувати роздрату-
 вання, сердитися (πρός τι)
δωδεκα-ετής 2 дванадцятирічний
δωμάτιον τό кімната; спальня
δωρεά ἡ подарунок
δωρέω *перев. med.* обдаровувати
δώρον τό подарунок; *pl.* хабар

Εε

εάω (*aor. εἶασα*) дозволяти; зали-
 шати
Ἑβραῖος ὁ єврей
ἐγγυητής, οὔ ὁ поручитель (τινος)
ἐγγύ-θεν *adv.* на близькій відстані,
 поблизу
ἐγγύς *adv.* близько
ἐγείρω збуджувати
ἐγ-καλέω звинувачувати (τινί τινος)
ἐγ-καρτερέω стійко витримувати
ἐγ-χείρησις, εως ἡ справа
ἐγ-χειρίδιον τό кинджал; ніж; меч
ἐθέλω (*aor. ἠθέλησα*) бажати, хотіти
ἔθνος, εως τό народ, плем'я
ἐθίζω (*imprf. ἐῖθιζον*) привчати; *pass.*
 привчатися, звикати
ἐθισμός ὁ звичка, звичай
ἔθω (*pf. εἶωθα*) мати звичай
Εἰδοί, ὦν αἱ (*lat. Idus*) Іди
εἶδο-ποιέω зображати, описувати
εἶδος, εως τό вид, зовнішність; фор-
 ма; ідея; фізичний стан (тіла)

εἶδωλον τό зображення
εἰκάζω (*pf. pass. εἵκασμαι*) зображу-
 вати, уподібнювати (τινι); *pass.* бути
 схожим
εἰκός, ὅτος τό імовірно, правдопо-
 дібно; ὡς (οἶον) εἰκός як і слід (слід
 було), природно
εἰκών, ὄνος ἡ зображення; статуя
Εἰράς, ἄδος ἡ Ірада
εἰρεσία ἡ веслування, плавання на
 веслах
εἰρήν, ἐνος ὁ ірен
εἴρω (*pf. εἴρηκα, pf. pass. εἴρημαι*) го-
 ворити; називати
εἶσ-εἰμι [εἶμι] входити, приходити
εἰσ-έρχομαι (*aor. εἰσῆλθον*) входити
εἰσ-φέρω (*aor. εἰσήνεγκον*) вносити,
 приносити
εἶτα *adv.* потім, після
εἴτε... εἴτε чи... чи, або... або
ἕκαστος 3 кожний
Ἑκαταῖος ὁ Гекатей

ἐκάτερος 3 кожний (з обох); і той, і інший
ἐκατέρω-θεν *adv.* з обох боків
ἐκατόγ-χειρ, χειρος *adj.* сторукий (Βριάρεως)
ἐκατοντ-άρχης, ου ὁ центуріон
ἐκ-βάλλω (*aor.* ἐξέβαλον, *pf.* ἐκβέβληκα) викидати, випускати, вимовляти (φωνήν); зламувати
ἐκ-βοάω скрикувати
ἐκ-βοηθέω поспішати на допомогу
ἐκ-δίδωμι видавати, опубліковувати (книгу)
ἐκεῖ *adv.* там; туди
ἐκεῖνος 3 той, цей
ἐκεῖσε *adv.* туди
ἐκ-ζω-πυρέω (знову) розпалювати; відроджувати
ἐκ-θέω вилітати
ἐκ-θλίβω відштовхувати
ἐκ-καλέω викликати; *med.* збуджувати
ἐκ-λανθάνω (*aor. med.* ἐξελαθόμην) *med.* абсолютно забувати (τι, τινος)
ἐκ-λείπω (*aor.* ἐξέλιπον) нехтувати (τινα), припиняти
ἐκ-μανθάνω (*aor.* ἐξέμαθον) вивчати (τι)
ἐκ-πέμπω посилати
ἐκ-πετάννυμι (*pf.* *pass.* ἐκπεπέτασμαι) розпускати (ἱστία)
ἐκ-πηδάω вириватися; накидатися
ἐκ-πληξис, εως ἡ потрясіння, приголомшеність; жах
ἐκ-πλήττω (*aor.* ἐξέπληξα, *aor. pass.* ἐξεπλάγην) ударяти; вражати
ἐκ-ποδῶν *adv.* геть
ἐκ-πυστος 2 відомий
ἐκ-τάττω вишиковувати, *med.* вишиковуватися в бойовий порядок
ἐκτός *adv.* (*Gen.*) поза, зовні

ἐκ-τρέφω вигодовувати, вирощувати
ἐκ-φεύγω (*aor.* ἔκφυγον) утікати, рятуватися
ἐκ-φύω (*pf.* ἐκπέφυκα) *досл.* виростати
ἐκ-φωνέω вигукувати, кричати
ἐκ-χέω виливати, висипати; (*про лю-дей*) *перев. pass.* вибігати
ἐλαύνω прямувати; нападати
ἐλάχιστος (*superlat.* *до* μικρός, ὀλίγος) найменший; **ἐλάχιστα** *adv.* найменше
ἐλέγχω випробовувати, досліджувати
ἐλευθέριος 2, 3 вільний
ἐλεύθερος 3 вільний
ἐλκόω *pass.* гноїтися, наливати, вкриватися виразками
ἔλκω (*impf.* εἴλκων) тягти; притягувати, залучати
Ἑλλάς, ἄδος ἡ Еллада, Греція
Ἕλλην, ηνος ὁ еллін, грек
Ἑλληνικός 3 еллінський, грецький
Ἑλληνιστί *adv.* по-грецьки
ἐλπίζω сподіватися; очікувати
ἐλπίς, ἶδος ἡ надія
ἐμ-βαίνω (*part. aor.* ἐμβάς) перебувати на
ἐμ-βάλλω (*aor.* ἐνέβαλον) заповнювати (τινα τι); відправляти; завдавати (πληγὴν); вводити в, запроваджувати (ὁμιλίαν); викликати (μάχην); прокопувати (τάφρον)
ἐμ-μελῶς *adv.* вдало
ἐμ-πίπτω (*aor.* ἐνέπεσον) падати; (*про мову*) заходити
ἐμ-πληξία ἡ безрозсудність
ἐμ-ποιέω вселяти
ἐμ-φαίνω виявляти
ἐμ-φασис, εως ἡ зображення

ἐμ-φύω (*pf.* ἐμπέφυκα) вхоплюватися, хапатися (τινι)
 ἐν-αγής 2 проклятий
 ἐνακισ-χίλιοι 3 дев'ять тисяч
 ἐν-αντίος 3 протилежний, ворожий
 ἐν-απο-θνήσκω вмирати (від чого-н. τινι)
 ἐν-άπτω (*aor.* ἐνήψα) обв'язувати
 ἐν-αρμόττω прилаштувати, приводити у відповідність
 ἔνδεια ἢ потреба; нестаток
 ἐν-δείκνυμι *тж. med.* показувати; хизуватися
 ἔνδον *adv.* усередині
 ἐν-δύω проникати
 ἐν-ειλέω тіснити з усіх боків; *pass.* бути в оточенні
 ἐν-εἰμι [εἰμί] бути, перебувати в; містити
 ἔνεκα (*Gen.*) заради, через
 ἔνθα *adv.* тоді
 ἐνθουσιασμός ó несамовитість
 ἐνιαυτός ó рік
 ἐνιοι 3 деякі
 ἐνίοτε *adv.* іноді
 ἐν-οράω помічати, бачити в чому (τινι)
 ἐν-οχλέω (*impf.* ἠνώχλουν) турбувати (τινα)
 ἐνταῦθα *adv.* тепер, тут; тоді, в той час
 ἐν-τιμος 2 почесний
 ἐντός *adv.* усередині
 ἐν-τροφάω кепкувати (τινι)
 ἐν-τυγχάνω (*aor.* ἐνέτυχον) зустрічати(ся) (випадково) (τινι); спілкуватися або розмовляти (τινι); звертатися (з проханням) (περί τινος); читати (τινι)
 ἐντύνω (*aor.* ἐντυνα) прикрашати
 ἐξ-αγγέλλω повідомляти

ἐξ-άγω (*aor.* ἐξήγαγον) застосовувати
 ἐξ-αίρω (*aor. pass.* ἐξήρθην) піднімати
 ἐξ-αίφνης *adv.* несподівано
 ἐξακис-χίλιοι 3 шість тисяч
 ἐξ-ανθέω з'являтися на шкірі
 ἐξ-απατάω обманювати
 ἐξ-άπτω *med.* переслідувати, іти слідом
 ἐξ-έγερσις, εως ἡ пробудження
 I ἔξ-εἰμι [εἰμί] *безособ.* (*pr.* ἔξεστι(v), *impf.* ἐξῆν) дозволено, можна
 II ἔξ-εἰμι [εἰμί] (*part. praes.* ἐξιών) виходити
 ἐξ-ελαύνω (*aor.* ἐξήλασα) випускати; відправлятися (у похід)
 ἐξ-ηττάομαι підкорятися (τινος)
 ἔξις, εως ἡ стан (здоров'я)
 ἐξ-ίστημι гинути, вмирати
 ἐξ-όπισθε(v) *adv.* ззаду, позаду
 ἔξω *adv.* зовні
 ἔξω-θεν *adv.* поза, зовні
 ἐξ-ωθέω (*aor.* ἐξέωσα) витіснити, виганяти
 ἔοικα (*part. pf.* ἐοικώς, υἱά, ός, *ppf.* ἐώκειν) бути схожим (τινι); здаватися: *безособ.* ώς ἔοικε як здається
 ἐπ-άγω (*aor.* ἐπήγαγον) приводити, привозити; запроваджувати
 ἐп-αγγέλλω пропонувати
 ἐп-αινέω хвалити
 ἐп-ανά-στασις, εως ἡ повстання
 ἐп-αν-έρχομαι (*aor.* ἐπανήλθον) повертатися
 ἐν-απο-θνήσκω вмирати від чого (τινι)
 ἐп-αρχία ἡ провінція (у Римі)
 ἐπεῖ коли; після того як; тому що; проте
 ἐп-είγω *med.* квапитися, поспішати

Ι ἔπ-ειμι [εἰμί] (*impf.* ἐπῆν) бути, перебувати (τινι)

ΙΙ ἔπ-ειμι [εἶμι] (*part.* ἐπιών) проходити

ἔπειτα *adv.* потім, після цього

ἐπ-έρχομαι підходити, приходити, наближатися (τινι)

ἐπ-έχω спрямовуватися, прямувати

ἐπι-βατεύω захоплювати (τινος)

ἐπι-βάτης, ου ὁ моряк

ἐπι-γί(γ)νομαι відбуватися, траплятися з ким (τινι)

ἐπί-γραμμα, ατος τό епіграма

ἐπι-γράφω надписувати

ἐπι-δείκνυμι показувати, доводити

ἐπι-δίδωμι передавати, вручати

ἐπι-θέω бігти

ἐπι-καλέω *тж. med.* закликати, звати (на допомогу)

ἐπι-καλύπτω (*aor. pass.* ἐπικαλύφθην) прикривати, приховувати

ἐπι-κελεύω спонукати

ἐπί-κλησις, εως ή прізвисько

Ἐπικοῦρος ὁ Епікур

ἐπι-κρίνω судити

ἐπι-λαμβάνω *тж. med. (aor. επέλαβον)* захоплювати (τινος); вражати (*про хворобу*)

ἐπι-λανθάνω (*pf. med. ἐπιλέλησμαι*) *перев. med.* забувати, не пам'ятати (τινος, τι)

ἐπι-ληπτικός 3 хворий на епілепсію

ἐπι-μέλεια ή турбота, піклування; старання; вишуканість

ἐπί-πεδον τό підніжжя (гори)

ἐπι-πίπτω нападати

ἐπί-πλεος 3 наповнений, повний (τινος)

ἐπι-πλέω плисти

ἐπί-πλεως 2 = ἐπίπλεος

ἐπι-πολῆς *adv.* нагорі

ἐπι-πορεύομαι проходити по чому-н. (τινα)

ἐπι-σκοπέω дивитися, спостерігати

ἐπι-σπάω спонукати, заохочувати

ἐπ-ίσταμαι знати

ἐπι-στολή ή лист, послання

ἐπι-στρέφω повертати(ся), обертати(ся); крутити, скручувати; переконувати

ἐπι-σφάττω заколювати, вбивати; добивати (пораненого)

ἐπι-τάσσω (*att. ἐπιτάττω*) наказувати, давати доручення

ἐπι-τείνω посилювати, підвищувати

ἐπίτηδες *adv.* зумисне

ἐπι-τηρέω підстерігати

ἐπι-τίθημι докладати, накладати; *med.* нападати (τινι); присвячувати себе

ἐπι-φαίνω (*aor. pass. ἐπεφάνην*) *pass.* з'являтися

ἐπι-φανής 2 який належить до знаті; відомий; ἐπιφανῶς *adv.* славетно; вражаюче

ἐπι-φέρω (*aor. ἐπήνεγκον*) вносити, приносити; *pass.* носитися; ἐ. χοάς робити узливання на могилі

ἐπι-φοιτάω приходити, відвідувати

ἐπι-χειρέω прагнути; нападати

ἐπι-χείρησις, εως ή напад

ἐπι-χέω сипати, кидати

ἔπομαι іти слідом, іти вслід (τινι)

ἐπτα-ετής 2 семирічний

ἐραστής, ου ὁ коханець; шанувальник, прихильник (τινος)

ἐράω бути закоханим (τινος); прагнути, бажати

ἐργάζομαι працювати

ἐργασία ή заклад

ἔργον τό робота, справа; битва, бій

ἐρημία ή самотність
 ἔρημος 2 позбавлений, який не має
 (τινος)
 ἔρις, ἶδος ή (acc. ἔριν) змагання
 ἔρμηνεύς, ἕως ό перекладач
 Ἑρμότιμος ό Гермотім
 ἔρχομαι (aor. ἦλθον) приходити,
 прибувати; наставати
 ἔρως, ὠτος ό любов, пристрасть до
 кого (τινος)
 Ἔρως, τος ό Ерот
 ἐρωτάω запитувати
 ἐρώτημα, τος τό питання
 ἐρωτικός 3 любовний
 ἐστιάω (impf. εἰστίων) пригощати (у
 себе вдома); бенкетувати
 ἐσχάρα ή вогнище
 ἑταίρα ή гетера, коханка
 ἑταιρέω бути жінкою легкої пове-
 дінки
 ἑταῖρος ό товариш, друг
 ἕτερος 3 інший (з двох); ἕτερος...
 ἕτερος один... інший
 ἔτι ще; вже
 ἔτος, εος τό рік
 εὖ adv. добре
 εὖ-γε добре, чудово
 εὖ-γένεια ή шляхетність
 εὖ-δαίμων 2 щасливий, багатий
 εὖ-δοκιμέω відзначатися
 εὖ-δόκιμος 2 кращий, славний
 εὖδω спати
 εὖ-εξία ή гарний стан здоров'я
 εὖθυ-θάνατος 2 який заподіює
 нехайну смерть
 εὖθύς adv. прямо, зараз же, негайно
 εὖ-κολία ή привітність, приязність
 εὖ-коλος 2 невимогливий, неவிбаг-
 ливий
 εὖ-νοια ή прихильність, доброзич-
 ливість

εὖ-παγής 2 міцний
 εὖ-παθέω віддаватися насолоді, на-
 солоджуватися
 εὖ-πείθεια ή послух, покора
 εὖπετῶς adv. легко
 Εὐπολις, ἶδος ό Евполід
 εὖ-πορία ή підвіз провіанту
 εὖ-πορος 2 легкий
 εὖ-πρεπής 2 красивий
 εὕρετής, οὐ ό винахідник
 εὕρισκω (aor. εὔρον) знаходити
 εὕρος, εος τό ширина
 Εὐρώτας ό Еврот
 εὖ-τελής 2 простий, незначний
 εὖ-τονος 2 міцний
 εὖ-φυῖα ή природні здібності, обда-
 рованість
 εὖφυῶς adv. спритно
 εὖ-ψυχία ή мужність, рішучість
 ἐφ-άπτω med. стикатися, бути
 пов'язаним (τινος)
 ἐφ-έλκω (aor. ἐφείλκυσα) med. натя-
 гувати; спричиняти, викликати
 ἐφ-εξῆς adv. по черзі
 ἔφ-ηβος ό ефеб
 ἐφ-ικνέομαι досягати, діставати
 (τινος); викладати, представляти
 (τῶν πραγμάτων)
 ἐφ-ίστημι (aor. ἐπέστησα, inf. pf.
 ἐφεστάναι) ставити (τινι), призна-
 чати; припиняти (τὴν φυγὴν); з'яв-
 лятися
 ἔφ-οδος ή напад, вторгнення
 ἔχω (impf. εἶχον, fut. ἔξω, aor. ἔσχον)
 мати; держати; володіти; med. три-
 матися за що-н. (τινος); (cum adv.)
 перебувати в (тому чи іншому)
 стані; брати; бути тісно пов'язаним
 (τινος)

Zζ

ζάω (*inf. praes.* ζῆν, *pf.* ἔζηκα) жити
 ζεῦγμα, ατος τὸ з'єднання
 ζεῦγος, εος (ους) τό парна упряжка
 (коней, биків тощо)
 ζηλόω наслідувати (τινα)
 ζημία ή покарання

ζητέω шукати; досліджувати
 ζω-γράφος ό живописець, худож-
 ник
 ζωή ή життя
 ζῶον τό жива істота, тварина
 Ζώπυρος ό Зопір

Hη

ἤ *adv.* де, куди
 ἡγεμονία ή керівництво, влада; пер-
 шість
 ἡγεμών, όνος ό вождь, ватажок; ке-
 рівник, командувач
 ἡγέομαι (*aor.* ἡγησάμην) вважати
 ἡδίων 2 *compar.* до ἡδύς
 ἡδιστος 3 *superl.* до ἡδύς
 ἡδονή ή насолода, задоволення, ра-
 дість
 ἡδύς, εἶα, ύ приємний
 ἦθος, εος τό вдача, звичай, характер
 ἦκω приходити, з'являтися
 ἡλακάτη ή веретено
 Ἡλεῖος 3 елідський; οἱ Ἡλεῖοι елі-
 дяни

ἡλικία ή вік
 ἥλιος ό сонце; сонячне світло
 ἡμέρα ή день
 ἥπειρος, ου ή материк
 Ἥρα ή Гера
 ἡρέμα *adv.* спокійно; повільно
 ἡσυχάζω бути спокійним
 ἡσυχῇ *adv.* спокійно
 ἡσυχία ή спокій
 ἥττα ή поразка
 ἡττάομαι (*aor. pass.* ἡττήθην) зазна-
 вати поразки (τινι); поступатися
 (τινος)
 ἦχος ό звук

Θθ

Θαῖς, ἴδος ή Таῖς (Таїда)
 θακεύω випорожнюватися
 θάλασσα (*att.* θάλαττα) ή море
 θανάσιμος 2 смертельний
 θανατη-φόρος 2 смертоносний
 θάνατος ό смерть
 θάπτω (*aor.* ἔθαψα, *aor. pass.* ἐτάφην)
 ховати
 Θαργηλία ή Таргелія
 θαρρέω підбадьорюватися
 θαυμάζω (*aor.* ἐθαύμασα) дивува-
 тися (τινα, τι)

θαυμαστός 3 дивний, дивовижний
 θαυματο-ποιός ό фокусник
 θέα ή [θεάομαι] видовище, вид
 θέαμα, τος τό вид, видовище
 θεάομαι дивитися
 θεατής, οὔ ό *досл.* глядач, *тж.* свідок
 θέατρον τό театр; вистава
 θεῖον τό бог
 θέλγω зачаровувати
 θεμιστεύω давати оракул, віщувати
 (τινι)
 θεο-μαχέω боротися з богами

Θεόπομπος ὁ Теопомп
 θεός ὁ бог
 θεραπαινίδιον τό служниця
 θεραπαινίς, ἶδος ἡ служниця
 θεραπεία ἡ догляд (τινος)
 θεραπεύω доглядати, лікувати; ша-
 нувати
 θερμαντικός 3 здатний нагрівати
 θέσις, εως ἡ [τίθημι] розміщення,
 розташування
 θεώρημα, ατος τό знання
 θεωρία ἡ споглядання; роздум
 θήρα ἡ здобич, улов
 θηρίον τό звір, тварина
 θνήσκω (θνήσκω) (aor. ἔθανον, pf.
 τέθνηκα) умирати, гинути
 θόρυβος ὁ схвальний вигук
 Θράκη ἡ Фракія

Θράξ, κός ὁ фракієць
 θρηνέω оплакувати
 θρήνος ὁ плач
 θριαμβεύω святкувати тріумф; вести
 за собою в тріумфальній ході; med.
 іти як бранець у тріумфальній ході
 θρίαμβος ὁ (в Римі) тріумф
 θρῖον τό фіговий листок
 θυγάτηρ, τρός ἡ дочка
 θυμίαμα, τος τό пахощі, фіміам
 θυμο-ειδής 2 сміливий, відважний
 θύρα ἡ двері
 θυρίς, ἶδος ἡ вікно
 θυσία ἡ жертвоприношення, жерт-
 ва
 θύω приносити жертву
 θώραξ, κος ὁ панцир

Iι

Ἰάς, Ἰάδος ἡ (sc. γυνή) іоніянка
 ἰατρός ὁ лікар
 Ἰβηρία ἡ Іберія
 ἰδέα ἡ спосіб
 ἰδία ἡ тільки кат' ἰδίαν окремо
 ἴδιος 2, 3 власний
 ἰδιώτης, ου ὁ приватна людина
 ἰδρύω шикувати (військо)
 ἰδρώς, ὤτος ὁ піт
 ἱερά τά жертвоприношення
 ἱερεῖον τό жертвна тварина
 Ἱέρων, ωνος ὁ Гієрон
 ἱκανός 3 достатній
 ἱλη ἡ (у Спарті) іла, загін
 ἱμάτιον τό гіматій, плащ; (у римлян)
 тога
 Ἰόβας, α ὁ Юба
 Ἰουδαία ἡ Іудея
 Ἰουδαίος ὁ іудей

ἱππεύς, εως ὁ вершник
 Ἱππόνικος ὁ Гіппонік
 ἵππος ὁ кінь
 ἰσθμός ὁ перешийок
 Ἰσθμός ὁ Істм
 ἴσον adv. однаково
 ἴστημι (aor. ἔστησα, part. pf. ἐστώς)
 ставити, установлювати; стояти
 ἰστίον τό вітрило
 ἱστορέω розповідати
 ἱστορία ἡ історія, розповідь (про
 минулі події)
 ἰσχυρός 3 могутній, сильний
 ἰσχύω мати значення, користува-
 тися впливом
 ἴσως adv. можливо, мабуть
 Ἱταλία ἡ Італія
 ἰχθύς, υος ὁ риба

καθ-αιμάσσω (*aor.* καθήμαξα) за-
 кривавлювати, забризкувати
 кров'ю
καθ-αίρεσις, εως ή умертвіння,
 вбивство
καθ-αιρέω (*aor. pass.* καθηρέθην)
 скидати, руйнувати
καθ-άπερ *adv.* так само як
καθ-άπτω *перев. med.* засуджувати,
 докоряти (*τινος*)
καθαρός 3 ясний
καθ-έζομαι сидіти
καθ-είργνυμι запирати; укладати
κάθετος ή перпендикуляр
καθ-εύδω спати
καθ-ηδυ-παθέω марнотратити (на
 втіхи)
κάθ-ημαι сидати, сидіти
καθ-ήμι (*part. aor.* καθείς) пускати;
 опускати, кидати
καθ-ίζω (*aor.* ἐκάθισα) розташо-
 вувати; сидіти
καθ-ίστημι (*aor.* κατέστησα) дово-
 дити, приводити (в який-н. стан)
κάθ-οδος ή спуск
καινός 3 новий
καίπερ хоча
καιρός ό (зручний) час, слушна
 мить, нагода; міра
Καῖσαρ, ρος ό Цезар
καίτοι однак; втім, хоча
καίω (κάω) *med.* горіти
κακία ή порочність, розбещеність
κάκιστος superl. до κακός
κακόν τό зло, нещастя; порок; ушко-
 дження
κακός 3 поганий, злий
κάλαμος ό очерет; вудка

καλέω називати; кликати; запрошу-
 вати; закликати
Καλλίας, ου ό Каллій
καλλιστεύω *тж. med.* бути найкра-
 сивішим
καλλίων, κάλλιον compar. до καλός
κάλλος, εος τό краса
καλόν τό краса
καλός 3 гарний, прекрасний; **καλῶς**
adv. гарно, прекрасно; добре
κάλος (атт. κάλως, ω) ό канат
Καλπουρνία ή Кальпурнія
καλώδιον (καλώδιον) τό невеликий
 канат, мотузок
Κανωβίτης adj. т канобський
Καπίτων, ονος ό Капітон
Καπύη ή Капуя
καρδία ή серце
καρη-βαρέω опускати голову (на
 груди)
κάρος ό заціпеніння, залякність
καρτερέω витримувати, перетер-
 пювати
καρτερός 3 жорстокий; міцний,
 укріплений
Κάσкас, α ό Каска
Κάσσιος ό Кассій
Κάστος ό Каста
κατα-βαίνω (*aor.* κατέβην) спуска-
 тися
κατα-βάλλω (*aor.* κατέβαλον) вби-
 вати
κατα-γελάω (*aor.* κατεγέλασα) на-
 сміхатися (*τινος*)
κατα-γιγνώσκω (*pf.* κατέγνωκα) по-
 мічати (у кому-н. *τινος*)
κατ-άγω тягнути вниз, стягувати
κατ-αγωνίζομαι долати, перема-
 гати

κατα-δρομή ή вторгнення
κατα-δύω занурювати, топити
κατα-θύω приносити в жертву
κατ-αίρω спускатися
κατα-κα(ί)ω (*aor.* κατέκαυσα) спалювати; горіти
κατά-κειμαι лежати (за столом; на землі)
κατα-κηλέω пом'якшувати, утихомирювати
κατα-κλάω ламати
κατα-κλίνω (*aor. pass.* κατεκλίθην) класти (в ліжку), укладати; *med.-pass.* лягати
κατα-κόπτω (*aor. pass.* κατεκόπην) зарубувати, убивати
κατα-κοσμέω *med.* приводити до ладу, поправляти
κατα-λαμβάνω (*aor.* κατέλαβον) захоплювати; *тж. med.* займати; наздоганяти; заставати, знаходити
κατα-λάμπω світити
κατα-λέγω (*aor.* κατεῖπον) розповідати, повідомляти
κατα-λείπω (*aor.* κατέλιπον) залишати
κατα-λοχίζω розподіляти
κατα-λύω розпускати; припиняти, закінчувати
κατα-μανθάνω (*aor.* κατέμαθον) вивчати, дізнаватися; оглядати
κατα-μίγνυμι домішувати, додавати
κατ-αμπ-έχω прикривати, *тобто* маскувати (τὰ κράνη)
κατα-παύω припиняти; стримувати
κατα-πίνω ковтати
κατα-πυγούσνη ή неприродна розпуста
κατα-ρράκτης, ου ό підйомні двері (або решітка)

κατα-ρρήγνυμι зривати, скидати
κατ-άρχω *med.* убивати
κατα-σβέννυμι (*aor.* κατέσβεσα) гасити, тушити
κατα-σημαίνω (*part. pf.* κατασεσημασμένος) запечатувати
κατα-σκευάζω улаштовувати; будувати, створювати
κατ-ασπάζομαι гаряче обіймати, цілувати
κατα-σφάττω (*aor.* κατέσφαξα, *pf. pass.* κατέσφαγμαι) заколювати, убивати
κατα-τεθαρρηκότως *adv.* сміливо
κατα-τείνω напружувати всі сили
κατα-τίθημι спрямовувати
κατα-τιτρώσκω (*aor. pass.* κατετρώθην) зранювати
κατα-φέρω *med.-pass.* завдавати удару; звалюватися
κατα-φεύγω тікати; шукати схову або притулку
κατα-φιλέω цілувати
κατα-φορά ή зомління, непритомність
κατα-φρονέω ставитися з презирством, нехтувати, зневажати (τινος)
κατ-εργάζομαι (*aor.* κατειργασάμην) робити, завершувати (роботу)
κατ-ευνάζω присипляти, заспокоювати
κατ-έχω тримати, утримувати; заповнювати, наповнювати; напирати, тіснити
κατ-όρθωμα, τος τό успіх; успішне завершення
κάτ-οχος 2 одержимий
κάτω *adv.* вниз
κάτω-θεν *adv.* внизу

κεῖμαι лежати; покоїтися; бути встановленим
κείρω стригти
κελεύω наказувати; просити; вирішувати; пропонувати
κενός 3 порожній; даремний; позбавлений (τινος)
κέντρον τό бажання, пристрасть
κεραία ή брус, балка
κεφαλή ή голова; верх, вершина
κηδεία ή тж. pl. поховання
κηλῖς, ἶδος ή пляма
κῆπος ό сад, город
κιθάρα ή кіфара
Κιλικία ή Кілікія
Κίλιξ, κος ό кілікієць
Κίλισσα adj. f кілікійська
Κίμβρος ό Цімбρ
κινδυνεύω наражатися на небезпеку, ризикувати
κίνδυνος ό небезпека
κινέω рухати
κίνησις, εως ή рух
κίστη ή кошик
κλάδος ό гілка
κλαίω плакати
Κλαύδιος ό Клавдій
κλαυθμυρισμός ό дитячий плач
κλειθρον τό засув, замок
κλεινός 3 славний
κλείω зачиняти
Κλεο-πάτρα ή Клеопатра
κλέπτω (pf. κέκλοφα) красти
κλῆμα, τος τό лоза
κληρο-νόμος ό спадкоємець
κλῆρος ό жереб; земельна власність
κλιμακίς, ἶδος ή драбина
κλίνη ή ліжко
κλινίδιον τό ліжко
κλίνω (pf. pass. κέκλιμαι) pass. падати, лежати

κλίσις, εως ή нахил, вигин; поворот
κλύδων, ωνος ή брязкіт
Κλώδιος ό Клодій (Клавдій)
κνηστής, ἶδος ή шпилька
Κνίδιος 3 кнідський; **ό Κνίδιος** житель Кніду
κοιλία ή живіт
κοῖλος 3 порожній
κοιμάω med. спати
κοινός 3 спільний, загальний
Κόιντος ό Квінт
κολάζω (aor. pass. ἐκόλασθην) карати
κολακεία ή лестощі
κόλασις, εως ή кара
κόλασμα, ατος τό кара
κόμη ή волосся
κομιδῇ adv. цілковито, цілком
κομίζω приносити, доставляти; нести, везти; **med.-pass.** іти
κοπετός ό биття себе в груди, плач
κοπίς, ἶδος ή ніж
κόπτω дошкульяти, втомлювати
κόρη ή дівчина
Κόρινθος ή Коринф
Κορνήλιος ό Корнелій
κοσμέω прикрашати
κόσμιος 2, 3 пристойний
κόσμος ό прикраса
Κοσσίνιος ό Коссиній
κραζω (pf. κέκραγα) кричати
Κράνειον τό Краній
κράνος, εος τό шолом
κραῖσις, εως ή темперамент, характер
Κράσσος ό Красс
κρατέω перемагати; завоювати (τινος)
Κρατίνος ό Кратін
κρατίστος 3 надзвичайно сильний, найсильніший

κρατύνω зміцнювати
 κρείττων 2 [*contrar. do ἀγαθός*] кра-
 щий
 κρέμαμαι бути підвішеним, висіти
 κρημνός ó скеля, стрімчак
 κρημν-ώδης 2 крутий
 κρίνω судити
 κρότος ó шум; оплески
 κρύπτω ховати
 κρύφα *adv.* потай, таємно
 κτάομαι (*ppf.* ἔκεκτήμην) мати; на-
 кликати на себе (ἐαυτῶ)
 κτείνω убивати
 κτύπος ó шум; грім, гуркіт
 κυαθίζω черпати воду
 Κύδνος ó Кідн

κύκλος ó коло, кільце
 κυκλόω оточувати
 κύλινδρος ó циліндр
 κυν-ῶπις, ἰδος *adj. f* досл. з собачими
 очима; безсоромна
 Κύπρος ή Кіпр
 κύριος 2, 3 який має право або мож-
 ливість (*ποιεῖν τι*)
 Κῦρος ó Кір
 κωλύω заважати, перешкоджати
 κωμάζω здійснювати ходу (на честь
 Вакха); бенкетувати
 κωμικός 3 комічний
 κῶμος ó гулянка; голослива юрба
 κωμ-ωδία ή комедія
 κώπη ή весло

Λλ

λαβή ή хватка
 Λαβιήνος ó Лабиен
 λαγχάνω (*aor.* ἔλαχον) одержувати
 за жеребом (*κλήρω*)
 λαθεῖν *inf. aor. do* λανθάνω
 Λάκαινα ή спартанка
 Λακεδαιμόνιος 3 лакедемонський; ó
 Λακεδαιμόνιος лакедемонянин,
 спартанець
 λακωνίζω наслідувати лаконські
 звичаї
 Λακωνικός 3 лаконський, спартан-
 ський
 λαλέω говорити (даремно), базікати
 λαμβάνω (*aor.* ἔλαβον) брати (в по-
 лон), захоплювати; одержувати,
 отримувати; знаходити; хапати за
 що (*τινος*)
 λαμπάς, ἄδος ή смолоскип, факел
 λαμπρός 3 блискучий, прекрасний;
 λαμπρῶς *adv.* яскраво, пишно
 λαμπρότης, ητος ή блиск, пишнота,

пишність
 λανθάνω (*aor.* ἔλαθον, *ppf. pass.*
 ἐλελήσμεν) залишатися непоміче-
 ним; *med.-pass.* забувати (*τινος*)
 λάχανον τό овоч
 λέγω (*aor.* εἶπον) говорити; називати
 λεηλασία ή спустошення
 λεία ή провіант
 λείος 3 рівний; λείως *adv.* повільно,
 неквапливо
 λείπω *med.-pass.* поступатися (*τινος*)
 Λέντλος ó Лентул
 λέξις, εως ή слово, вираз
 Λέπιδος ó Лепід
 λεπτός 3 тонкий, вузький
 λέσχη ή лесха, місце для нарад
 Λευκανία ή Луканія
 Λευκανίς, ἰδος *adj. f* луканська
 Λεύκιος ó Луцій
 Λεύκολλος ó Лукулл
 Λεωνίδας, ου ó Леонід
 ληστροίς, ἰδος ή (*sc. ναῦς*) піратське

судно
Λιβία ή **Λιβία**
Λίβιος ό **Λιβίϊ**
λίθος ό камінь
λίμνη ή озеро
λίσσας, άδος *adj. f* гладка
λιτή ή (*перев. pl.*) прохання, благання
λογισμός ό міркування, розумування, довід
λόγος ό слово, мова, промова: **οί λόγοι** література, вчення; слава;

розповідь; *перен.* увага; *мат.* розрахунок
λοιπός 3 який залишився, інший; майбутній
λουτρόν τό лазня; купання
λούω *med.-pass.* купатися
λόφος ό пагорб
Λυκούργος ό Лікурґ
λυκόφων, ονος ό лікофон
λύπη ή сум, горе
Λυσικλῆς, έους ό Лісікл
λύω розпечатувати

Μμ

μαγγάνευμα, ατος τό чари; хитрість
μαθηματικός 3 математичний
μάθησις, εως ή вивчення
Μαιδικός 3 медійський
μακαρίζω вважати щасливим (*τινά τινος*)
μακεδονίζω розмовляти македонською
Μακεδών, όνος ό македонянин
μαλακός 3 легкий
μανθάνω (*pf.* μεμάθηκα) вчитися
μάντευμα, τος τό пророцтво, оракул
μαντική ή пророкування, ворожіння
μαντικός 3 пророча (людина)
μάντις, εως ό віщун, провісник
Μάρκελλος ό Марцелл
Μάρκος ό Марк
Μάρτιος 3 березневий; **ό Μάρτιος** березень
μάστιξ, ιγος ή батіг
μάχαιρα ή меч
μάχη ή битва, бій; бійка
μάχιμος 2, 3 войовничий
μάχομαι битися, боротися (*τινι*)

μέγεθος, εος τό розмір, величина; велич, могутність; велич душі
μέθη ή гулянка, пиятика; сп'яніння
μεθ-ίστημι *med.-pass.* відходити
μειδιάω посміхатися
μείζων 2 *compar.* до μέγας більший
μειράκιον τό юнак
μελέτη ή вправа, навчання (*τινος*)
μελλ-είρην, ενος ό меллірен
μέλλον, οντος τό майбутнє
μέλλω (*fut.* μελλήσω) мати намір, збиратися; зволікати, вагатися
μέλος, εος τό *перев. pl.* частина тіла
μέμφομαι дорікати
Μενέξενος ό Менексен
μέντοι однак
μένω (*aor.* ἔμεινα) залишатися
μέρος, εος τό частина, частка, міра
μέσον τό середина
Μεσο-ποταμία ή Месопотамія
μετα-βαίνω (*part. aor.* μεταβάς) переходити
μετα-βάλλω *тж. med.* переходити (до іншого табору); міняти, змінювати
μετα-βολή ή зміна

μετα-λαμβάνω отримувати (τινος);
замінювати
μετα-νοέω змінювати думку; жалку-
вати
μετα-στρέφω (aor. pass.
μετεστράφην) повертати
μετ-έχω брати участь, долучатися,
бути причетним (τινος)
μετ-έωρος 2 підійнятий вгору
μέχρι (Gen.) до
μηδέ-ποτε *adv.* ніколи
μηδισμός *ο* прихильність до персів
Μῆδος *ο* мідянин
μηθείς, ἐν = **μηδείας, ἐν**
μήκος, εως τό довжина, довгота, три-
валість
Ι μήν однак, тим не менш
ΙΙ μήν, ὅς *ο* місяць
μήνυσις, εως ἡ донос
μηνύω повідомляти, доносити
μήτηρ, μητρός *ἡ* мати
μηχανάομαι влаштовувати, вста-
новлювати
μηχανή *ἡ* машина (облогова)
μηχάνημα, τος τό = **μηχανή** *ἡ*
μηχανικά τά спорудження машин
μηχανο-ποιός *ο* механік, інженер
μιαρός 3 негідний, мерзенний
μίγνυμι (pf. pass. μέμιγμαi) бути по-
єднаним (τινι)

μικρός (σμικρός) 3 малий, незнач-
ний
μικρότης, ητος ἡ невеликий розмір,
незначна величина
Μιλήσιος 3 мілетський; *ο* **Μιλήσιος**
мілетець
Μίλτω, ους ἡ Мільто
μιμέομαι відтворювати (τινα)
μίσθιος 3 найманий
μνᾶ, ᾶς ἡ міна (*грошова одиниця, до-
рівнює 100 драхмам*)
μνήμη *ἡ* пам'ять, спогад
μνημονεύω згадувати
μόλις *adv.* ледве; насилу
Μόμμιος *ο* Муммій
μονο-μαχέω бути гладіатором
μονό-μαχος *ο* (*у римлян*) гладіатор
μόνος 3 один, єдиний; *μόνον* *adv.*
тільки, лише
μορφή *ἡ* зовнішність, краса
μουσικός 3 музичний
μουσό-ληπτος 2 натхненний му-
зами
μοχλός *ο* засув
μυθικός 3 міфічний, казковий
μυριό-νεκρος 2 із безліччю убитих
μυρίος 2, 3 десятитисячний; числен-
ний
Μυρωνίδης, ου *ο* Міронід

Nv

Ναβαταῖοι οἱ набатеї
ναί так, справді
ναός *ο* храм
ναυ-μαχία *ἡ* морський бій
ναυ-μάχος 2 військово-морський
ναύς, νεώς *ἡ* корабель
νεανιεύομαι піддаватися юнаць-

кому захопленню; діяти або гово-
рити зопалу
νεανίσκος *ο* юнак
νεό-γαμος 2 недавно одружений, на-
речений
νέος 3 новий; молодий; *ο* **νέος** юнак
Νέρων, ωνος *ο* Нерон

νε-ωλκέω витягувати на сушу (кора-
бель)
Νηρηΐς, ἴδος ἡ nereΐda
νῆσος, ου ἡ ostriv
νικάω перемагати
νίκη ἡ перемога
νιφετ-ώδης 2 сніжний (νύξ)
νόθος 2, 3 позашлюбний, незаконно-
народжений
νομίζω мати звичай: νενόμισται
прийнято; вважати

νόμισμα, ατος τό монета
νόμος ό звичай, закон
νόος ό (σтягн. νοῦς) розум; думка
νοσ-ώδης 2 хворобливий
νου-θετέω врозумляти
νυγμή ἡ укол
νύκτωρ *adv.* вночі
νῦν *adv.* нині, тепер, зараз
νύξ, νυκτός ἡ ніч
νῶτος ό i νῶτον τό спина

Ξξ

Ξανθίππος ό Ксантіпп
ξένος ό чужинець; друг
Ξέρξης, ου ό Ксеркс

ξιφ-ήρης 2 озброєний мечем
ξίφος, εος τό меч
ξύλον τό колода; *pl.* дрова

Οο

ὀβελίσκος ό рожен
ὄγκος ό величина, розмір
ὀδμή ἡ запах
ὀδός ἡ дорога, шлях
ὀδοῦς, ὀδόντος ό зуб
ὀδύνη ἡ біль, скорбота
ὄθεν *adv.* звідки; тому, через це
οἶαξ, ακος ό кормове весло
οἶδα (*part. pf.* εἰδώς) знати, розуміти
οἰκεῖος 3 домашній; дружній; влас-
ний; рідний
οἰκέτης, ου ό раб
οἰκέω жити
οἶκημα, ατος τό будинок
οἰκία ἡ дім
οἶκος ό житло, дім, палац; οἶκοι *adv.*
вдома
οἶκτος ό співчуття, жаль
οἰκτρός 3 який викликає співчуття;
жалісний
οἶνος ό вино
οἶομαι думати, вважати

οἶον *adv.* як (наприклад)
οἶος 3 такий, який; (*cum inf.*) який
може, здатний
οἶχομαι вирушати
Ὀκταουία ἡ Октавія
ὀλίγος 3 невеликий, малий; нечис-
лений
ὀλιγότης, ητος ἡ стислість
ὀλκάς, άδος ἡ вантажний корабель
ὀλκή ἡ вага
ὄλος 3 цілий, весь; ὄλως *adv.* взагалі
ὀλοφυρμός ό плач
ὀλοφύρομαι волати, голосити, пла-
кати
Ὀλύμπια τά Олімпійські ігри
Ὀλυμπος ό Олімп
Ὀμηρικός 3 гомерівський
ὀμιλέω бути близьким, спілкуватися
(τινι)
ὀμιλία ἡ спілкування; розмова; по-
водження

ὁμοιότης, τητος ἡ подібність, схожість
ὁμοίως *adv.* подібним чином, так само
ὁμο-λογέω погоджуватися; *тж. med.* визнавати, домовлятися (*τινι*)
ὁμό-σε *adv.* назустріч
ὁμοῦ *adv.* разом
ὁμό-φυλος 2 одноплемінний (*τινος*)
Ὅμφαλη ἡ Омфала
ὅμως однак, все-таки
ὄναρ, ὀνείρατος τό сон, сновидіння
ὄνειρος ὁ сон, сновидіння
ὄνομα, τος τό ім'я; слава
ὀνομάζω (*aor.* ὠνόμασα) називати
ὀνομαστός 3 знаменитий
ὄνυξ, υχος ὁ кіготь
ὀξύς, εἶα, ὑ швидкий; **ὀξέως** *adv.* несподівано; своєчасно
ὀξύτης, ητος ἡ швидкість
οὔα ἡ (*лат. ovatio*) овація
ὀπίσω *adv.* назад; (*Gen.*) позаду
ὀπλίζω (*aor.* ὤπλισα) озброювати
ὄπλον τό (*перев. pl.*) зброя
ὁ-ποιος 3 *relat.* який
ὀπτανεῖον τό кухня
ὀράω (*impf.* ἐώραν, *aor.* εἶδον, *aor. pass.* ὠφθην, *pf.* ἐώρακα) бачити, дивитися; розуміти; *pass.* бути поміченим
ὄργανον τό знаряддя, інструмент
ὀργή ἡ гнів, роздратування
ὀργιασμός ὁ таємний обряд (*περὶ*

τὸν Διόνυσον)
ὀργίζομαι (*aor.* ὠργίσθην) гніватися, сердитися (*τινι*)
ὀρέγω (*pf. pass.* ὀρώρεγμαι) простягати
Ὅρθια ἡ Ортія
ὀρθός 3 який піднявся; прямий; **ὀρθῶς** *adv.* правильно
ὀρμάω рухатися, прямувати; нападати; бажати; вирішувати; намагатися
ὀρμή ἡ прагнення, бажання
ὀρμιά ἡ нитка з рибальським гачком, волосінь
ὄρνις, ιθος ὁ, ἡ птах
ὄρος, εος τό гора
ὀρύττω копати, рити
ὅσος 3 який (*за розміром*); **ὅσον** *adv.* (на)скільки
ὅс-περ, ἡ-περ, ὁ-περ (саме) той
ὅταν = ὅτε ἄν коли
οὐθείς, ἐν = οὐδείς, ἐν
οὐκ-έτι *adv.* вже не, більше не
οὐκ-οὐν *adv.* все-таки не, однак не
οὐκ-οὐν отже
οὐ-πω *adv.* ще не
οὐράνιος 2, 3 небесний
οὐχ-ί [*intens. do οὐ*] (зовсім) не
ὀφθαλμός ὁ око
ὄχθη ἡ беріг
ὄχλος ὁ юрба, натовп
ὄψις, εως ἡ вигляд, зовнішність; погляд; вид, видовище; видіння

Пп

Πάδος ὁ Пад
πάθος, εος τό подія, пригода; нещастя, лихо; почуття, пристрасть; збудження, хвилювання
παιδ-αγωγός ὁ вихователь

παιδάριον τό дитина
παιδεία ἡ виховання
παιδεύω виховувати
παιδιά ἡ розвага; жарт
παιδίσκη ἡ дівчина

παιδο-νόμος *ο* педоном
παίζω грати; жартувати, бавитися
παῖς, παιδός, ὁ, ἡ дитина (хлопчик або дівчинка); *тж.* *ο παῖς* син
παίω (*fut.* *παίσω*) ударяти
πάλαι *adv.* раніше; (вже) давно
παλαιός 3 давній
πάλιν *adv.* знову, ще раз; зі свого боку, в свою чергу
παλλακή *ή* коханка
παλλακίς, ἶδος, ἡ = **παλλακή**
παν-ηγυρικός 3 святковий
пан-ουργέω робити (вчиняти) підступно
пан-ουργία *ή* хитрість
пан-ούργος 2 хитрий; **пан-ούργως** *adv.* хитро
παντά-паσι(ν) *adv.* зовсім; безперечно, безсумнівно
πανταχό-θεν *adv.* звідусіль, звідусюди
панто-δαпός 3 всілякий, різноманітний
πάντως *adv.* повністю, цілком; цілковито
πάνυ *adv.* дуже
пара-γίγνομαι приходити, приходити; бути присутнім
пара-δίδωμι передавати, надавати, віддавати (*τινι*)
пара-αινέω (*aor.* *παρήνεσα*) радити (*τινι*)
пара-αιωρέομαι висіти в повітрі
пара-καλέω (*pf.* *παράκέκληκα*) кликати, звати; просити (*τινα*); пропонувати
пара-κατ-έχω затримувати
пара-κέλευσις, εως, ἡ спонукання; заклик
пара-ακολουθέω супроводжувати, йти слідом (*τινι*)

пара-λαμβάνω (*aor.* *παρελήφην*) *pass.* приймати, за-своювати; брати; запрошувати
Πάραλος *ο* Парал
пара-λύω *тж.* *med.* послаблювати; знімати (*τὸν θώρακα*); позбавляти (*τοῦ ζῆν ἐαυτήν*)
пара-σκευάζω готувати
пара-σκευή *ή* знаряддя; озброєння; обстановка
пара-στρατοπεδεύω розбивати табір поруч (*τινι*)
пара-τάξις, εως, ἡ битва
пара-τάττω шикувати (*τὸ στρατεύμα*)
пара-τυγχάνω бути присутнім (*τινι*)
пара-φροσύνη *ή* божевілля
пара-φυλάττω дочекатися
пара-εγ-γυάω наказувати
пάρ-ειμι [*εἰμί*] бути присутнім; приходити, наставати
пара-εис-ρέω прокрадатися
пара-έργως *adv.* між іншим, мимохідь
пара-έρχομαι (*aor.* *παρῆλθον*, *pf.* *παρελήλυθα*) проходити (мимо), нехтувати; завершуватися (*про час*); приходити; входити
пара-έχω (*aor.* *παρέσχον*) надавати; завдавати (шкоди); підставляти (*τῷ δήγματι*); представляти
Παρθικός 3 парфянський
Παρθυαῖος *ο* парфянин
пара-ίημι (*aor.* *παρήκα*) поступатися; віддавати (*ἐαυτόν*)
пара-ίστημι ставити; наближатися; з'являтися
пара-ομαρτέω супроводжувати
пᾶς, пᾶσα, пᾶν весь
πάσχω (*aor.* *ἔπαθον*) зазнавати

πατήρ, πατρός *ό* (*pl.* πατέρες) батько
πάτριος 2, 3 батьківський
πατρίς, ίδος ή батьківщина
Παυσανίας, ου ό Павсаній
παύω переставати, припиняти
πεζο-μάχος 2 військово-сухопутний
πεζός 3 піший; *ό πεζός* піше військо;
πεζῇ adv. (sc. όδῶ) по суші
πείθω (*aor.* ἔπεισα, *aor. pass.* ἐπείσθην) переконувати; *med.-pass.* переконуватися, коритися
πεινάω (*inf. pr.* πεινῆν) голодувати, бути голодним
πειράω намагатися
πελεκίζω обезголовлювати
Πελοπόννησος ή Пелопоннес
πέμπτος 3 п'ятий
πέμπω (*aor.* ἔπεμψα) посилати, відправляти
πεντακισχίλιοι 3 п'ять тисяч
πεντ-ήρης ή (*sc.* ναῦς) пентера
πέπλος *ό* одяг (перев. жіночий)
πέπρωται 3 *oc. sing. pf. do πόρω*
περαιόω переправляти
περι-άγω обертати (кругом)
περι-βάλλω (*aor.* περιέβαλον) оточувати
περι-βόητος 2 знаменитий
περι-δινέω крутити, обертати
περι-έρχομαι (*aor.* περιῆλθον) обходити, оточувати
περι-έχω оточувати
περι-θέω оточувати; обволікати
περι-ίστημι (*aor.* περιέστησα) ставити навкруги; оточувати
περι-καθ-άπτω причіплювати (τι τῷ ἀγκίστρῳ)
Περικλῆς, έους ό Перікл
περι-λαμβάνω охоплювати, оточувати
περι-λούω обмивати

περι-μένω чекати, очікувати
περί-οδος ή чергування
περι-ολισθάνω (*aor.* περιώλισθον) вислизати
περι-οράω (*aor.* περιεῖδον) допускати, дозволяти
περι-παθέω бути дуже схвилюваним
περι-πείρω насаджувати (τῷ ἀγκίστρῳ)
περι-πέμπω відправляти в обхід (κύκλῳ)
περι-πίπτω (*aor.* περιέπεσον) падати (τινι), потрапляти до кого (τινι)
περι-πλέκω (*pf. pass.* περιπέπλεγμαι) обвивати
περι-ρρήγνυμι (περιρρηγνύω) (*aor.* περιέρρηξα) розривати, роздирати
περι-σπαίρω здригатися
περι-στέλλω ховати
περιττός 3 надмірний; особливий; досконалий: *τό περιττόν* досконалість
περι-τυγχάνω (випадково) зустрічати(ся) (τινι)
περι-φερός 2 круглий
περί-φοβος 2 переляканий
Πέρσης, ου ό перс
Πετηλῖνος 3 петелійський
πέτρα ή скеля; кам'яна брила
πεφροντισμένως *adv.* розсудливо, старанно
πεφυλαγμένως *adv.* обережно
πιθανότης, ητος ή вміння переконувати
Πικηνίς, ίδος ή Піцен
πικρία ή гіркота; перен. їдкість
πικρός 3 гіркий, їдкий, гострий
πίμπρημι палити, спалювати
πίνω (*aor.* ἔπιον) пити
πίπτω (*aor.* ἔπεσον) падати, гинути

πιστεύω вірити, довіряти
 πίστις, εως ή довіра
 πιστός 3 вірний, відданий
 πλαίσιον τό прямокутник
 πλανάω *pass.* блукати
 Πλάτων, ωνος ό Платон
 πλείστος 3 [*superlat. do πολύς*] най-
 численніший, найбільший; най-
 більш значний, важливий;
 πλείστον *adv.* найбільш(е)
 Πλειστῶναξ, νακτος ό Плістоанакт
 πλείων 2 [*compar. do πολύς*] більший
 πλέον *adv.* більше
 πλέω плисти, пливти
 πληγή ή удар; рана (від удару)
 πλήθος, εος τό безліч; юрба, натовп
 πλήκτης, ου *adj. m* забіякуватий, за-
 деривуватий
 πλήν *adv.* але, проте; (*Gen.*) крім, за
 винятком
 πλησιάζω наближатися; перебу-
 вати у близьких стосунках (τινι)
 πλήττω (*aor. έπληξα, aor. pass. έπλήγην*) ударяти, бити, вражати
 πλίνθος ή цегла
 πλόος ό (*стягн. πλοῦς*) плавання
 πλούσιος 3 багатий
 πλούτος ό багатство
 πνεῦμα, τος τό вітер
 ποδώκης 2 прудконогий
 ποιέω робити, творити
 ποιμήν, ένος ό пастух
 ποῖος 3 який? (*якість*)
 πολεμέω воювати, боротися (τινι)
 πολέμιος 3 ворожий; ό πολέμιος во-
 рог
 πολεμιστήριος 2, 3 бойовий
 πόλεμος ό війна
 πολι-ορκέω брати в облогу
 πολι-ορκία ή облога (міста)
 πόλις, εως ή поліс, місто-державна

πολιτεία ή державний устрій
 πολίτης, ου ό громадянин
 πολιτικός 3 державний; ό πολιτικός
 державний діяч, політик
 πολλάκις *adv.* часто, декілька разів
 πολλαχῇ *adv.* неодноразово; на ба-
 гато частин (διαίρειν)
 πολλαχοῦ *adv.* у багатьох місцях;
 часто
 πολύ-σπαστον τό *tex.* складовий
 блок
 πολυ-τέλεια ή марнотратство; роз-
 кіш
 πολυ-τελής 2 дорогий; πολυτελῶς
adv. не шкодуючи коштів
 πολύ-χορδος 2 багатострунний; ба-
 гатоголосий
 Πομπήιος ό Помпей
 πονέω страждати; опинитися в
 скрутному становищі
 πονηρός 3 дурний, поганий, негід-
 ний; ганебний
 πόνος ό праця, робота; труднощі;
 зусилля
 Ποντικός 3 понтійський
 πορεύω *med.* вирушати
 πορθέω спустошувати, грабувати
 πορθμεῖον τό судно для переправи
 πορθμός ό протока
 πόρνη ή повія
 πόρω (*part. pf. pass. πεπρωμένος*) *pass.*
 бути призначеним долею
 πόσος 3 в якій кількості; скільки
 ποταμός ό ріка
 ποτέ *adv.* (*енкл.*) колись, одного разу
 πρότερον *adv.* (*у розділових питаннях*):
 πρότερον ... ή (чи) ... чи
 ποτνιαόμαι плакати, ридати (від
 жаху)
 που *adv.* (*енкл.*) як-небудь; імовірно,
 можливо, мабуть

Πούπλιος ὁ Публій
πούς, ποδός ὁ нога; фут
πρᾶγμα, τος τό справа; вчинок;
 предмет, річ (лат. *res*); *pl.* сила, мо-
 гутність; подія
πραγματεία ἡ діяльність, праця, ро-
 бота
πρᾶξις, εως ἡ дія, справа
πρᾶος (πρᾶϋς), **εἶα, ον (ύ)** не силь-
 ний (ὀδύνη)
πραότης, ητος ἡ людяність
πράττω (*pf. pass. πέπραγμαi*) робити
πρέπω личити; відповідати (τινὶ)
πρεσβευτής, οὔ ὁ (лат. *legatus*)
 (римський) легат
πρέσβυς, εως adj. (*compar.*
 πρεσβύτερος, *superl.* πρεσβύτατος)
 старий, старший
πρεσβύτερος ὁ старий
πρίαμαι купувати
πρίν (ἤ) перш ніж
προ-άγω іти попереду; спонукати,
 схилати; виводити (назовні)
προ-αισθάνομαι (*aor.* προησθόμην)
 передбачати; заздалегідь дізнава-
 тися
προ-αλίσκομαι (*pf.* προεάλωκα)
 бути раніше спійманим
προ-βάλλω пропонувати, випробо-
 вувати (τί τινι)
προβατο-κάπηλος ὁ торговець ху-
 добою
πρό-βλημα, ατος τό мат. задача;
 проблема; думка
πρό-γονος ὁ пасинок
προ-δίδωμι (*aor.* προῶδωκα) зраджу-
 вати; залишати
πρό-δρομος ὁ розвідник
πρό-ειμι [εἶμι] іти (вперед); виходити
προ-έρχομαι (*aor.* προῆλθον) висту-
 пати вперед, виходити; проходити

προή *див.* **προ-ίημι**
προ-θυμέομαι домагатися; бажати
πρό-θυμος 2 схильний, готовий;
προ-θύμως *adv.* запопадливо, рев-
 но
προ-θύω приносити жертву (перед-
 чимось)
προ-ίημι (*aor.* προῆκα) віддавати
προ-ίστημι (*part. pf.* προεστώς) ста-
 вити попереду (на чолі), обирати;
 керувати (τινος)
προ-ῖσχω (= προέχω) *перев. med.* ка-
 зати, оголошувати
προ-κατα-λαμβάνω захоплювати
 (раніше)
Προκλήιος ὁ Прокулей
προ-λέγω (*aor.* προεῖπον) віщувати,
 пророкувати
πρό-μαντις, εως ἡ віщунка, проро-
 чиця
προ-νέμω приділяти, давати на спа-
 док
προσ-αγορεύω (*aor.* προσηγόρευσα)
 називати; оголошувати
προσ-άγω (*aor.* προσήγαγον, *aor.*
pass. προσήχθην) підводити; прису-
 вати
προσ-ап-όλλυμι разом із тим *або* до
 того ж губити
προσ-άπτω приписувати; відносити
προσ-αράσσω кидати, жбурляти
προσ-βάλλω нападати, атакувати;
 приносити; заподіювати
προσ-βολή ἡ напад, штурм
προσ-γίγνομαι приєднуватися
 (τινι); перебувати
προσ-δέχομαι чекати, очікувати
προσ-δια-φθείρω знищувати
προσ-δοκέω сподіватися
Ι **πρόс-ειμι** [εἶμί] приєднуватися,
 поєднуватися (τινι)

Π πρόσ-εἰμι [εἶμι] підходити, наближати-ся
πρoσ-επι-λέγω (*aor.* προσεπείπον) додавати до сказаного
πρoσ-έρχομαι (*aor.* προσῆλθον) підходити
πρoσ-έχω звертати увагу (*τὸν νοῦν* τινι)
πρoσ-ήκω належати; личити; бути в родинних стосунках (*κατὰ γένος*)
πρoσ-ίστημι підходити
πρόσ-κειμαι знаходитися, бути (*τινι*); наполягати
πρoσ-κομίζω приносити, доправляти (*τινι*)
πρoσ-κοσμέω прикрашати
πρoσ-λέγω (*aor.* προσεἶπον) звертатися до кого (*τινα*)
πρoσ-μάχομαι битися (*τινι*)
πρoσμείγνυμι наближатися, підходити
πρoσ-νέμω (*aor.* προσένεμα) призначати
πρoσ-νήχομαι підпливати (*τινι*)
πρoσ-ονομάζω називати
πρόσ-οψις, εως ἡ погляд
πρoσ-παίζω (*aor.* προσέπαιξα) жартувати (*τινι*)
πρoσ-πίπτω (*aor.* προσέπεσον) падати; нападати (*τινι*)
πρoσ-ποιέω схилити когось (*τινα*) до когось-небудь (*τινι*); прикидатися (*з inf.*)
πρoσ-τάττω *тж. med.* наказувати

πρoσ-τίθημι давати, передавати
πρoσ-φέρω (*aor.* προσήνεγκα, *aor. pass.* προσηνέχθην) підносити; наближати; *pass.* прибувати
πρoσ-χαίρω радіти
πρόσ-ωπον τό обличчя; маска
πρo-τείνω *тж. med.* виставляти вперед
πρότερος 3 колишній; **πρότερον (τό)** *adv.* раніше
πρo-τίθημι (*aor.* προὔθηκα) пропонувати
πρo-τρέπω спонукати, схилити
πρό-φασις, εως ἡ привід, підстава
πρύμνα ἡ корма (*νηός*)
πρώην *adv.* недавно
πρῶρα ἡ носова частина (корабля), корабельний ніс
πρῶρα-θε(ν) *adv.* з боку корабельного носа, спереду
πρωτεύω бути першим
πρῶτα τά початок
πρῶτον (τό) *adv.* перш за все; вперше; спочатку
Πτολεμαῖος ὁ Птолемей
πτωχός 2, 3 бідний
πύλη ἡ *pl.* ворота, брама
πυνθάνομαι (*aor.* ἐπυθόμην) дізнаватися; запитувати
πῦρ, πυρός, τό вогонь
πυρετός ὁ жар, лихоманка
πῶς *adv. interr. et relat.* як, яким чином; *енкл.* якось

ῥαβδ-οὔχος ὁ (*у Римі*) ліктор
ῥάδιος 2, 3 легкий; **ῥαδίως** *adv.* легко, не докладаючи зусиль
ῥα-θύμως *adv.* недбайливо

ῥᾶον *compar.* до ῥαδίως
ῥαπίζω бити, ударяти
Ῥηγῖνος 3 регійський; **ὁ Ῥηγῖνος** регієць

ῥῆμα, τος τό слово; вислів
 ῥητορική ή ораторське мистецтво
 ῥήτωρ, ορος ό оратор
 ῥίζα ή корінь
 ῥιπίζω обмахувати (віялом)
 ῥοῖζος ό, ή свист; шум
 ῥύμη ή швидкий рух; сила

Ῥωμαῖος 3 римський; ό Ῥωμαῖος
 римлянин
 Ῥωμαῖστί *adv.* латиною
 ῥωμαλέος 3 сильний
 Ῥώμη ή Рим
 ῥώμη ή сила (фізична), міцність

Σσ

Σάββα, ας ό Сабба
 Σαλῖναι, ὦν αἱ Саліны
 σαμβύκη ή самбука
 Σάμιος 3 самоський; ό Σάμιος жи-
 тель Самоса
 Σάμος ή Самос (*οστρίβ*)
 σβέννυμι гасити
 σειρά ή мотузка
 σειρήν, ἦνος ή сирена
 σείω тягнути
 σέλας, αος τό (*pl.* σέλα) саяво, блис-
 кавка
 σελήνη ή місяць
 Σελινούς, οὔντος ή Селінунт
 σεμνός 3 шанобливий
 σεμνότης, ητος ή величність
 Σερτώριος ό Серторій
 σημείον τό знак, сигнал; знамення;
 ознака
 σιγή ή мовчання, тиша
 σιδήρεος 3 (*стягн.* σιδηροῦς, ἄ, οὔν)
 залізний
 σίδηρος ό залізо; залізне знаряддя
 або зброя
 Σικελία ή Сицилія
 Σινωπεύς, έως ό житель Синопа
 σιτίον τό *перев. pl.* їжа, харчі
 σῖτος ό їжа
 σιωπή ή мовчання
 Σκέλλιος ό Сцеллій
 σκέπτομαι (*fut.* σκέψομαι, *aor.*

ἐσκεψάμην) дивитися; дізнаватися
 σκευάζω одягати; наряджати
 σκευο-ποιέω виготовляти, робити
 (ὄργανα)
 σκιάς, ἄδος ή навіс, балдахін (для за-
 хисту від сонця)
 σκιο-θηρον τό сонячний годинник
 σκόπελος ό скеля, стрімчак
 σκορπίος ό скорпіон
 σκότος ό темрява
 Σκρώφας, ου ό Скрофа
 σκυθρ-ωπός 2, 3 похмурий
 σκύμνος ό, ή дитинча (тварини –
 τινος, τινων)
 σκῶμμα, ατος τό жарт
 σκώπτω насміхатися (τινα); жарту-
 вати; дражнити
 σμικρός 3 = μικρός
 σορός ή гробниця
 σοφιστής, οὔ ό знавець; софіст
 σοφός 3 мудрий
 σπαράσσω роздирати
 σπάργανον τό пелюшка
 Σπαρτάκειος 3 спартаківський
 Σπάρτακος ό Спартак
 Σπαρτιάτης, ου ό спартіат
 σπασμός ό спазм, судома
 σπάω (*aor.* ἔσπασα, *aor. med.*
 ἔσπασάμην, *pf. med.* ἔσπασμαι) *тж.*
med. витягати, виймати
 σπένδω *тж. med.* робити узливання

(χοάς)
σπέρμα, ατος τό сперма
σπεύδω поспішати
σπονδή ή (pl.) договір, мир, пере-
 мир'я
σπουδάζω (aor. pass. ἐσπουδάσθην)
 прагнути
σπουδή ή наполегливість; зусилля;
 серйозність
στάδιον τό стадій
σταθμός ό вага
στέγω захищати від чого (τι)
στεναγμός ό стоґін
στενός 3 вузький
στέργω любити
στερεός 3 мат. об'ємний
στέρνον τό тж. pl. груди
στέρομαι бути позбавленим; утра-
 чати (τινος)
στέφανος ό вінок
στεφανόω med.-pass. оточувати
στέφω прикрашати вінком
στηρίζω упирати
στιβάς, άδος ή підстилка (із соломи,
 трави)
στοιχεῖον τό принцип
στολή ή одяг
στόλος ό військо
στόμα, τος τό дзьоб
στομόω загартовувати
Στράβων, ωνος ό Страбон
στρατεία ή похід
στράτευμα, τος τό військо
στρατεύω тж. med. вирушати в по-
 хід; вести війну
στрат-ηγέω командувати
στрат-ηγός ό стратег, полководець;
 (в Римі) консул або претор
στρατιά ή військо
στρατιώτης, ου ό воїн, солдат
στρατιωτικός 3 солдатський

στρατοπεδεύω (перев. med.) ставати
 табором
στρατόπεδον τό табір (військовий);
 військо
στρατός ό військо
στρέφω спрямовувати
συγ-γενής 2 рідний, родинний
 (τινι); **ό συγγενής, έος** родич
σύγ-γραμμα, τος τό твір, книга
σύγκλητος ή (в Римі) сенат;
 засідання сенату
συγ-κρουσμός ό зіткнення (τῶν
 νεῶν)
συγ-κυβεύω разом грати в кістки
 (τινι)
συγ-χέω змішувати; розладнувати
 (стрій)
συγ-χωρέω дозволяти
σῦκον τό смоква
συλ-λαμβάνω (aor. συνέλαβον) ха-
 пати, схоплювати
συλ-λέγω (aor. pass. συνελέγην) зби-
 рати
συμ-βάλλω (aor. συνέβαλεν) тж.
med. розпочинати бій, битися;
 сприяти, допомагати
συμ-βίωσις, εως ή подружнє життя
συμ-βόλαιον τό взаємини, інтимні
 стосунки (πρός τινα)
σύμ-βουλος ό порадник, радник
συμ-μετα-φέρω pass. слідувати за
 ким-н. (завжди і скрізь)
σύμ-μετρος 2 співрозмірний, відпо-
 відний
συμ-παίζω брати участь у грі, грати
 разом
συμ-πίνω пити разом, брати участь
 у пиятиці
συμ-πίπτω (aor. συνέπεσον) всту-
 пати в бій

συμ-πλανάομαι разом блукати, гуляти
συμ-πλέκω сплітати; ув'язуватися в бій
συμ-φεύγω разом тікати
συμ-φορά ή нещастя
συμ-φορέω збирати
συμ-φύω (*pf.* συμπέφυκα) зростатися, з'єднуватися
συν-άγω збирати
συν-αγωνιάω разом турбуватися
συν-αλοάω розбивати
συν-αλύω разом блукати
συν-ανα-στρέφω *med.-pass.* спілкуватися (*τινί*)
συν-απο-θνήσκω (*fut.* συναποθανοῦμαι) разом або одночасно вмирати
συν-άπτω починати бій (*μάχην*)
συν-αρμόττω (*pf.* *pass.* συνηρμόσμην) *тж. med.-pass.* бути злагодженим, поєднуватися
συν-αρπάζω схоплювати
συν-άρχω спільно володарювати (*τινί*); *ό συνάρχων* товариш по посаді
συν-δέομαι просити разом з кимось (*τινί*), підтримувати прохання
συν-διαίτησις, *εως ή* спілкування, поводження
συν-εθίζω привчати
σύν-ειμι [*είμι*] бути разом, жити разом (*τινί*)
συν-είργνυμι ув'язнювати
συν-εκ-δίδωμι видавати заміж, одружувати (*τινά τινί*)
συν-εμ-βαίνω разом сідати на корабель
συν-εργός *ό* помічник (*τινος*)
σύν-εσις, *εως ή* розум
συν-εχής 2 суміжний

συν-ήδομαι разом радіти; вітати
συν-ήθης 2 близький; звичайний;
ό συνήθης, ους близький знайомий або друг
συν-θάπτω ховати разом
σύν-θημα, τος τό умовний знак, сигнал
συν-θηρεύω разом полювати (*τινί*)
συν-ίημι (*aor.* συνήκα) розуміти
συν-ίστημι (*inf. aor.* συστήναι) утворюватися; (*про військові дії*) зав'язуватися, починатися
συν-νοέω розуміти
σύν-νομος 2 який живе разом
σύν-οδος ή союз, спілка
σύν-οιδα (*part. pf.* συνειδώς) бути співучасником
συν-οικέω жити разом, співмешкати (*τινί*); перебувати в шлюбі
συν-οικίζω видавати заміж (*τήν θυγατέρα τινί*), одружувати
σύν-οικος 2 який живе разом
συν-οράω (*aor.* συνειδον) разом або одночасно бачити
συν-ουσία ή секс, статеві стосунки
συν-τάττω складати; утворювати
σύν-τομος 2 швидкий
συν-τρέχω збігатися, прибігати
συν-τρίβω ламати, розбивати
σύν-τροφος 2 разом вихований
συν-ωμοσία ή змова
Συρακόσιος 3 сіракузький;
ό Συρακόσιος сіракузянин
Συρία ή Сирія
σῦριγξ, ιγγος ή сирінга
συρμός *ό* довгий слід
Σύρος *ό* сирієць
συ-σκευάζω *тж. med.* готувати
συσ-σίτιον τό спільна трапеза; *τά συσσίτια* сисситії
συ-στρατεύω (*impf.* συνεστράτευον)

разом вирушати в похід (τινι)
συ-σχολάζω разом вчитися
σφαδάζω корчитися (від болю)
σφαῖρα ή куля
σφάλλω *med.* падати, хитатися
σφόδρα *adv.* дуже
σχάζω (*aor.* ἔσχασα) задіювати
σχεδόν *adv.* майже, близько; мабуть
σχῆμα, τος τό форма; фігура

σχολή ή дозволя, відпочинок; неробство
σώζω (*aor. pass.* ἐσώθην) *pass.* рятуватися
Σωκράτης, εος ό Сократ
σῶμα, τος τό тіло; життя
σωτήριος 2 рятівний; **τό σωτήριον** засіб порятунку, позбавлення
σωφροσύνη ή розсудливість
σώ-φρων 2, gen. ονος розсудливий

Ττ

τάγμα, τος τό (*у римлян*) легіон
τάλαντον τό *перев. pl.* талант
ταμίας, ου ό (*у римлян*) квестор
τάξις, εως ή стрій (бойовий)
ταπεινός 3 низький; незначний
ταράττω (*aor. pass.* ἐταράχθην) бен-тежити; хвилювати
ταραχή ή безлад
τάριχος, εος τό солона риба, оселедець
τάττω (*pf. pass.* τέταγμαи) призначати; шикувати (військо); встановлювати
Таῦγετον τό Тайгет
τάφος ό могила; усипальня (царів)
τάφος ή рів
τάχος, εος τό швидкість, хуткість, бистрота
ταχύς, εἶα, ύ бистрий, швидкий;
ταχύ *adv.* скоро, швидко; **ταχέως** *adv.* негайно
τείχος, εος τό стіна (що оточує місце), мур
τεκμαίρομαι (*aor.* ἐτεκμηράμην) складати думку, робити висновок (ἀπό τινος за якими-н. ознаками; τινι на підставі чого-н.)
τέκνον τό дитя, дитина

τεκνών (*про чоловіків*) породжувати, мати дитину
τελευταῖος 3 останній
τελευτάω вмирати
τελευτή ή смерть
τελέω (*aor.* ἐτέλεσα) закінчувати
τελέως *adv.* цілком, зовсім
τέλος, εος τό кінець; *adv.* нарешті
τέμνω різати
τέρας, τος τό диво, знамення
τετρο-αρχία ή тетрархія
τετραχῆ *adv.* на чотири частини
τεῦχος, εος τό ящик, скринька
τέχνη ή мистецтво, ремесло; майстерність, уміння
τεχνίτης, ου ό ремісник; майстер
τήβεννος ή (*у Римі*) тога
τηλικ-οὔτος, αύτη, οὔτο(v) такого віку; такий великий, важливий
τηρέω стерегти; берегти
τίθημι (*aor.* ἔθηκα, *aor. pl.* ἔθεμεν) класти; покладати; влаштовувати; оголошувати, проголошувати
τίκτω (*aor.* ἔτεκον) народжувати
Τίλλιος ό Тілій
τιμάω шанувати
τιμή ή честь, пошана; ціна, вартість; відшкодування

τιμωρία ή помста, покарання (τινος)
τιτθεύω бути годувальницею
τίτθη ή годувальниця
τιτρώσκω (*aor. pass. ἐτρώθην, pf. pass. τέτρωμαι*) ранити, поціляти
τοιοῦτος, αὕτη, οὗτο такий (ось), такий саме
τολμάω насмілюватися, дерзати
τόλμημα, ατος τό сміливий (або зухвалий) вчинок
τόνος ό (натягнутий) канат
τόξευμα, ατος τό стріла
τόπος ό місце; місцевість
τοσοῦτος, αὕτη, οὗτο настільки великий, такий численний; **τοσοῦτον** *adv.* стільки (ж)
τότε *adv.* тоді
τραγικός 3 трагічний
τραῦμα, τος τό рана
τραχέως *adv.* суворо
τράχηλος ό шия
τρέπω (*aor. ἔτραπον, ἔτρεψα*) звертати (τὴν ὄψιν), обертати; *med.* звертатися, примушувати втікати;

змінюватися
τρέφω (*aor. ἔθρεψα*) годувати; вирощувати, виховувати; утримувати
τρέω (*aor. ἔτρεσα*) бігти від страху; **ό τρέσας** боягуз, утікач
τρῆμα, ατος τό діра, отвір
τρι-άρμενος 2 обладнаний трьома вітрилами, *тобто* трищогловий (корабель)
τριβώνιον τό потертий плащ
 τρίτον τό третина
τρόπος ό образ, спосіб; вид
τροφή ή їжа
τροφός ή годувальниця
τροφή ή розкіш
Τρωγλο-δύτης, ου ό троглодит
τυγχάνω (*aor. ἔτυχον*) траплятися; досягати (τινος); отримувати (τινος)
τύπτω бити
τυραννίς, ίδος ή тиранія
τύχη ή доля; випадок

Υυ

ύβρις, εως ή свавілля
ύγιεινός 3 здоровий
ύδρία ή глечик, посуд
ύδωρ, ύδατος τό вода
υίός, ου (έος) ό син
ύλη ή хворост; речовина; *φίλος.* матерія
ύп-άγω підкоряти
ύп-ακούω дослухатися; слухатися
ύп-άρχω допомагати
ύπατος ό (*y римлян*) консул
ύп-έκ-καυμα, ατος τό паливо
ύп-εκ-χωρέω відходити
ύп-εξ-ανίσταμαι вставати з місця (на знак поваги)

ύπερ-αίρω перевершувати, перевищувати
ύπερ-αιωρέω високо піднімати надчим (τινος)
ύπερ-βάλλω виходити за межі; переходити; *med.* перевершувати; долати
ύπερ-βολή ή надлишок
ύп-ερείπω трошити, руйнувати
ύπερή-φανος 2 гордовитий
ύπερ-ογκος 2 великий; надмірний
ύπερ-οχή ή *мат.* співвідношення
ύπερ-οψία ή зневага
ύπερ-πετής 2 який перелітає

ὑπερ-τίθημι *med.* переносити, відкладати (на інший час)
ὑπερ-φυής 2 дивовижний, вражаючий
ὑπ-έχω підтримувати, захищати
ὑπ-ηρέτης, ου ὁ помічник; слуга
ὑπνος ὁ сон
ὑπν-ώδης 2 сонливий, сонний
ὑπο-βάλλω підкладати, підстилати
ὑπο-γράφω підписувати
ὑπο-ζύγιον τό під'яремна тварина (кінь, бик)
ὑπό-θεσις, εως ἡ задача
ὑπο-λείπω закінчуватися
ὑπο-μένω (*aor.* ὑπέμεινον) залишатися
ὑπο-νήχομαι плавати під водою
ὑπο-νοέω підозрювати; здогадуватися
ὑπό-νοια ἡ підозра

ὑπο-πίμπρημι (*aor.* ὑπέπρησα) підпалювати
ὑπο-πίπτω потрапляти
ὑπ-ορρωδέω побоюватися
ὑπο-σπείρω поширювати (*τινα*)
ὑπο-στράτηγος ὁ (*у римлян*) помічник претора
ὑπό-σχεςις, εως ἡ обіцянка
ὑπο-τάττω підпорядковувати: **οἱ ὑποτεταγμένοι** підпорядковані, підлеглі
ὑπο-φθάνω випереджати
ὑπ-οψία ἡ підозра
ὑστατος 3 останній
ὑστεραία ἡ (*sc.* ἡμέρα) наступний день
ὑστερον *adv.* пізніше
ὑφ-αιρέω відбирати, позбавляти
ὑφ-ηγέομαι керувати; вказувати; підказувати
ὑψος, εως τό висота

Φφ

φαίνω (*aor. pass.* ἐφάνην) *med.* являтися, бути, показуватися; здаватися
φανερός 3 ясний, очевидний; відкритий
Φαρίτης, ου *adj. m* фароський
φάρμακον τό засіб; отрута
φάσκω [*iter. do* φημί] говорити, стверджувати
φάσμα, ατος τό видіння, знамення
φαῦλος 2, 3 негідний, дурний
φέρω нести, приносити; повідомляти; переносити, витримувати; *med.* прямувати, рухатися; захоплюватися
φεύγω бігти, тікати
φημί (*impf.* ἔφην) говорити

φθάνω (*aor.* ἔφθασα, ἔφθην) випереджати
φθέγγομαι звучати; вимовляти, говорити
φθονέω бути недоброзичливим
φθόρος ὁ загибель, знищення
φιλ-ανθρωπία ἡ поблажливість
φιλ-άνθρωπος 2 доброзичливий, поблажливий
φιλέω любити
φιλία ἡ дружба
φιλο-γυμναστέω займатися фізичними вправами
φιλο-λάκων, ωνος *adj.* прихильник Спарти
φιλο-νεικία ἡ сварка
φιλο-πολίτης, ου *adj.* люблячий

своїх співгромадян
φίλος 2, 3 милій, дорогий; **ὁ φίλος**
 друг
φιλο-σοφείω займатися філософією,
 філософствувати
φιλόσοφος ὁ філософ, вчений
φιλο-τιμέομαι (*aor.* ἐφιλοτιμήθην)
 вважати (для себе) питанням честі
φιλο-τιμία ἡ честолюбство
φιλο-φροσύνη ἡ прихильність, дру-
 желюбність
φιλο-ψυχέω цінувати своє життя
φίλτρον τό чари, привабливість,
 принадність
φλόξ, φλογός ἡ полум'я
φλύαρος ὁ дурниця; базікання
φοβερός 3 страшний, грізний
φοβέω лякати; *med.-pass.* боятися
 (τινα)
φόβος ὁ страх, острах, тривога
Φοινική ἡ Фінікія
φοιτάω часто приходити, бувати;
 приходити, прибувати; вступати в
 інтимні стосунки
φόνος ὁ убивство
Φοντήιος ὁ Фонтей
φορά ἡ течія
φορέω [*intens.* δο φέρω] носити
φόρτος ὁ вантаж
Φουλβία ἡ Фульвія
Φούριος ὁ Фурій

φράζω (*aor.* ἔφρασα) говорити, по-
 відомляти; пояснювати
φρίκη ἡ трепіт, страх
φρικ-ώδης 2 жахливий
φρονέω мислити, думати; розуміти
φρόνημα, τος τό мислення, дух; за-
 розумілість, пиха; мужність, від-
 вага
φροντίζω звертати увагу (τινος)
φρουρέω сторожити, охороняти
φυγάς, άδος ὁ вигнанець
φυγή ἡ втеча
φυγο-μαχέω уникати (боятися)
 битв, бійок
φύλαξ, κος ὁ сторож, охоронець; **οἱ**
φύλακες сторожа
φυλάττω сторожити, охороняти;
 тримати; берегти; остерігатися, бе-
 регтися; чекати
φυλέτης, ου ὁ родич (за філою)
φύρω зволожувати; ф. αἵματι обга-
 ряти кров'ю
φύσις, εως ἡ природні властивості,
 природа; характер
φύω (*pf.* πέφυκα) рости; народжува-
 тися
Φωκαῖς, ἴδος ἡ фокейнка
φωνή ἡ звук, голос
φωράω викривати
φῶς, φωτός τό світло; вогонь

Χχ

χαίρω радіти
χαλεπός 3 важкий, тяжкий;
χαλεπῶς adv. з великими трудно-
 щами, ледь
χάλκεος 3 мідний
χαρίεις, εσσα, εν освічений

χαρίζομαι робити приємне, дого-
 джати; дарувати (τί τινι)
Χαρίλαος, ου ὁ Харілай
χάρις, ιτος ἡ принада; радість, задо-
 волення; витонченість; винагорода
Χάρις, ἴτος ἡ Харита
Χάρμιον ἡ Харміон

χειμέριος 3 буревійний
 χειμών, ὥνος ὁ зима
 χεῖρ, ρός ή (dat. pl. χερσί) рука; абор-
 дажний гак
 χειρόω *перев. med.* підкоряти, мати
 вплив
 χείρων 2 (*compar. δο κακός*) гірший
 χειρό-νησος ή півострів
 χιτών, ὥνος ὁ хітон
 χλευάζω висміювати
 χοή ή узливання на могилі (на честь
 померлих)
 χόω засипати, завалювати
 χράομαι (*aor. ἐχρησάμην*) користу-
 ватися, використовувати; займа-
 тися, робити; одержувати оракул
 (τινι)
 χρεία ή необхідність, потреба
 χρή потрібно
 χρήζω потребувати, бажати, вима-
 гати (τινος)

χρῆμα, τος τό *pl.* гроші
 χρήσιμος 2, 3 придатний
 χρησμός ὁ пророцтво, оракул
 χρηστός 3 корисний; добрий
 χρόνος ὁ час
 χρύσεος 3 (*стягн. χρυσοῦς, ή, οῦν*) зо-
 лотий
 χρυσίον τό золото
 χρυσό-παστος 2 розшитий золотом
 χρυσό-πρυμνος 2 з позолоченою
 кормою (*πορθμεῖον*)
 χρώς, χρωτός ὁ (dat. χρωτί, χρωῶ) по-
 верхня тіла, шкіра
 χώρα ή країна, земля; місце
 χωρέω їти, піти; поширюватися (*про*
чутки)
 χωρίον τό місце
 χωρίς (*Gen.*) окремо від, без
 ὡρος ὁ місце

Ψψ

ψεύδω *тж. med.* брехати, обманю-
 вати
 ψηφίζω *med.* голосувати, приймати

рішення голосуванням
 ψιλός 3 легкоозброєний
 ψυχή ή душа

Ωω

ώθέω (*aor. ἔωσα*) штовхати; *med.* про-
 риватися (*πρός τινα*); рушати, ки-
 датися; проганяти, відбивати
 ὠθισμός ὁ штовханина, товчія
 ὠκύ-μορος 2 який несе швидку
 смерть
 ὠνέομαι (*impf. ἐωνούμην*) придбати,
 купувати

ὠνητός 2, 3 куплений
 ὠνιος 2, 3 (*про рабів*) який продається
 ὠρα ή краса
 ὥς як; тому що; що; оскільки; коли;
 (*Acc.*) до
 ὥσ-περ як (і)
 ὥс-те так що, тому

БІБЛІОГРАФІЯ

I. ВИДАННЯ ГРЕЦЬКОГО ТЕКСТУ

1. Plutarchi Vitae Graece et Latine / sec. cod. Parisinos rec. Th. Doehner : vol. I-II. – Paris : F. Didot, 1846–1847.
2. Plutarchi Vitae parallelae : vol. I-V / iterum rec. C. Sintensis. – Lipsiae : Teubner, 1908–1912.
3. Plutarchi Vitae parallelae : vol. I-IV / rec. Cl. Lindskog et K. Ziegler. – Lipsiae : Teubner, 1914–1939.
4. Plutarch's Lives / with an Engl. transl. by B. Perrin : vol. I-IX. – London–Cambridge : Loeb, 1914–1926.
5. Plutarchi Vitae parallelae / recogn. Cl. Lindskog et K. Ziegler, iterum recens. K. Ziegler : vol. I-III. – Lipsiae : Teubner, 1957–1973.
6. Plutarch. Life of Antony / ed. by C. B. R. Pelling. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – 356 p. – (Cambridge Greek and Latin Classics).

II. ПЕРЕКЛАДИ НА УКРАЇНСЬКУ І РОСІЙСЬКУ МОВИ

А. Повні переклади «Паралельних життєписів»

1. Плутарховы Сравнительные жизнеописания славных мужей / пер. с греч. С. Дестунис; с историч. и критич. примеч., с географич. картами и изображениями славных мужей : в 13 т. – СПб., 1814–1821.
2. Плутарх. Сравнительные жизнеописания / с греч. пер. В. Алексеев; с введением и примечаниями : т. 1–9 т. – СПб. : Изд-во А. С. Суворина, б.г.
3. Плутарх. Сравнительные жизнеописания / изд. подгот. С. П. Маркиш и С. И. Соболевский : т. 1–3. – М. : Наука, 1961–1964.
4. Плутарх. Сравнительные жизнеописания / 2-е изд., испр. и доп., подг. С. С. Аверинцев, М. Л. Гаспаров, С. П. Маркиш : т. 1–2. – М. : Наука, 1994.

В. Вибрані життєписи

1. Плутарх. Избранные биографии / пер. с греч. под ред. и с предисл. проф. С. Я. Лурье. – М.–Л. : Соцэкгиз, 1941. – 491 с.
2. Плутарх. Избранное : в 2-х т. – М. : Терра-Terra, 1996.
3. Плутарх. Избранные жизнеописания / подготовка текста и примеч. И. О. Евтухова, М. С. Корзуна ; предисл. И. О. Евтухова. – Минск : Беларусь, 1995.
4. Плутарх. Избранные жизнеописания : в 2 т. / сост., вступ. ст., и примеч. М. Томашевской. – М. : Правда, 1990.
5. Плутарх. Порівняльні життєписи / пер. з давньогрецької Й. Кобова // Всесвіт. – 1991. – № 9, 10.

6. Плутарх. Порівняльні життєписи / пер. з давньогрецької Й. Кобова та Ю. Цимбалюка ; передм. і ком. Й. Кобова. – К. : Дніпро, 1991. – 440 с.
7. Плутарх. Солон. Лікурґ (урибки) / пер. Ю. Мушака // Антична література : Хрестоматія / упорядник О. І. Білецький. – К. : Радянська школа, 1968. – С. 351–356.
8. Плутарх. Сочинения / сост. С. С. Аверинцев; вступ. ст. А. Ф. Лосева. – М. : Худож. лит., 1983. – 703 с.
9. Плутарх. Сравнительные жизнеописания / вступ. ст. А. Биневского. – Владивосток : Изд-во Дальневосточн. ун-та, 1987. – 576 с.
10. Плутарх. Сравнительные жизнеописания : избран. гл. – СПб. : Азбука-классика, 2008.

III. НАУКОВО-КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА¹²

1. Аверинцев С. С. Добрый Плутарх рассказывает о героях, или счастливый брак биографического жанра и моральной философии // Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1994. – Т.1. – С. 637–653.
2. Аверинцев С. С. Плутарх и античная биография. – М. : Наука, 1973. – 280 с.; перевид.: Аверинцев С. С. Образ античности. – СПб. : Азбука-классика, 2004. – С. 225–479. [багата бібліографія]
3. Болдырев А. В. Плутарх // История греческой литературы: в 3 т. / под ред. С. И. Соболевского, М. Е. Грабарь-Пассек, Ф. А. Петровского. – М., 1960. – Т.3. – С. 173–186.
4. Кобів Й. У. Античний майстр біографічного жанру // Плутарх. Порівняльні життєписи. – К., 1991. – С. 378–382.
5. Кобів Й. У. Біограф знаменитих людей античності // Всесвіт. – 1991. – № 9. – С. 115–119.
6. Лосев А. Ф. Плутарх: Очерк жизни и творчества // Плутарх. Сочинения. – М., 1983. – С. 5–44.
7. Лосев А. Ф. Эллинистически-римская эстетика I–II вв. н.э. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 416 с. [С. 125–178 присвячені творчості Плутарха]
8. Лурье С. Я. Плутарх и его время // Плутарх. Избранные биографии. – М.–Л., 1941. – С. 5–18.
9. Соболевский С. И. Плутарх // Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1961. – Т. 1. – С. 459–470.
10. Wyttenbach D. Lexicon Plutarchicum et Vitas et Opera Moralia : vol. I–II. – Lipsiae, 1843. – 928 p.

¹² Містить основні роботи українською та російською мовами, фундаментальні праці К. Ціглера і словник Д. Віттенбаха.

11. Ziegler K. Plutarchos von Chaeronea // Paylys Real-Encyclopaedie der classischen Altertumwissenschaft. – Halbband XLI. – 1951. – Col. 632–962. [окреме видання: Ziegler K. Plutarchos von Chaeronea. – Stuttgart-Waldsee, 1949.]
12. Ziegler K. Plutarchsstudien I-XX // Rheinisches Museum. – LVII-LXXVII. – 1908–1938.

IV. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

А. До біографії Александра

1. Ефремов И. А. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 6. Таис Афинская. — М. : Современный писатель, 1992.
2. Костюхин Е. А. Александр Македонский в литературной и фольклорной традиции. — М., 1972.
3. Маринович Л. П. Греки и Александр Македонский. — М., 1993.
4. Уилер М. Пламя над Персеполисом. Поворотный пункт истории / пер. с англ. — М., 1972.
5. Шахермайр Ф. Александр Македонский. — М., 1986.
6. Шифман И. Ш. Александр Македонский. — Л., 1988.

В. До біографії Красса

1. Аппиан. Римская история. — М., 1998. — 726 с.
2. Мишулин А. В. Спартакоске восстание. — М. : Соцэкгиз, 1936.

С. До біографії Перікла

1. Арский Ф. Перикл. — М., 1971.
2. Кравчук А. Перикл и Аспазия (историко-художественная хроника) / пер. с польск. А. В. Болдова. — М., 1991.

Д. До біографії Цезаря і Антонія

1. Кассий Дион. Римская история // Памятники поздней научно-художественной литературы II–V вв. — М., 1964. — С. 125–133.
2. Кравчук А. Закат Птолемея / пер. с польск. Д. С. Гальпериной. — М., 1973. [оригінальна назва «Клеопатра»]
3. Светоний. Жизнь двенадцати цезарей / пер. М. Л. Гаспарова. — М., 1993.
4. Уайлдер Т. Мартовские Иды / пер. с англ. Е. Голышевой. — М. : АСТ, 2011.
5. Утченко С. Л. Цицерон и его время. — М. : Мысль, 1986.
6. Утченко С. Л. Юлий Цезарь. — М., 1976.
7. Шекспир В. Антоний и Клеопатра / пер. Б. Тена // Твори в 6 т. Т. 5. — К., 1986.

Бібліографія

Е. До біографії Марцелла

1. Archimedis opera omnia cum commentaries Eutocii / ed. J. L. Heiberg : v. I–III. – Lipsiae : Teubner, 1910–1913.
2. Архимед. Сочинения / пер., вступ. ст. и комм. И. Н. Веселовского. – М., 1962.
3. Веселовский И. Н. Архимед. – М., 1957.
4. Каган В. Ф. Архимед. – М., 1949.
5. Лурье С. Я. Архимед. – М.–Л., 1945. [детальна бібліографія]
6. Полибий. Всеобщая история / пер. Ф. Мищенко : в 2 т. – М., 2004.

Г. До біографії Лікурга

1. Картледж П. Спартанцы ; Фермопилы / пер. с англ. О. Шмелевой. – М., 2009. – 528 с.

Навчальне видання

**ПЛУТАРХ. ПОРІВНЯЛЬНІ ЖИТТЄПИСИ
ФРАГМЕНТИ. КОМЕНТАР**

(Вибрані фрагменти грецьких авторів)

Сучалкін Олег Вікторович